

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 3–4, MARTIE-APRILIE 2022

Anul XXXII • 377–378

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

COORDONATOR:

Acad. Răzvan THEODORESCU
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNEȘCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Victor VOICU
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Eugen SIMION
Acad. Maria ZAHARESCU

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
Dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr:
Mihaela-Dora Necula
Aurora Popa
Narcis Zărnescu

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Cuprins

ZIUA ACADEMIEI ROMÂNE – 156 DE ANI DE LA ÎNFIINȚARE	
Ioan-Aurel Pop, Rostul Academiei Române – la peste 150 de ani de la înființare	6
HIDROGENUL – PROTAGONIST AL TRANZIȚIEI ENERGETICE	
Doru Cătălin Morariu, Nicolae Anastasiu, Tranziția energetică după COP26	10
HORIA HULUBEI – 125 DE ANI DE LA NAȘTERE	
Nicolae-Victor Zamfir, Academicianul Horia Hulubei – întemeietor al edificiului instituțional în domeniul fizicii românești	29
Șerban Valeca, Horia Hulubei – erou al războiului de reîntregire și ctitor al domeniului de fizică nucleară în România	31
Gheorghe Popa, Horia Hulubei – ilustră personalitate a științei, școlii și vieții sociale a României	36
Călin Beșliu, Cuvânt de prețuire și amintire a marelui profesor Horia Hulubei, la 125 de ani de la naștere	38
Anișoara Constantinescu, Profesorul Horia Hulubei, amintiri	39
EXPOZIȚIA „CENTENAR HORIA DAMIAN”	
Ioan-Aurel Pop, Centenarul nașterii unui mare artist	42
Radu Varia, „Damian, celălalt erou al României alături de Brâncuși”	43
CONVORBIRI	
Narcis Zărnescu, Un savant pentru eternitate: Constantin Bălăceanu-Stolnici	48
MEDALION – IOAN I. DALLES	
Luminița Gliga, La 90 de ani de la înființarea Fundației „Ioan I. Dalles”: Ioan I. Dalles – un spirit nobil, reper al mecenatului	55
PREOCUPĂRI CONTEMPORANE	
Valeriu Ioan-Franc, Napoleon Pop, Un război cu implicații economice periculoase pentru noi toți	58
ITINERAR SPIRITUAL	
Vasile Vasile, Portrete voievodale și alte forme de omagiere a ctitorilor români din Athos	62

OPINII	
Nicolae Bud, Alexandru Nicolici, Munții noștri aur poartă (IX)	82
PAGINI DE ISTORIE	
Alexandru Porțeanu, Structura teritorială a României. Evoluția sa istorică	87
IN MEMORIAM	
Grigore Brâncuș (1929–2022)	91
Radu Miron (1927–2022)	93
Viorel Mărginean (1933–2022)	95
CRONICA VIETII ACADEMICE	96
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	99
GHID PENTRU AUTORI	101

Ziua Academiei Române – 156 de ani de la înființare

Ziua Academiei Române

4 Aprilie 2022

Rostul Academiei Române – la peste 150 de ani de la înființare*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Academia Română, creată la 1866, după o îndelungată pregătire, era o instituție nouă în peisajul tânărului stat național unitar român. Efervescenta creatoare din acei ani de după Revoluția de la 1848–1849 a creat condițiile favorabile unei astfel de întreprinderi intelectuale a elitei noastre.

Noua instituție a fost de la începuturile ei națională, enciclopedică și activă. A fost națională, adică reprezentativă pentru cultura din întreg spațiul românesc. Conform decretului de înființare, cei 21 de membri fondatori erau personalități marcante atât din Moldova și Țara Românească, dar și din teritoriile românești aflate sub stăpânirea imperiilor străine: habsburgic (Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina), țarist (Basarabia) și otoman (din rândul românilor din Peninsula Balcanică). A fost enciclopedică, fiindcă a primit în rândurile sale specialiști în diferite domenii ale cunoașterii. A fost activă, fiindcă i s-a cerut de la început de către societate să fie o prezență vie în viața publică. În acest sens, Academia și-a asumat rolul de consacrare a valorilor intelectuale de prim rang, de coordonatoare a științelor și artelor și de factor de echilibru în funcționarea și dezvoltarea României.

În 1879 „Societatea Academică Română” a fost declarată, printr-o lege specială, „institut național”, sub numele de Academia Română – „persoană morală și independentă în toate lucrările, de orice natură” –, denumire ce s-a menținut apoi neîntrerupt până astăzi; doar în perioada 1948–1989 ea a primit, pe lângă denumirea de „Academie” și numele statului român, figurând

astfel ca „Academia Republicii Populare Române” (în intervalul 1948–1965) și „Academia Republicii Socialiste România” (în perioada 1965–1989); din 1990 a revenit la denumirea ei firească, tradițională, de Academia Română.

Academia Română a cunoscut, asemenea tuturor instituțiilor de cultură ale țării, vitregiile regimului comunist totalitar, ale cărui ingerințe s-au făcut simțite din plin. Astfel, au fost excluși din Academie 98 de membri titulari, corespondenți și de onoare, considerați, din cauza gândirii, operei și convingerilor lor politice, drept neadaptabili noilor orientări ale culturii și ostili regimului comunist. Epurări s-au făcut și în rândurile cercetătorilor din institutele Academiei. Totodată, proprietățile Academiei au fost și ele supuse naționalizării. Ulterior, Academia a fost deposedată, adesea fără formele legale elementare, de unele colecții de documente, monede, piese arheologice și opere de artă, transferate abuziv altor instituții și recuperate parțial după 1989.

Academia Română este o alcătuire omenească și, prin urmare, ea are toate calitățile și defectele unor asemenea creații imperfecte. Cu toate acestea, Academia Română are și a avut în toată existența ei o anumită unicitate, bazată pe independența spiritului creator al elitei intelectuale de cel mai înalt nivel, elită pe care o reunește sub cupola ei.

Chiar dacă spicuiem numele cele mai cunoscute de public din lista membrilor Academiei Române (Vasile Alecsandri, Grigore Antipa, Tudor Arghezi, Alexandru Averescu, Victor Babeș, George Barițiu, Dan Berindei, Lucian Blaga, Gheorghe

Brătianu, George Călinescu, Carol I, Timotei Cipariu, Liviu Ciulei, George Coșbuc, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Gheorghe Dima, George Enescu, Gala Galaction, Ion Ghica, Octavian Goga, Vasile Goldiș, Nicolae Grigorescu, Dimitrie Gusti, Spiru Haret, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Iuliu Hossu, Nicolae Iorga, Mihail Kogălniceanu, August Treboniu Laurian, Titu Maiorescu, Iuliu Maniu, Solomon Marcus, Costache Negruzzi, Theodor Pallady, Alexandru Papiu-Ilarian, Camil Petrescu, Ion Pillat, Marin Preda, Emil Racoviță, Ion Heliade-Rădulescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Andrei Șaguna, Anghel Saligny, Ioan Slavici, Marin Sorescu, Gheorghe Țițeica, Nicolae Titulescu, George Topârceanu, Tudor Vianu, Traian Vuia), ne dăm seama repede că este vorba, în fapt, de întreaga istorie a științei și culturii românești de la jumătatea secolului al XIX-lea încoace.

Academia Română a stârnit deopotrivă admirație, gelozie sau chiar indiferență. Cei mai importanți creatori de valori din cultura română și universală s-au exprimat cu deferență, cu prețuire, chiar cu termeni elogioși la adresa instituției. Alți intelectuali – unii de marcă – nereușind să pătrundă între membrii înaltului for, s-au simțit, câteodată pe bună dreptate, frustrați și marginalizați, vărsându-și năduful asupra instituției. Au fost perioade în istoria mai recentă a României când anumite regimuri politice totalitare au încercat să-și subordoneze Academia sau chiar s-o anihileze. În acest sens, a excelat regimul comunist, care a confiscat în 1948 toate proprietățile Academiei și a exclus, în același an, circa 100 de membri ai Academiei, iar după 1974 nu a mai permis primirea de noi membri, lăsând Academia să moară fizic. Tot regimul comunist a creat la un moment dat o instituție de propagandă paralelă, purtând tot numele de Academie, menită să substituie și să înjosească venerabila și adevărata Academie. Asemenea tentative de diminuare și de subminare a rolului Academiei Române în societate nu au încetat nici după 1989. Cu eforturi uriașe, Academia Română și-a recuperat – cel mai adesea prin costisitoare procese în justiție – o mare parte dintre proprietăți, pe care, din varii motive (mai ales din curențe și erori legislative), nu le poate chivernisi cum s-ar cuveni. Și aceste bunuri – provenite nu din mila

statului, ci din donații generoase făcute de personalități, începând cu Casa Regală a României – au stârnit gelozia și chiar ura unor entități din societatea românească, nu numai sub regimul comunist, ci și în ultimele decenii.

Academia Română, în ciuda acestor avataruri, își continuă cu demnitate periplul în istoria românilor, fiindcă ea nu este o creație de conjunctură, nu s-a născut din dorința ori din ambiția unui om sau a altuia, ci prin decizia națiunii române, în serviciul căreia se află de 156 de ani.

Gheorghe Țițeica, marele matematician, arăta în 1931 de ce academicienii erau supranumiți „nemuritori“, nu ca indivizi, ci ca grup de spirite înalte: mai întâi, Academia este „izvorul nesfârșit, fiindcă se reînnoiește neconținut în curgerea timpului, al energiei sufletești naționale, izvor de unde facem alegerea membrilor noștri”; în al doilea rând, Academia este „șirul pe care-l socotim nesfârșit, format din membrii care au fost și din cei care au să mai fie”. Din acest punct de vedere, „atributul de nemurire – conchidea marele savant – „aparține, natural, neamului și instituției, iar nu fiecărui membru al ei”¹.

Prin urmare, în ciuda unor ironici detractori, nu membrii ei individuali, ci Academia în ansamblul ei este nemuritoare, fiindcă ea este izvorul care strânge la un loc mereu energia sufletească națională și fiindcă face acest lucru prin șirul ei nesfârșit de membri, puși în serviciul națiunii române. Academia este, așadar, nu o instituție de comunități intelectuale, ci una a elitei intelectuale de cel mai înalt nivel, ea nu s-a născut ca să judece sau să catalogheze oameni, ci să înalțe permanent spiritul uman pe culmile recunoașterii valorii. În dreaptă consecință, 181 de oameni aleși din țară și alte câteva zeci aleși din lume, dintre cei circa 30 de milioane de români risipiți pe mai toate meridianele pământului – căci Academia nu poate depăși niciodată un număr fix de membri – nu au cum să tulbure viața Cetății decât înspre bine, înspre respectarea virtuților și valorilor dătătoare de încredere și de speranță. În consecință, celor care imită Academia Română prin jalnice surrogate, celor care critică fără temei instituția, celor invidioși pe prestigiul ei și al membrilor ei, celor care se tem de marele renume al forului suprem de consacrare și de cercetare le reamintim că această supremă instanță a spiritului nu este a noastră, nici

a înaintașilor noștri, ci a urmașilor noștri, în veacul vecilor, ca să parafrazăm vorbele celebre ale unui faimos membru al nostru, anume Barbu Ștefănescu Delavrancea. Din această perspectivă, Academia Română nu se poate asimila altor instituții ale statului – cum ar vrea unii funcționari grăbiți și superficiali – pentru că ea este unică, irepetabilă, independentă. Cei mai mulți membri ai Academiei Române sunt bătrâni și bolnavi, după viețile lor muncite, dăruite științei și creației. Ar fi onorabil ca societatea noastră – dacă nu mai are capacitatea să-i prețuiască așa cum se cuvine – să-i lase să existe demn, fiindcă mintea lor este încă un mare izvor de înțelepciune. Această înțelepciune vine din capacitățile fiecăruia – deoa-rece alegerea ca membru se face în urma marilor

calități individuale –, dar și din energia colectivă reunită sub „falnicele bolti”, adică din izvorul spiritual al națiunii române.

Fie și numai pentru aceasta, suntem datori să-i urăm Academiei Române – instituția noastră intelectuală statornică și păstrătoare a valorilor – acum, la moment aniversar și într-o lume dezorientată, să-și poată duce mai departe misiunea, întru gloria creației spirituale românești și universale. La mulți ani!

Notă

¹ Nicolae Iorga, *Scrieri alese. Cuvântări și comunicări rostite la Academia Română*, Partea I, ediție îngrijită de dr. Dorina N. Rusu, București, 2008, p. IX.

Hidrogenul – protagonist al tranziției energetice

Tranziția energetică după COP26

Doru Cătălin Morariu*
Acad. Nicolae Anastasiu

„Hidrogenul se bucură astăzi de un impuls fără precedent, determinat atât de guvernele țărilor care importă, cât și de cele care exportă energie, precum și de industria regenerabilelor, companiile din domeniul producției, transportului și distribuției de petrol și gaze către consumatorii finali, producătorii de automobile, principalii dezvoltatori de soluții tehnologice și marile aglomerări urbane. Lumea nu ar trebui să rateze această șansă unică de a face din hidrogen o parte importantă a viitorului nostru cu energie curată și sigură.”

Dr. Faith Birol, directorul executiv al Agenției Internaționale de Energie

Conferința Părților membre ale Convenției Schimbărilor Climatice a Națiunilor Unite de la Glasgow (COP26) s-a încheiat de câteva luni, iar **Pactul climatic**, convenit cu această ocazie, rămâne un compromis între dorința de implementare a Acordului de la Paris (2015) – când a fost declarat începutul *tranziției energetice* – și incapacitatea a numeroase țări de a susține financiar ambițiile promovate de țările mai bogate de a atinge obiectivul preconizat **net-zero** până în anul 2050. Propunerile pentru această țintă au vizat noi tehnologii, inovație și cercetare aplicată care să accelereze înlocuirea combustibililor fosili cu resurse regenerabile (eoliene, fotovoltaice, hidro...) și readucerea în scenă a unor noi tehnologii (hidrogen, baterii, CCUS) care să permită **decarbonizarea**, într-un ritm mai accelerat, a

mediului ambiant. Decidenții fondurilor necesare pentru astfel de transformări au întins deja **covorul roșu** și așteaptă acțiuni dar și rezultate care pot fi monitorizate.

Sistemul energetic global este în plină revoluție, iar drumul tranziției care-l străbate este unul sinuos și costisitor. Partenerii care-l parcurg au forțe financiare și interese foarte diferite. Cărțile lor de vizită acoperă domenii de activitate foarte variate: de la industrie la transporturi, de la agricultură la biodiversitate, de la construcții la sănătate.

Cineva spunea la Glasgow că ne aflăm în fața unui *puzzle copleșitor*. Piesele de rezistență ale acestui puzzle sunt resursele energetice regenerabile, în special eolienele și fotovoltaicele, dar și noile tehnologii la care se lucrează deja de câțiva ani: **hidrogenul**, bateriile performante și soluțiile de captare, utilizare și stocare a CO₂. Condiția de utilizare a acestor surse este pusă fără echivoc: emisii GES zero și fără deșeuri (minerale, radioactive). Mai recent a apărut conceptul de optimizare a costurilor și creștere a sinergiilor operaționale și de infrastructură prin gruparea acestora în *hub-uri*/centre de energie curată, asociate cu platformele industriale sau zone urbane de consum, care constituie surse majore de emisii CO₂ și principalii poluatori.

După numeroase dezbateri și proiecte, s-au așezat la masa negocierilor două tabere: cea a investitorilor, care susțin regenerabilele, și cea a antreprenorilor care lucrează pentru noi inovații și tehnologii. Acestea au deschidere în viitor și

acceptă cerințele *Pactului de la Glasgow*. Combustibilii fosili au rămas în antecamera sălilor decizionale. Ramâne de văzut dacă va mai exista finanțarea necesară pentru investițiile care de multă vreme generează profituri substanțiale. Spre vârful piramidei care se înalță, **hidrogenul**, se pare, va ocupa topul ei și așteaptă să pășească pe *covorul roșu* (Fig. 1).

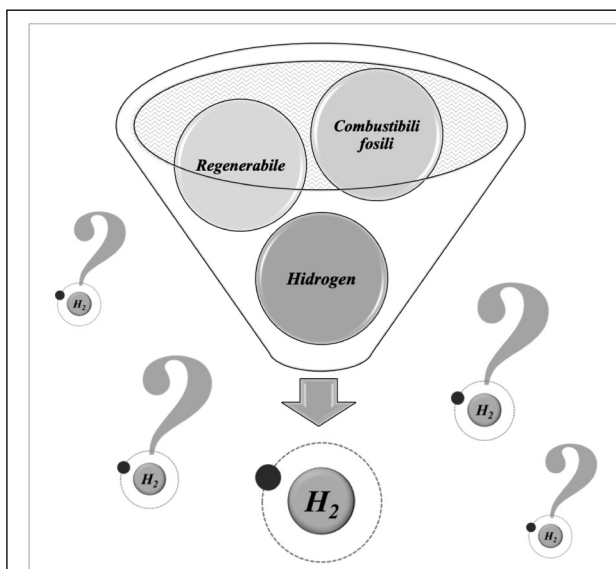

Fig. 1. – Hidrogenul – O soluție versatilă pentru multe dintre provocările tranziției energetice?

Tranziția energetică în curs este fără precedent datorită amplitudinii sale și a impactului puternic pe care îl are asupra tendințelor socio-economice, tehnologice și geopolitice din întreaga lume.

Sursele de energie regenerabilă, în combinație cu eficiența energetică, formează, acum, baza unei tranziții energetice globale vaste. Această tranziție nu este o simplă înlocuire a combustibilului, ci reprezintă o trecere către un sistem diferit, cu perturbări politice, tehnice, economice și de mediu direct proporționale. Întrebarea centrală pe care o adresează Raportul IRENA 2022 este dacă, și în ce măsură, hidrogenul intensifică sau atenuează aceste perturbări și în ce moduri.

Hidrogenul este un purtător de energie curat care poate juca un rol important în tranziția energetică globală. Modalitatea în care este produs este critică. Hidrogenul verde, produs exclusiv prin intermediul surselor regenerabile, este o cale de producție cu emisii de CO₂ aproape zero. Există sinergii importante între desfășurarea

accelerată a energiei regenerabile și producția și utilizarea hidrogenului.

Foile de parcurs pentru hidrogen și oportunitățile respective au fost elaborate pentru diferite țări. Strategiile diferă în ceea ce privește căile de producție a hidrogenului și utilizările finale cheie ale hidrogenului în funcție de particularitatea fiecărei țări.

În ultima perioadă de timp, un număr tot mai mare de țări au elaborat strategii naționale prin care este recunoscută necesitatea de a promova hidrogenul ca una dintre soluțiile energetice prioritare pentru decarbonizare, dar direcțiile politice de aplicare a acestei tehnologii variază într-un spectru larg.

Unele țări au acordat prioritate așa-numitului *hidrogen verde*, produs din apă prin intermediul procesului de electroliză, alimentat din surse regenerabile, cum sunt energia eoliană și fotovoltaică.

Alte țări se apleacă mai mult spre *hidrogenul albastru*, produs din gaze naturale prin reformarea metanului sub aburi, având ca produs secundar carbonul care poate fi apoi capturat, transportat și depozitat în subteran prin asocierea producției de hidrogen cu tehnologii de tip CCS.

Există și alte tehnologii de producție a hidrogenului care utilizează gazele naturale ca materie primă, ca de exemplu *piroliza metanului* (testată în prezent pentru aplicare la scară industrială), care produce carbon solid, ce are multiple utilizări în industrie și este mai ușor de stocat.

Principalul dezavantaj al hidrogenului verde este costul ridicat în comparație cu hidrogenul albastru. De asemenea, producția de hidrogen verde necesită o cantitate substanțială de energie regenerabilă ce trebuie produsă în mod suplimentar pentru a susține producția de hidrogen verde la rata de creștere preconizată. Pe de altă parte, producția de hidrogen albastru beneficiază de cantități substanțiale de gaze naturale disponibile pentru producție, precum și de infrastructura de transport a gazelor. Tehnologiile necesare sunt deja disponibile și stocarea CO₂ devine din ce în ce mai viabilă. Hidrogenul albastru poate deja să contribuie la decarbonizarea sectorului nonelectric, prin extinderea sa de la o soluție tehnologică de nișă la o sursă majoră de energie.

Publicarea, în iulie 2020, a unei strategii a Uniunii Europene (UE) privind hidrogenul a reprezentat un moment important, ce a determinat guvernele unor țări membre și unele companii active în sectorul energetic să anunțe o serie de noi proiecte de hidrogen.

În cadrul strategiei, UE a declarat că hidrogenul este „esențial” pentru a atinge neutralitatea carbonului până în 2050. UE consideră că Europa este bine poziționată pentru a câștiga dintr-o revoluție a hidrogenului, deoarece este extrem de competitivă în tehnologiile de hidrogen curat. Energiile regenerabile ar trebui să decarbonizeze o mare parte din consumul de energie al UE în decurs de trei decenii, iar hidrogenul reprezintă un vector important pentru realizarea acestor obiective.

Ce este hidrogenul?

În anul 1766, fizicianul englez Henry Cavendish descoperea Hidrogenul (Fig. 2), elementul chimic cu numărul atomic 1 și cea mai mică densitate în Tabelul lui Mendeleev. Este un gaz ușor inflamabil, incolor, inodor și insipid, prezent în natură printr-o moleculă diatomică H_2 .

În Univers, Hidrogenul atinge 75% din masa acestuia și intră, alături de Oxigen, în compoziția

apei (H_2O), iar alături de Carbon, în compoziția hidrocarburilor (metanului – CH_4 , etanului, butanului, propanului etc.) a compușilor cu sulf, azot etc., a celor asfaltici, a unor rășini. Hidrogenul se regăsește în natură sub forma a trei izotopi: *Protium* (hidrogenul obișnuit), *Deuterium* (care alcătuiește apa grea) și *Tritiu* (foarte radioactiv).

Este un gaz cu proprietăți reducătoare, ecologic, care prin ardere generează apă.

Cele mai frecvente metode industriale de obținere a hidrogenului molecular au în vedere:

- electroliza apei în care hidrogenul se concentrează la un catod din *platină* ;
- reacția dintre aliajul granular de *aluminu-galiu* și apă;
- reacția dintre apă (vapori fierbinți) și metan care poate genera monooxid de carbon și H_2 ;
- oxidarea parțială a hidrocarburilor și/sau reacția cărbunelui cu apă;
- diverse metode termochimice folosind energia solară și apa sau cicluri cu *ceriu*, zinc, sulf;
- diverse reacții biochimice pot conduce la o producție biologică de hidrogen.

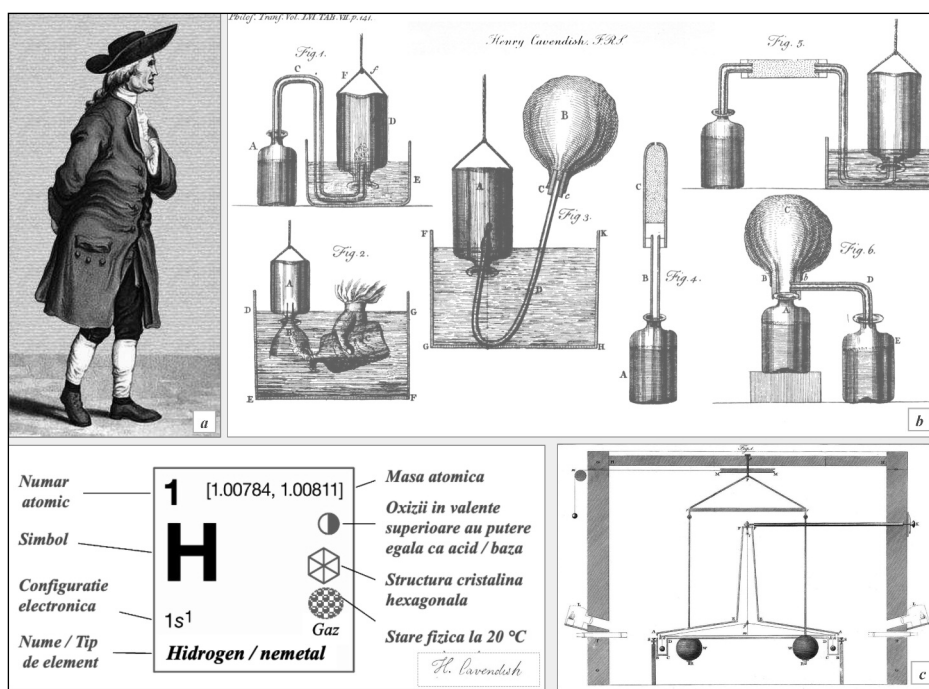

Fig. 2. – Portretul lui Henry Cavendish (a), aparatura de laborator utilizată pentru studiile sale despre hidrogen, dioxidul de carbon, aerul atmosferic și apa (b), precum și pentru a determina „greutatea planetei” (c) – Colaj original de fotografii ale unor litografii de epocă din colecția Royal Institution, Londra.

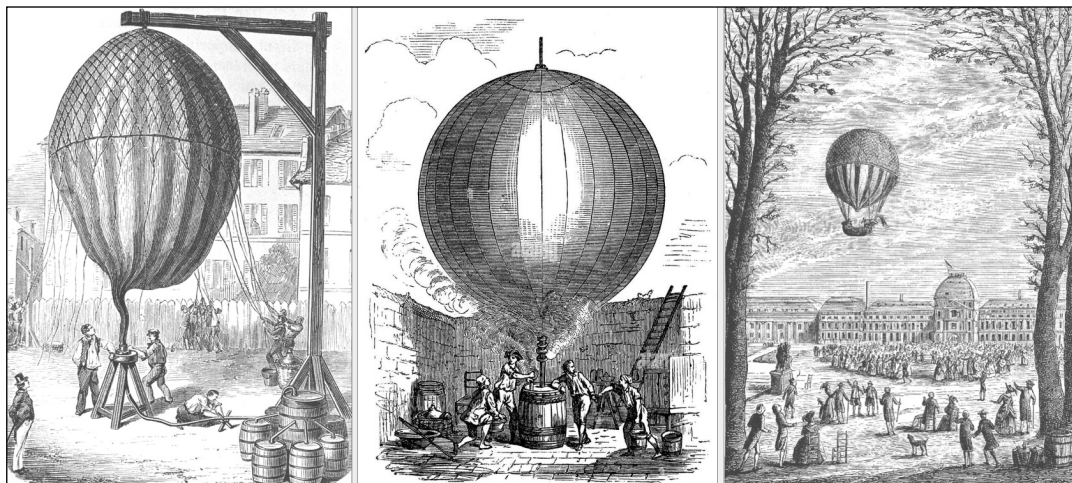

Fig. 3. – Prima ascensiune a unui balon umplut cu hidrogen, realizată în decembrie 1783 de către inventatorul francez Jaques Alexandre Charles și copilul Nicolas-Louis Robert (colaj original de fotografii ale unor litografii de epocă din colecția Smithsonian Institute).

Procesele sunt complexe, iar infrastructura și materiile prime necesare aduc în scenă industria extractivă și de prelucrare a minereurilor (vezi nevoia de *elemente critice* – Pt, Co, Ni, Ir, Ta, Gd, Zr, La, Ce, Y, Ga).

Dar, atenție! Hidrogenul poate forma amestecuri explozive cu aerul și reacționează violent cu oxidanții. Flacăra de hidrogen este invizibilă. Limitele de explozie a acestui gaz, în aer, sunt cuprinse între aproximativ 3,6% și 77%.

Pentru organism, hidrogenul este un element toxic ce poate provoca asfixierea.

Aplicațiile hidrogenului – domenii și condiții de utilizare

Hidrogenul și energia au o istorie comună îndelungată. O scurtă privire în trecut ne permite să recunoaștem domenii variate în care hidrogenul a fost utilizat:

- Hidrogenul a fost utilizat ca gaz portant pentru baloane încă din anul 1783, când inventatorul francez Alexandre Jacques Charles l-a folosit pentru primul zbor experimental cu echipaj, până la o înălțime de circa 550 m (Fig. 3).

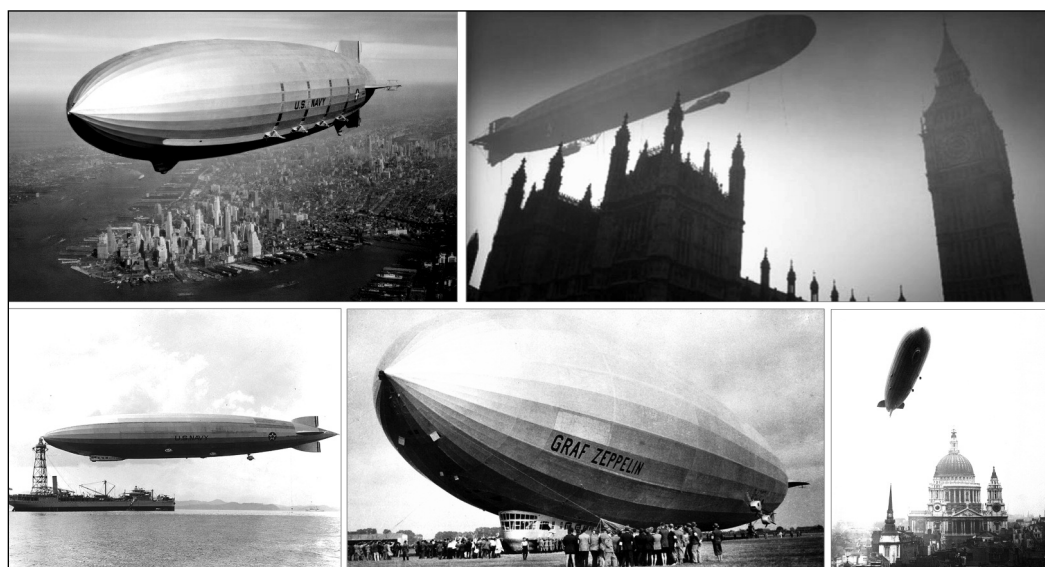

Fig. 4. – Dirijabilele Zeppelin propulsate cu hidrogen lichid au fost folosite în primele patru decenii ale secolului XX pentru transportul de mărfuri și pasageri, dar și în scopuri militare (colaj original de fotografii din colecția BBC London).

Fig. 5. – Hidrogenul a fost utilizat de programele spațiale NASA pentru misiunile Gemini și Apollo (colaj original de fotografii din colecția NASA).

- Primele demonstrații ale electrolizei apei și utilizarea hidrogenului pentru celule de combustibil au captat imaginația inginerilor, încă din anii 1800.

- Hidrogenul a fost folosit pentru a alimenta primele motoare cu ardere internă, acum peste 200 de ani.

- În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, hidrogenul a fost utilizat pentru dirijabile și a permis construirea dirijabilelor Zeppelin de mare capacitate, care au bombardat Parisul în Primul Război Mondial și care, ulterior, în perioada interbelică, au contribuit la dezvoltarea liniilor comerciale aeriene transatlantice de pasageri și mărfuri (Fig. 4).

- Hidrogenul a contribuit la propulsarea zborurilor spațiale către Lună în anii 1960, când NASA a utilizat celule de hidrogen pentru programele Gemini and Apollo (Fig. 5).

- Hidrogenul din compoziția îngrășământului cu amoniac a contribuit substanțial la hrănirea unei populații globale în creștere.

- Hidrogenul a fost o parte integrantă a industriei energetice încă de la mijlocul secolului al XX-lea, când utilizarea sa a devenit obișnuită în procesele petrochimice de rafinare a petrolului (obținerea benzinei), energetică (generare de electricitate prin *pile de combustie*), ca agent de răcire în generatoarele electrice, în sudură, ca materie

primă în obținerea amoniacului, la procesarea minereurilor, în industria automobilelor, aerospațială și telecomunicații, precum și în industria alimentară (hidrogenarea grăsimilor).

Paleta de utilizare a hidrogenului este deja foarte largă, iar astăzi, molecula de hidrogen intră în rețeta surselor de energie regenerabilă. Industria energetică are astăzi mari speranțe pentru **hidrogenul verde** ca vector energetic pentru viitor. Jules Verne sugera deja acest lucru cu un secol și jumătate în urmă: „*Da, prieteni, cred că apa va fi folosită într-o bună zi ca combustibil, că hidrogenul și oxigenul, care îl constituie, utilizate singur sau simultan, vor furniza o sursă inepuizabilă de căldură și lumină și de o intensitate pe care cărbunele nu o poate avea*” (Jules Verne – *Insula misterioasă*, 1874).

Confrunțați fiind cu găsirea unor alternative care să diminueze sau să oprească emisiile GES, energeticienii din toată lumea au căutat noi soluții tehnologice și au văzut că **hidrogenul verde** (produs prin electroliza alimentată exclusiv cu electricitate din surse regenerabile) ar putea răspunde tuturor standardelor cerute.

Producerea și furnizarea de hidrogen utilizatorilor industriali reprezintă acum un segment substanțial de afaceri la scară globală. Cererea de hidrogen, care a crescut de peste trei ori din 1975, prezintă o tendință continuă de creștere pentru următoarele câteva decenii (Fig. 6).

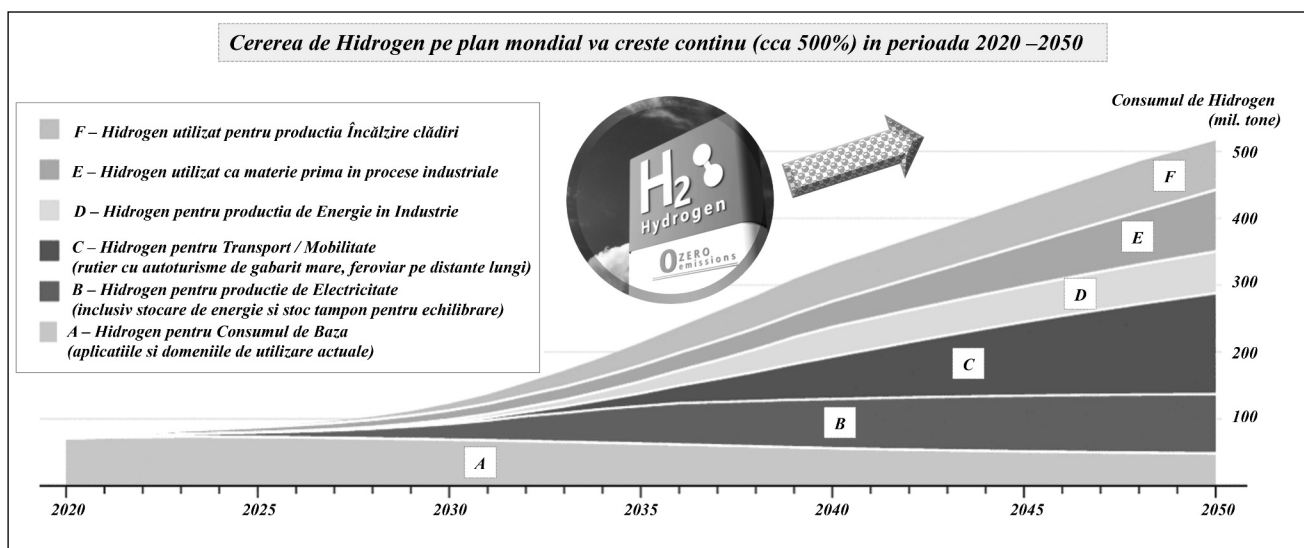

Fig. 6. – Prognostica cererii mondiale de Hidrogen pentru principalele domenii de utilizare (sursa datelor primare: Goldman Sachs Global Investment Research, 2021; The Economist, 2021).

Cererea actuală pentru hidrogenul în formă pură este de circa 90 de milioane de tone pe an (Mt H₂/an). Acest hidrogen este furnizat aproape în întregime din combustibili fosili, cu circa 6% din producția globală de gaze naturale și circa 2% din producția globală de cărbune, fiind utilizate ca materii prime pentru producția de hidrogen. În consecință, producția de hidrogen este responsabilă pentru un volum de emisii CO₂ de circa 830 de milioane de tone (Mt CO₂/an), ceea ce reprezintă un volum echivalent cu circa 2.5% din totalul emisiilor globale de CO₂, care, în anul 2021, au fost de circa 33 Gt CO₂/an. În termeni energetici, cererea totală anuală de hidrogen la nivel mondial este în prezent de circa 330 de milioane de tone de petrol echivalent (Mtep), reprezentând circa 2.4% din totalul global de energie furnizată în prezent.

Coaliția de voci de astăzi în favoarea hidrogenului include furnizori de energie regenerabilă, producători industriali de gaze, utilități de energie electrică și gaze, producători de automobile, companii de petrol și gaze, principalele firme de inginerie și guvernele celor mai mari economii ale lumii. De asemenea, include pe cei care folosesc sau ar putea folosi hidrogenul ca materie primă pentru producția industrială, nu doar pentru energie.

Piețele existente pentru hidrogen se bazează pe principalele atribute ale acestuia: este ușor,

poate fi stocabil, are conținut ridicat de energie pe unitate de masă și poate fi produs cu ușurință la scară industrială. Astăzi, interesul tot mai mare pentru utilizarea pe scară largă a hidrogenului pentru sisteme de energie curată se bazează, în mare parte, pe două atribute suplimentare:

- hidrogenul poate fi utilizat fără emisii directe de poluanți atmosferici sau gaze cu efect de seră; și
- hidrogenul poate fi produs dintr-o gamă diversă de surse de energie cu emisii scăzute de carbon (oferta potențială include producția din energie electrică din surse regenerabile, biomasă și surse nucleare).

Producția hidrogenului din combustibili fosili este de asemenea posibilă, în special dacă este combinată cu captarea, utilizarea și stocarea carbonului (CCUS), prin care sunt substanțial atenuate emisiile generate în ciclul de producție.

În linii mari, hidrogenul poate contribui la un viitor energetic rezistent și durabil, în două moduri:

1) Aplicațiile existente ale hidrogenului pot folosi hidrogenul produs prin metode alternative, dintr-un set mai divers de surse de energie mai curate.

2) Hidrogenul poate fi utilizat într-o gamă largă de aplicații noi, ca alternativă la combustibilii și materiile prime actuale sau pentru a completa cantitățile suplimentare de energie

electrică, necesară a fi utilizate în aceste aplicații.

În aceste cazuri – de exemplu în sectoarele de transport, încălzire, producție de oțel și energie electrică –, hidrogenul poate fi utilizat în forma sa pură sau transformat în combustibili pe bază de hidrogen (inclusiv metan sintetic, combustibili lichizi sintetici, amoniac și metanol).

2022: Un moment de avânt fără precedent pentru hidrogen

Interesul față de potențialul hidrogenului, ca purtător de energie larg răspândit și cu emisii scăzute de carbon, nu este nou. În ultimele decenii, o gamă largă de experți a cercetat potențialul de producere a hidrogenului din diverse surse, transportându-l, depozitându-l și utilizându-l pentru a furniza servicii energetice finale fără emisii.

Cele două cicluri majore anterioare de entuziasm pentru hidrogen s-au concentrat în mare măsură pe utilizarea *pilelor de combustie* în sectorul transporturilor. Elementele de noutate în prezent le reprezintă atât spectrul deosebit de larg pentru care sunt luate în considerare posibilitățile de utilizare a hidrogenului, dar și nivelul foarte ridicat al entuziasmului politic pe plan global, pentru promovarea unor astfel de oportunități. Hidrogenul este din ce în ce mai mult un element

de bază al conversației despre arhitectura energetică în aproape toate regiunile, cu un grup divers de țări și companii care împărtășesc o viziune comună, în care hidrogenul are de jucat un rol potențial valoros și de amploare în viitorul energiei.

Pe plan internațional, eforturile întreprinse până în prezent au cristalizat deja domeniile în care hidrogenul poate deveni o alternativă durabilă, cu avantajele și dezavantajele sale.

Cercetătorii ultimelor decade, dar în special de când se caută surse alternative de energie verde, nepoluantă, au atras atenția că **Hidrogenul** este *un purtător de energie* și nu o sursă de energie. Hidrogenul reprezintă *un vector energetic* pentru o decarbonizare mai rapidă, mai profundă și mai integrată. Versatilitatea hidrogenului permite stocarea energiei pentru perioade de o zi până la un sezon, precum și atingerea unor sectoare industriale care nu sunt accesibile electrificării. Alegerea hidrogenului, ca purtător de energie, a ținut cont de faptul că nu emite CO₂ și nu poluează aerul atunci când este utilizat (Anastasiu și Morariu, 2021a).

Categoriile de hidrogen, proprietăți și roluri (aplicații)

În context industrial, urmărind nevoia acută de resurse energetice, noile tehnologii au creat o

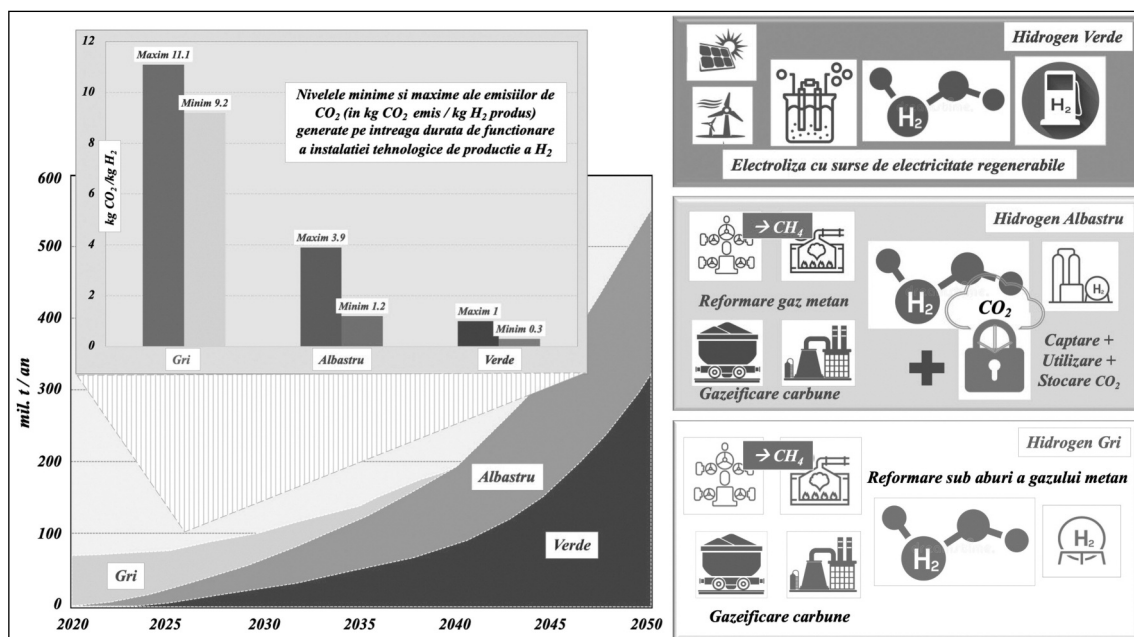

Fig. 7. – Categoriile de hidrogen, procese generatoare și emisii de CO₂ (sursa datelor primare: Hydrogen Council, 2021; Rystad Energy, 2021).

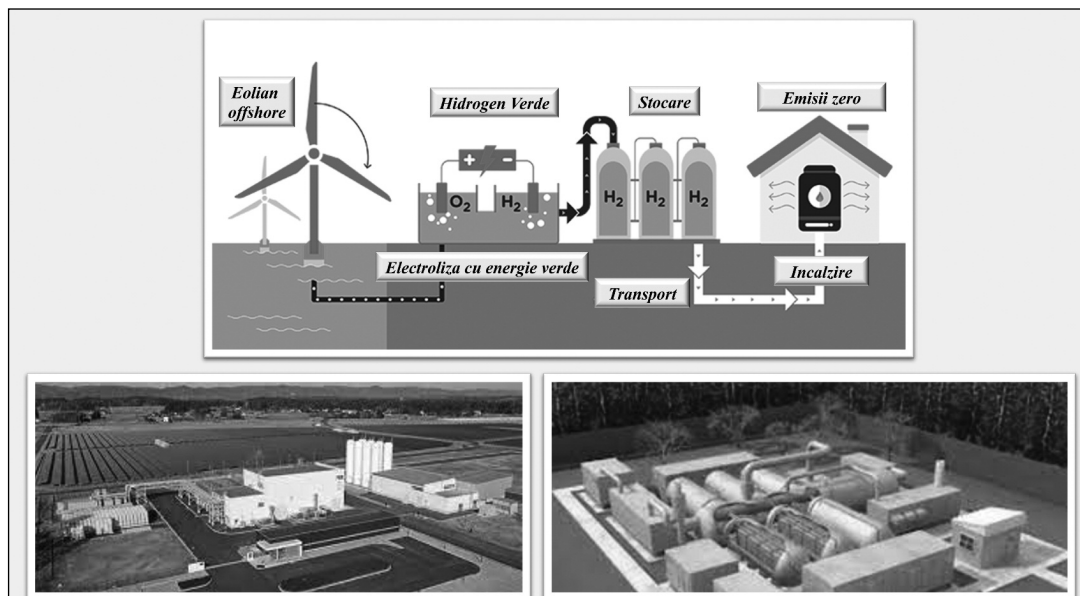

Fig. 8 – Lanțul valoric pentru hidrogenul verde (colaj de fotografii din colecția Hydrogen Council, 2021).

paletă cromatică de produse cu proprietăți, riscuri și costuri diferite și care au generat multe dileme în alegerea categoriei celei mai profitabile. Câteva cuvinte despre fiecare (Fig. 7).

▪ **Hidrogen gri.** În prezent, 96% din hidrogen este produs din combustibili fosili prin procese severe cu emisii de CO₂, cum sunt *reformarea sub aburi a gazului metan și gazeificarea cărbunelui*.

▪ **Hidrogen albastru.** Este produs din hidrogenul gri, ale cărui emisii de CO₂ sunt reduse în cea mai mare parte prin captarea și stocarea carbonului, cu soluții tehnologice CCS, dar fără ca emisiile de CO₂ să fie complet eliminate. El este folosit, în prezent, ca o soluție pe termen scurt și mediu.

▪ **Hidrogen verde sau Hidrogen curat-regenerabil.** Hidrogenul cu emisii reduse de CO₂ sau zero este produs folosind surse de energie curate, cum ar fi procesele de electroliză a apei alimentate exclusiv de surse regenerabile (eolian, fotovoltaic). Putem afirma că hidrogenul verde este de două ori „curat”, atât sub aspectul materiei prime utilizate (apa), cât și al procesului tehnologic, alimentat exclusiv cu energie din surse regenerabile.

▪ **Hidrogen turcoaz.** Este o tehnologie aflată în prezent la stadiu de proiect-pilot, care combină utilizarea gazului natural ca materie primă cu un

proces de piroliză, fără emisii de CO₂. Carbonul din metan este transformat în negru de fum solid, care poate fi stocat mai ușor decât CO₂ gazos, dar care poate avea și alte utilizări industriale.

Hidrogenul verde este ținta finală pe traseul către emisiile net-zero, deși costurile de obținere sunt ridicate. El poate fi stocat și poate asigura, astfel, o utilizare cu flux continuu (Fig. 8).

Amprenta de CO₂ a hidrogenului verde

Nu orice hidrogen produs prin procese de electroliză este verde. Cantitatea de CO₂ emisă la producerea de hidrogen prin electroliză depinde de intensitatea carbonului și a electricității utilizate pentru a alimenta procesul de electroliză. Dacă electrolizorii sunt conectați la rețea, ei vor avea în esență aceeași amprentă de carbon ca mixul de putere al rețelei din care sunt alimentați. Pentru ca un hidrogen să fie cu adevărat „verde” este necesar ca electricitatea care alimentează producția de hidrogen prin electroliză să provină, exclusiv, din surse regenerabile (eolian și fotovoltaic) sau din energie nucleară.

Pentru exemplificare, o analiză realizată recent de Rystad Energy estimează că un electrolizor, folosind electricitatea alimentată din rețeaua europeană în 2020, ar genera prin electroliză circa 14 kg de emisii de CO₂ per kg de hidrogen produs, întrucât 35% din toată energia electrică din

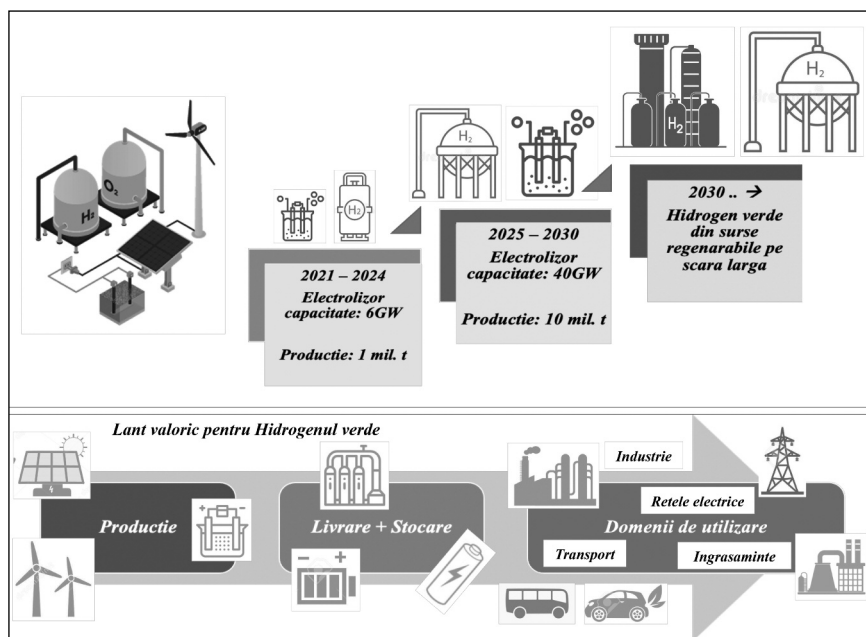

Fig. 9. – Capacități energetice bazate pe hidrogen și nivele producție posibile în următorul deceniu. Un model european ecosistemic (sursa datelor primare: Raport Comisia UE, 2020).

Europa a fost produsă de combustibili fosili. Prin comparație, se estimează că hidrogenul albastru produs din reformarea gazelor naturale emite doar 1,7 kg CO₂ per kg de hidrogen.

Este de așteptat ca în orizontul de timp 2030, energia regenerabilă să depășească cota de piață semnificativă în prezent a combustibililor fosili, iar circa 60% din toată energia electrică produsă în Europa să provină din surse regenerabile, cum ar fi energia eoliană, solară și hidro. Dar acest lucru nu este suficient pentru a realiza producția de hidrogen prin electroliză alimentată din rețea mai ecologică (cu adevărat „verde”) decât din cea albastră. Hidrogenul produs prin electroliză va avea o amprentă de carbon mai mică decât cea a hidrogenului albastru doar atunci când rețeaua va atinge o pondere de 90% a surselor de generare regenerabile.

Investiția în hidrogen va fi un motor de creștere care se va dovedi esențial în contextul redresării economice în urma crizei COVID-19. În prezent, hidrogenul curat se bucură de un impuls fără precedent pentru a ne asigura că în următoarele decenii va deține o cotă de participare ca purtător de energie cu aplicații posibile în domeniul industriei, al transporturilor, al energiei și al întreținerii clădirilor (Fig. 9).

Rolul hidrogenului în tranziția energetică (COP26)

Pactul climatic de la Glasgow (COP26) a schimbat prioritățile acestui deceniu de la „asumarea de angajamente climatice” la „acțiuni specifice” pentru atingerea obiectivelor deja asumate. În esență, COP26 reprezintă o schimbare evolutivă pe traseul tranziției energetice, dar, în același timp, devine și o schimbare revoluționară prin accentul pe care îl pune pe îndeplinirea integrală a promisiunilor climatice asumate, prin asigurarea finanțării necesare pentru realizarea obiectivelor și prin monitorizarea, în timp real, a implementării acestora. Printre aceste obiective sunt vizate și sursele de energie regenerabile, printre care și hidrogenul verde (din surse exclusive regenerabile) care a devenit vedeta anului 2022, menite să asigure o accelerare globală a tranziției energetice.

În acest context, aproximativ 45 de guverne din întreaga lume au promis acțiuni urgente și investiții pentru a proteja natura și pentru a trece la moduri mai durabile de agricultură. De asemenea, 450 de organizații internaționale, care gestionează fonduri însumând circa 130 de trilioane de dolari au fost de acord să susțină tehnologia curată, ca parte a tranziției către o

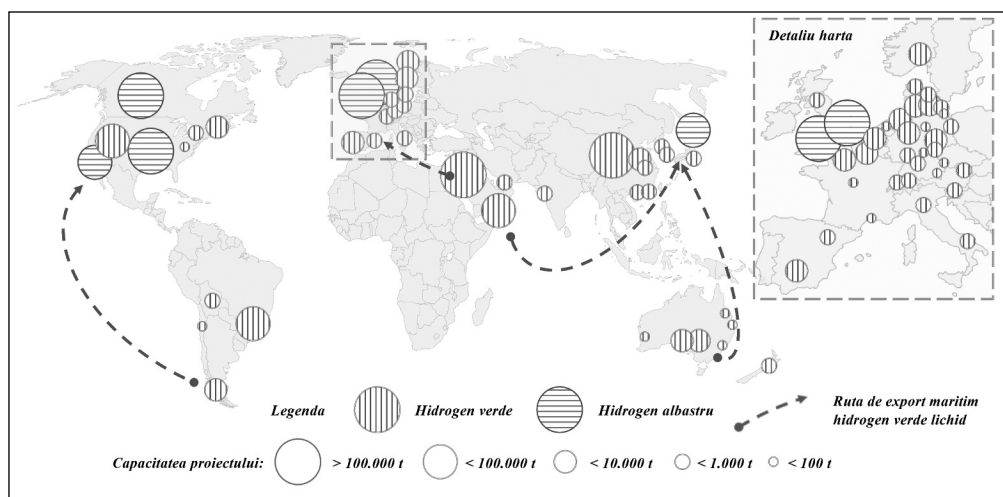

Fig.10. – Distribuția globală a principalelor capacități de producție a hidrogenului verde și albastru, care vor deveni operaționale până în 2030 (sursa datelor primare: Hydrogen Council, 2020; Rystad Energy, 2020; Raport Comisia UE, 2020).

economie globală verde și un sistem energetic ecologic.

Îndeplinirea obiectivului de a limita încălzirea globală la 1,5°C față de nivelurile preindustriale necesită acțiuni semnificative și eficiente în „*acest deceniu critic*”. Acest semnal completează avertismentele oamenilor de știință, care au precizat că pentru menținerea încălzirii globale la palierul de 1,5°C – dincolo de care se vor simți cele mai grave efecte ale schimbărilor climatice – este necesară reducerea emisiilor globale de gaze cu efect de seră cu 50% până în 2030 și îndeplinirea obiectivului de

neutralitate climatică până în 2050. Producția hidrogenului verde și utilizarea lui, în perioada tranziției, girează atingerea acestui obiectiv.

Producția hidrogenului: resurse necesare și costuri

Producția actuală de hidrogen de diverse tipuri se ridică pe plan mondial la circa 90 milioane de tone, dar în următoarele trei decenii se preconizează o creștere substanțială de peste 500%, iar unele scenarii prezintă estimări de producție de peste 520 milioane de tone în anul

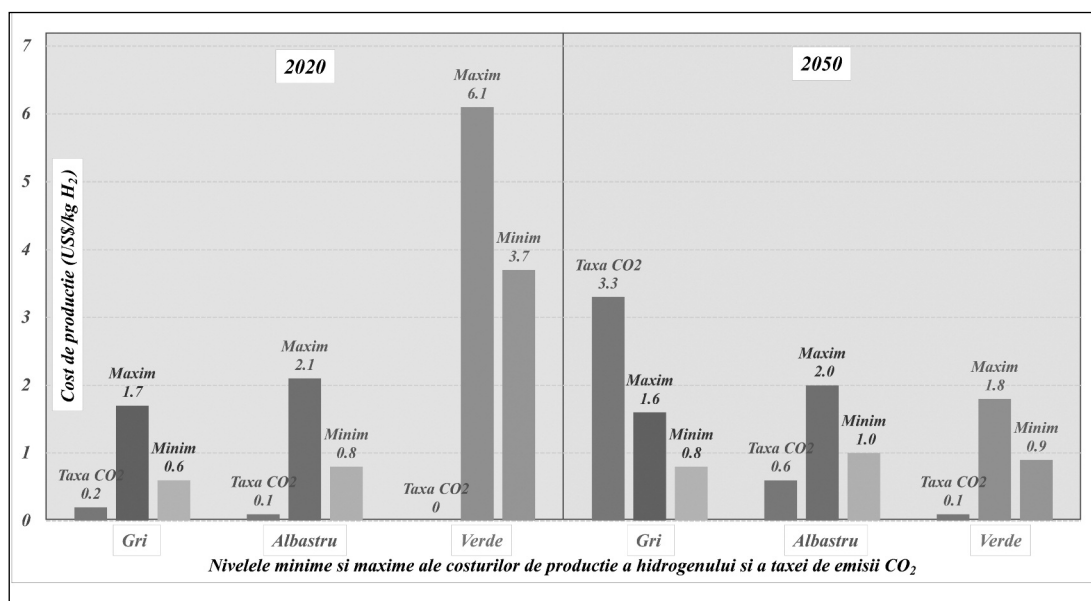

Fig. 11. – Categoriile de hidrogen – costuri de producție și taxe de emisii CO₂ (sursa datelor primare: Hydrogen Council, 2021; Rystad Energy, 2021).

Fig. 12. – Aplicații curente ale hidrogenului (vehicule propulsate cu celule de hidrogen și infrastructura de alimentare și stocare a combustibilului) în sectorul de transport rutier și feroviar (colaj original de fotografii din colecțiile Hydrogen Council și IRENA, 2021).

2050. Capacitățile de producție sunt pregătite să furnizeze diferitele categorii de hidrogen (Fig. 10), iar costurile de producție, în special pentru hidrogenul verde, tind să scadă în următoarele două decenii (Fig. 11). În ultimii ani a luat o mare amploare utilizarea hidrogenului pentru soluții de mobilitate care să permită reducerea sau eliminarea emisiilor din transportul rutier și feroviar, în special, pentru zonele metropolitane (Fig. 12).

Astăzi, procesul de electroliză – sub diverse forme – este prezent pe plan global, dar cu o pondere mai redusă, deoarece necesită instalații complexe, presiuni din ce în ce mai ridicate pentru a obține eficiențe ridicate (recent Thyssen-Krupp a anunțat obținerea unei eficiențe de circa 80%, dar la presiuni de ordinul sutelor de atmosfere) și, în principiu, alte substanțe decât apa pentru a putea avea și randamente ridicate.

Încercarea de a lega tranziția energetică cu protecția mediului (condiție *sine qua non* în realizarea oricărui proiect) ne scoate în față o altă dilemă. Construcția ansamblului de active care include *turbinele eoliene, panourile fotovoltaice* – ca surse primare de energie – și *utilajele* de obținere a hidrogenului verde are nevoie de *materii prime*, dintre care unele intră în categoria elementelor *critice* care, însă, se pot obține doar printr-o activitate minieră, ce va prelucra minereul primar (care conține aceste elemente) exploatat, va concentra metalele necesare și va elimina sterilul (deșeurile miniere) în iazuri de decantare.

20 În conformitate cu legislația actuală, aceste

activități sunt suspendate sau interzise. Industria extractivă pentru minereuri, cel puțin la noi în țară, nu mai există. Și atunci?

Alianța europeană pentru hidrogen curat

Strategia Uniunii Europene a fost completată, în mai 2021, cu formarea unei **Alianțe europene pentru hidrogen curat**, constituită din lideri ai industriei, miniștri naționali și regionali, reprezentanți ai societății civile și ai Băncii Europene de Investiții. UE dorește să acorde prioritate producției de hidrogen verde folosind, în principal, energie eoliană și solară. În același timp, UE recunoaște că există, în prezent, o diferență considerabilă între costurile de producție 2,5–5,5 euro/kg pentru hidrogenul verde și sub 2 euro/kg pentru cel albastru (Fig. 13).

După lansarea de către Comisia Europeană a strategiei privind hidrogenul, un grup de 11 operatori europeni de rețea din nouă state membre UE au prezentat un plan pentru adaptarea și modificarea la un cost accesibil a infrastructurii de gaze naturale pentru transportul hidrogenului.

Strategia UE privind hidrogenul are în vedere investiții, crearea de piețe, dezvoltarea cercetării și inovării, adaptări legislative care să permită expansiunea regională a acestui vector energetic. Într-un *sistem energetic integrat*, cum aspiră să devină cel din spațiul UE, hidrogenul reprezintă o soluție esențială, atât pentru reducerea emisiilor GES în sectoarele industriale și de transport care sunt greu de decarbonizat și unde electrificarea

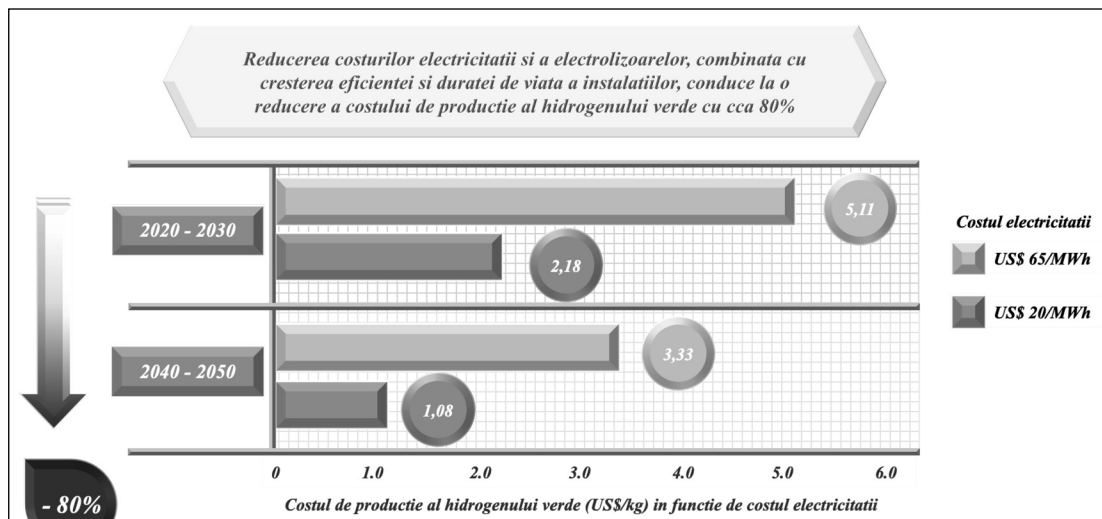

Fig. 13. – Producerea hidrogenului verde la costuri competitive cu hidrogenul albastru, până în 2030, utilizând energie electrică din surse regenerabile, cu costuri reduse (sursa datelor primare: IRENA, 2021).

este dificilă sau imposibilă, dar și în sectoarele de generare de energie pentru clădiri în întreaga Europă.

Majoritatea hidrogenului produs în prezent în UE este **hidrogenul gri** care este relativ ieftin, dar are o amprentă masivă de carbon. Strategia UE privind hidrogenul are în vedere creșterea producției de **hidrogen albastru** în următorul deceniu pentru a înlocui gazele naturale și, de asemenea, pentru a fi utilizat în sectoare greu electrificabile, cum ar fi transportul greu și producția de oțel și ciment. Procesul său de producție necesită multă energie și permite metanului superpoluant să se scurgă în atmosferă.

Strategia hidrogenului și foile de parcurs oferă, adesea, o primă impresie despre cum guvernele își stabilesc termenii și cerințele în domeniul hidrogenului regenerabil.

În UE, Directiva II privind Energia din Surse Regenerabile (Renewable Energy Directive II – RED II) este singura reglementare de până acum care stabilește criteriile pentru producerea și utilizarea hidrogenului din surse regenerabile.

În conformitate cu standardele globale de armonizare a producției de hidrogen verde este necesară îndeplinirea următoarelor cerințe:

- Conexiune directă între sursa de energie regenerabilă și electrolizor.
- Reducerea emisiilor GES cu 70% (valoare țintă: 28,2 g CO₂equ/MJ) comparativ cu emisiile

GES rezultate în cazul combustibililor fosili de 94,1 g CO₂equ/MJ.

- Sursă de carbon: atmosferică (captarea directă a aerului).

Poziția României – intenții, potențial, angajamente

În România se produc cantități importante de hidrogen pe diverse platforme industriale; capacitățile de producție sunt dimensionate strict legat de producția industrială principală.

Dezbaterile pe tema *Hidrogen* au devenit tot mai frecvente, iar punctele de vedere par să aibă un singur numitor comun – absența unei strategii de țară pentru hidrogen.

„România are toate cazurile de utilizare în care hidrogenul poate juca un rol major: în producția de oțel, avem rafinării, avem una dintre cele mai mari flote de camioane din Europa, avem un mare sector chimic și alte divizii în care am putea să-l utilizăm. Avem un know how enorm și o comunitate energetică, dar nu există o strategie națională, o strategie unificatoare, pentru a deschide potențialul complet al României în ceea ce privește hidrogenul”, a declarat Alexandru Floriștean (project manager, Hydrogen Europe).

În aprilie 2021, ministrul Energiei Virgil Popescu afirma: „Hidrogenul este un combustibil în vogă, dar România este printre puținele țări din UE care nu au o strategie pentru hidrogen. Există

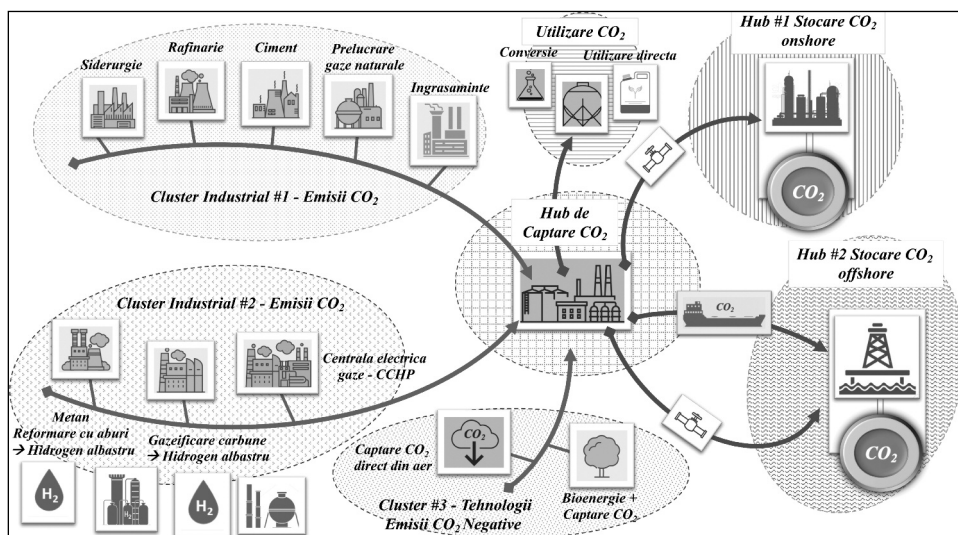

Fig. 14. – Model generalizat al conceptului de dezvoltare a centrelor de energie curată asociate platformelor industriale cu emisii GES (clean energy hub associated with CO₂ emissions industrial clusters).

un program pilot – Halânga – de ridicare a unei centrale de producere a energiei electrice pe gaz natural în amestec cu hidrogen de 150 de MW și un parc solar de 50 MW, cu o producție prin electroliză de hidrogen care va fi reintrodus în centrală și ars într-un amestec cu gaz natural producând o energie mai mare și mai curată”.

Centrele de Energie Curată – motorul viitorului

România are un potențial substanțial și toate premisele necesare pentru implementarea unor **Centre (nuclee) de energie curată** (clean energy hub) care să grupeze (i) platforme industriale ce utilizează resurse energetice și generează emisii de GES (CO₂ emissions industrial cluster), (ii) facilități tehnologice de captare, utilizare și stocare a CO₂, precum și (iii) instalații tehnologice pentru producerea hidrogenului albastru sau a celui verde – prin electroliză, pe bază de energie electrică furnizată de surse regenerabile (Fig. 14).

Centrele de energie curată sunt zone în care industria grea – oțel, în special –, cea de produse chimice, de îngrășăminte, rafinării vin în contact cu coridoare majore pentru transportul de mărfuri pe căi maritime, feroviare sau rutiere, precum și prin infrastructura energetică (conducte, rețele electrice). Tot în cadrul hub-urilor se întâlnesc și principalii emițători de gaze cu efect de seră care

sunt interesați în reducerea sau eliminarea emisiilor prin soluții tehnologice de captare, utilizare și stocare a CO₂. Este posibil ca în următorii ani în arealul unor hub-uri să apară și centrale nucleare modulare de mică capacitate.

Deși fiecare dintre hub-urile de energie curată și clusterelor industriale asociate are propria sa abordare, toate se bazează, cel puțin parțial, pe utilizarea hidrogenului albastru și/sau verde. De exemplu, regiunea Rotterdam din Olanda, în care se află cel mai mare port european și unul dintre cele mai mari centre industriale din Europa, a elaborat planuri de înlocuire a petrolului și gazelor în procesele industriale și a materiilor prime fosile din industria chimică cu electricitate, biomasă și hidrogen. Hidrogenul albastru asociat cu facilitățile CCS joacă un rol major în acest plan – la fel și hidrogenul verde. În următorii ani, vor fi construiți șase noi electrolizatori, dintre care unul cu capacitate de 200 MW la rafinăria Shell din Rotterdam. Acest electrolizator va fi alimentat cu energie eoliană produsă offshore de un parc eolian dezvoltat pe platforma continentală a Mării Nordului.

Prin implementarea centrelor de energie curată apare, astfel, un cadru ideal de exploatare a sinergiilor de captare a poluatorilor, de folosire a energiei regenerabile și de inițiere a producției de hidrogen albastru (energie albastră) și/sau de hidrogen verde (energie verde). Lanțul acesta, cu multe verigi tehnologice și soluții logistice ce se

Fig. 15. – Diferite concepte de dezvoltare pentru aeronave de pasageri și utilitare, având motoare cu alimentare hibridă (hidrogen lichid și combustibil de aviație). Compania Airbus și-a propus să înceapă operațiunile comerciale până în 2035 (colaj original de fotografii din colecțiile Airbus și Lockheed Martin).

întrepătrund într-o structură helicoidală de economie energetică circulară (sau ADN-ul tranziției energetice, cum ne-am încumeta să-i spunem), este condiția pentru atingerea obiectivului *net-zero* în 2050–2060. Am putea rezolva, astfel, și condiția climatică cerută de Protocolul de la Glasgow și de ultimele directive la nivel UE.

La noi în țară se pot focaliza direct investiții în acest domeniu, în deplină cunoștință de cauză, cu condiția creării unui grup consultativ solid care să urmărească efectele derulării unui program coerent de dezvoltare a tehnologiilor bazate pe hidrogen. O bună înțelegere a ceea ce ne așteaptă în viitor ne va ajuta să gestionăm eficient fondurile pe care le primim de la UE prin intermediul PNRR.

Și totuși, hidrogenul nu este ferit de controverse

În mod paradoxal, când Ahmed Sheikh Yamani, ministrul Petrolului saudit, în timpul șocurilor petroliere din anii 1970 și '80, a afirmat: „*Epoca de piatră nu s-a încheiat din lipsă de piatră, iar epoca petrolului se va sfârși cu mult înainte să se epuizeze rezervele globale de petrol*”, el se gândea la hidrogen și nu la energia regenerabilă sau vehiculele electrice.

Michael Liebreich, un guru al energiei curate, observă că, pe măsură ce te îndepărtezi de domeniul de aplicații în care hidrogenul prezintă bene-

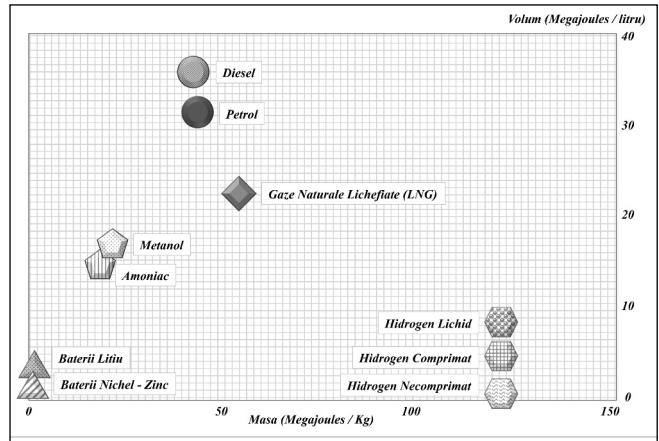

Fig.16. – Ilustrarea gradului de „concentrare a energiei” prin analiza variației în „densitatea energiei” pentru principalele surse și vectori de energie (sursa datelor primare: UK Department of Energy, 2021; The Economist, 2021).

ficii clare față de electricitatea regenerabilă, este tot mai greu să identifici noi arii de aplicație sau piețe având o cerință substanțială pentru acest gaz. Prin comparație cu benzina, motorina sau combustibilul de aviație, hidrogenul transportă de trei ori mai multă energie pe unitatea de greutate. Poate furniza electricitate cu o eficiență de 60% prin intermediul unei celule de combustie care poate funcționa și în sens invers. Poate fi transportat prin conducte sau stocat în rezervoare la o viteză de transfer similară cu hidrocarburile lichide. Și arde la o temperatură similară cu cea a gazelor naturale.

Cu toate acestea, hidrogenul prezintă o listă la fel de impresionantă de **dezavantaje**:

- nu există liber în natură, așa că este necesară energie pentru a separa hidrogenul din alți compuși;

- stocarea hidrogenului necesită comprimarea acestuia la o presiune de 700 de ori mai mare decât cea atmosferică și refrigerare la o temperatură de -253°C sau combinarea cu un compus chimic organic sau hidrură metalică;

- comparativ cu gazele naturale, hidrogenul transportă doar un sfert din energia pe unitate de volum, indiferent dacă este lichefiat sau sub formă gazoasă;

- pile de combustie și alte echipamente concepute pentru a utiliza hidrogen au multe piese mobile care necesită întreținere;

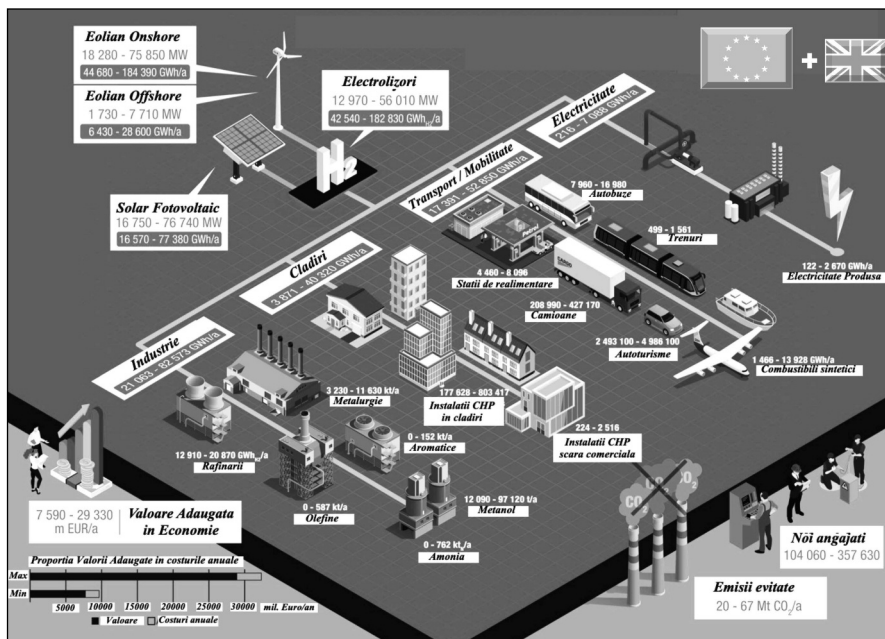

Fig. 17. – Impactul implementării Hidrogenului verde, ca urmare a includerii soluțiilor tehnologice pe bază de hidrogen în planurile naționale. Evaluare în orizontul de timp 2030, luând în considerare scenariile Maxim și Minim, cu valori de prognoză agregate pentru cele 27 de țări din Uniunea Europeană și Marea Britanie (cu modificări, după Trinomics BV, 2020).

- poate fragiliza metalul; scapă prin cele mai mici scurgeri; și, da, chiar
- este exploziv.

Airbus, marele producător european de avioane, oferă hidrogenului sprijinul complet. În septembrie 2021, compania a anunțat un plan de a introduce avioane care utilizează hidrogen pe liniile comerciale până în 2035 (Fig. 15). Guillaume Faury, șeful companiei, i-a lăudat virtuțile: „Hidrogenul are o densitate energetică de trei ori mai mare decât cea a kerosenului... este creat pentru aviație”. Dar acest lucru, este adevărat, doar pe baza greutății, nu și a volumului hidrogenului (Fig. 16). În consecință, deși la kilogram, hidrogenul poate transporta de trei ori mai multă energie decât kerosenul, la litru transportă de circa 3000 de ori mai puțin. Dar, pentru a ajunge la o treime din performanța kerosenului pe litru, hidrogenul trebuie să fie lichefiat, fapt ce face necesară răcirea până la o temperatură de -253°C .

Boeing, rivalul american al Airbus, consideră că pentru un zbor transatlantic cu un avion 747 folosind hidrogen lichid ar fi necesar un rezervor de combustibil echivalent cu întregul spațiu pentru pasageri și marfă. De aceea este mai probabil că avioanele vor ajunge în viitor să

folosească drept combustibil amoniac curat pe bază de hidrogen sau, mai probabil, hidrocarburi sintetice, care se estimează că vor fi mai competitive în disputa directă cu alternativa actuală, cea a biocombustibililor avansați.

Hidrogenul și-a avut entuziaștii cu mult înainte ca schimbările climatice să devină o prioritate. „Hidrogenul este combustibilul viitorului – și va fi întotdeauna.” Dar problema cu care ne confruntăm este că nu există o sursă naturală de hidrogen. Pe Pământ, cea mai mare parte a hidrogenului este legată de alte molecule, cum ar fi cele ale combustibililor fosili, biomasei sau apei. Legile termodinamicii dictează că producerea hidrogenului din oricare dintre acești precursorii va necesita întotdeauna un consum de energie mai mare decât atunci când se folosește hidrogenul pentru combustie. De aceea, hidrogenul este folosit direct ca combustibil doar în domenii de nișă, cum sunt motoarele pentru rachete de cea mai înaltă performanță.

Este hidrogenul cu adevărat combustibilul viitorului? În teorie, hidrogenul pare să reprezinte soluția energetică ideală. În practică, însă, lucrurile sunt puțin mai complicate... Opinia unui grup de 14 foști experți ai UE, toți respectați ingineri și oameni de știință care s-au retras din

forurile științifice ale Comisiei Europene, este că „utilizarea vectorului hidrogen pentru producția masivă de energie electrică, decarbonizată, pentru consum în rețea nu se justifică economic în prezent”. Ei argumentează că „producerea de electricitate din hidrogen provenind din electroliza alimentată cu energie eoliană sau fotovoltaică are o eficiență energetică de doar 28%, ceea ce corespunde unei pierderi de energie de 70%”.

Implicații geopolitice – hidrogenul și schimbările globale

Implementarea accelerată a surselor de energie regenerabilă a pus în mișcare un proces global de transformare a energiei cu implicații geopolitice esențiale. Raportul IRENA (2022) intitulat *O lume nouă*, elaborat de către Comisia Globală privind Geopolitica Transformării Energiei, a fost primul studiu care a scos în evidență modul în care apariția unei noi ere energetice ar putea remodela relațiile dintre state și comunități, ar întări securitatea și independența energetică și prosperitatea. Raportul conține că „având în vedere ritmul alert al schimbărilor este foarte important să monitorizăm factorii geopolitici și implicațiile tranziției și să jucăm un rol activ în modelarea viitorului. De-a lungul timpului, hidrogenul a atras destul de multă atenție, însă a rămas o nișă în discursul energetic global. Astăzi, atenția deosebită acordată de factorul politic hidrogenului este fără precedent, având în vedere rolul său esențial în decarbonarea sectoarelor energo-intensive”.

În ultimii ani, hidrogenul a ajuns pe ordinea de zi a multor cancelarii occidentale ca o potențială piesă lipsă a unui puzzle al energiei curate. Un număr din ce în ce mai mare de state au, în momentul de față, fie ghiduri pentru hidrogen, fie strategii despre hidrogen și o bună parte din fondurile de stimulare și redresare după pandemia COVID-19 au fost dedicate tehnologiei pentru hidrogen regenerabil (Fig. 17). La COP26 de la Glasgow, 32 de țări și UE au agreat să colaboreze pentru accelerarea implementării și dezvoltării hidrogenului curat și să asigure unul dintre obiectivele stipulate în Convenția cadru a Națiunilor Unite privind Schimbările Climatice (UNFCCC 2021), anume „hidrogen cu emisii reduse de carbon și provenit din surse regenerabile de energie accesibil și disponibil la nivel global până în 2030”.

Construirea lanțurilor valorice globale pentru hidrogenul curat va aduce, cu sine, schimbări geopolitice și economice. Cel mai important aspect este faptul că hidrogenul verde apare ca un potențial pion care ar schimba regulile jocului pentru reducerea emisiilor și atingerea obiectivului climatic fără a împiedica evoluția socială și economică, se apreciază într-un studiu recent (IRENA, 2022). Schimbările necesare sunt evidente. Iar ca urmare a acestor reajustări în peisajul energetic, ponderea diferitelor produse în volumul și valoarea schimburilor comerciale se modifică substanțial (Fig. 18).

În perioada următoare, lanțurile valorice energetice vor fi rupte de dezvoltarea tehnologiei cu hidrogen regenerabil. Accelerarea acestei

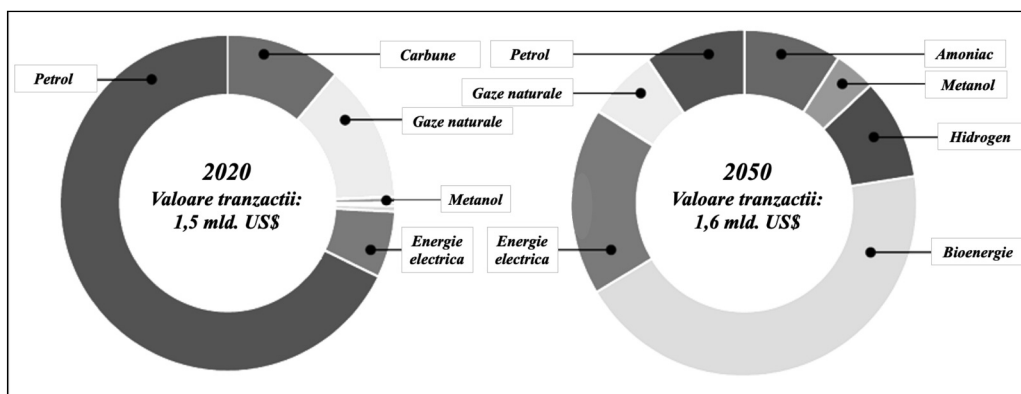

Fig. 18. – Modificările ce vor avea loc în valoarea schimburilor economice pentru diferite categorii de produse energetice, în perioada de tranziție energetică 2020–2050 (sursa datelor primare: IRENA, 2022).

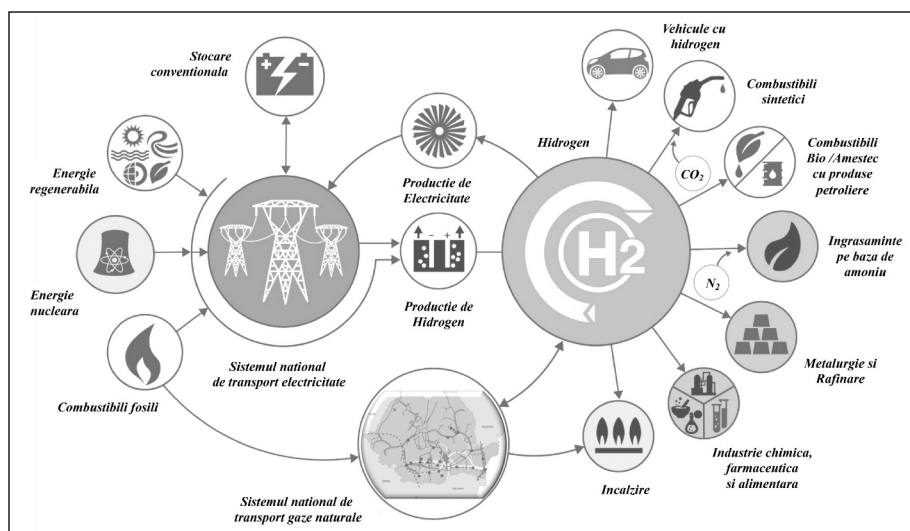

Fig. 19. – Prezentare schematică a modelului conceptual de integrare a Hidrogenului în sistemul energetic național – Conceptul $H_2@Scale$ Energy System (cu modificări, după NREL – US Department of Energy, 2020).

schimbări vine și din necesitatea limitării încălzirii globale la $1,5^\circ\text{C}$, cuplată cu evaluarea experților, care pretind că acesta poate acoperi până la 12% din consumul final de energie, cu țintă 2050.

La nivel global, aplicarea acestei tehnologii va fi viabilă în țările care beneficiază de resurse regenerabile de tipul eolienei și celor fotovoltaice, iar politica hidrogenului poate deveni un standard fix în politicile lor economice.

Potențialul tehnic de producere a energiei electrice verzi – și, la rândul său, mari cantități de hidrogen verde – depășește cu câteva ordine de mărime cererea globală prognozată.

În funcție de modul în care este proiectat, hidrogenul poate avea atât efecte pozitive, cât și efecte negative asupra dezvoltării durabile.

Conceptul de „*Securitate umană*” este adesea utilizat pentru a descrie cauzele fundamentale ale instabilității geopolitice ținând seama de amenințări, precum schimbările climatice, sărăcie și boală, care pot submina pacea și stabilitatea dintre state. Mergând mai departe, va fi important să înțelegem natura multidimensională a amenințărilor și vulnerabilităților globale, cu scopul de a prevedea și a dezarma anumite riscuri, care pot apărea odată cu dezvoltarea hidrogenului la scară largă (IRENA, 2022).

Pentru România, **hidrogenul verde** devine o provocare. Un test al ambițiilor noastre și al capacității de a ne integra într-o tranziție energetică de succes care să permită remodelarea sistemului energetic național prin adoptarea unor soluții tehnologice optime și a unor concepte de dezvoltare specifice contextului național și regional. Iar pentru aceasta, avem nevoie de colaborare între specialiștii din industrie, economiști și comunitatea academică pentru a gestiona în mod eficient portofoliul de proiecte al tranziției energetice și fondurile pentru finanțarea acestora.

Și pentru că se spune frecvent că schimbările climatice reprezintă într-o bună măsură efectul emisiilor de gaze cu efect de seră, reducerea acestora prin utilizarea unor vectori energetici nepoluauți în sinergie cu implementarea unor soluții tehnologice care contribuie la reducerea sau eliminarea emisiilor ne determină să aducem **hidrogenul verde** pe *coverul roșu* al economiei globale.

Referințe bibliografice

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Sistemul energetic global sub furcile caudine – paradigmele tranziției. Energia verde – prioritatea momentului.* „Academica”, vol. XXXI, no. 364, Editura Academiei Române, București, 20 p.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Sistemul energetic în actualitate – România energetică – Quo vadis?* Academica, vol. XXXI, no. 368–369, Editura Academiei Române, București, p. 10–29.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Schimbările climatice – Cod roșu pentru umanitate, ultimatumul scoțian.* „Academica”, vol. XXXI, no. 372–373, Editura Academiei Române, București, p. 18–39.

Anastasiu, N., Morariu, D.C. (2021) – *Schimbările climatice și tranziția energetică.* Editura Academiei Române, București, 288 p., ISBN: 978-973-27-3428-5.

Furfari, S., Masson, H. (2021) – *Why is industrial hydrogen produced from natural gas and not by water electrolysis?* European Scientist Newsletter, 12 p.

IEA (2021) – *World Energy Outlook 2021.* International Energy Agency, Paris, 386 p.

IPCC (2021) – *Climate Change 2021: The Physical Science Basis.* Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (Eds. Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu and B. Zhou), Cambridge University Press, 3949 p.

IRENA (2021) – *World Energy Transitions Outlook. 1,5°C pathway.* International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi, 53 p.

IRENA (2022) – *Geopolitics of the Energy Transformation – The Hydrogen Factor.* Raport International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi, 118 p.

Liebreich, M. (2020) – *Separating Hype from Hydrogen – Part One: The Supply Side – Part Two: The Demand Side* – BloombergNEF Newsletter, London, UK, 10 p.

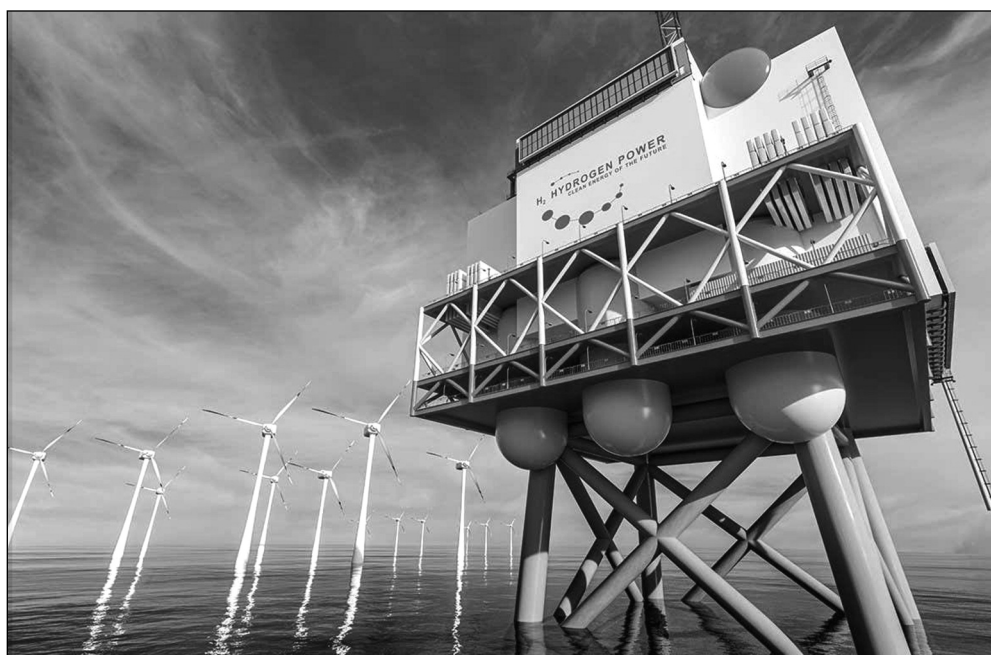
Morariu D.C., Anastasiu N. (2021) – *COP26 – Epilog: Pactul climatic – „toamnă fierbinte la Glasgow”.* Academica, an. XXXI, 373–374, nr. 11–12. Editura Academiei Române, București, pp. 22–34.

NREL (2020) – *H₂@Scale Overview.* National Renewable Energy Laboratory Report, U.S. Department of Energy, Office of Energy Efficiency and Renewable Energy, 20 p.

Prisecaru, T. (2020) – *Raport privind situația actuală pe plan mondial și în România legată de dezvoltarea tehnologiilor pe bază de hydrogen.* Raport Comisia Uniunii Europene, 11 p.

Trinomics B.V. (2020) – *Opportunities for Hydrogen Technologies considering the National Energy & Climate Plans.* Fuel Cells and Hydrogen 2 Joint Undertaking Study, Rotterdam, 144 p.

WEC-DENA (2022) – *Global Harmonisation of Hydrogen Certification.* Report Deutsche Energie Agentur GmbH, Berlin, 54 p.

Academician Horia Hulubei
1896–1972

Președintele Secției de științe matematice și fizice (1963–1965)
Președintele Secției de științe fizice (1965–1972)

Academicianul Horia Hulubei – întemeietor al edificiului instituțional în domeniul fizicii românești*

Acad. Nicolae-Victor Zamfir
Președintele Secției de științe fizice

Sărbătorim nașterea academicianului Horia Hulubei, personalitate românească de referință în cercetarea științifică mondială și întemeietor al edificiului instituțional în domeniul fizicii românești de vârf.

Reperle vieții și carierei sale impresionează, deopotrivă, prin firesc și complexitate, reușitele sale de excepție în consolidarea spațiului cercetării românești în domeniul fizicii fiind rezultatul etapelor devenirii sale ca om și ca fizician.

Profesorul Hulubei s-a născut pe 15 noiembrie 1896, la Iași.

În anul 1915 a absolvit, ca șef de promoție, Liceul Internat și s-a înscris la Universitatea din Iași, Facultatea de Științe, Secția fizică și chimie. Studiile i-au fost întrerupte, în 1916, de intrarea în război a României. A participat la luptele din 1917, având gradul de sublocotenent de infanterie. A făcut parte din grupul de tineri trimiși de șeful misiunii militare franceze în România, generalul Berthelot, pentru a deveni piloți militari. A participat, în calitate de pilot de vânătoare, la operațiunile de pe frontul de Vest, fiind rănit, și a fost decorat cu *Ordinul Legiunii de Onoare*. Și-a reluat studiile în anul 1922, la Universitatea din Iași, obținând, în 1926, licența cu *magna cum laude* în științe fizico-chimice.

După absolvirea facultății, a lucrat în cadrul Laboratorului de fizică-chimie al Facultății de Științe al Universității din Iași, ca asistent al profesorului Petre Bogdan. În anul 1927 a plecat în Franța ca bursier al statului francez, pentru a realiza teza de doctorat în cadrul Laboratorului de

chimie-fizică al profesorului Jean Baptiste Perrin, laureat al Premiului Nobel pentru Fizică (1926).

Între anii 1930–1933, Horia Hulubei a publicat în *Comptes Rendus de l'Academie des Sciences de Paris* 12 lucrări, dintre care șase ca unic autor și șase în colaborare cu Yvette Cauchois. Tematica acestor lucrări este extrem de diversă: celulele fotoelectrice, obținerea hidrogenului de mare puritate, spectroscopia cu radiații X și Raman.

În 1933, Horia Hulubei a susținut, sub conducerea lui Jean Perrin, teza de doctorat privitoare la efectul Compton multiplu, intitulată *Contributions à l'étude de la diffusion quantique des rayons X*. Comisia de examinare a tezei sale a fost prezidată de Marie Skłodowska Curie.

Horia Hulubei a continuat să lucreze până în anul 1938 în cadrul Laboratorului de la Sorbona al lui Jean Perrin și a devenit în 1937 *directeur de Recherches Scientifique*. În 1934 a obținut titlul didactic de conferențiar și în 1938 titlul de profesor la Catedra de structura materiei și radioactivitate în cadrul universității ieșene.

În anul 1940 a fost transferat la Universitatea din București, unde a organizat Laboratorul de structura materiei. În perioada 1941–1944, profesorul Horia Hulubei a deținut funcția de rector al Universității din București.

Sub conducerea sa, la data de 1 septembrie 1949, s-a înființat Institutul de Fizică al Academiei și apoi în 1956 Institutul de Fizică Atomică (IFA), amplasat la Măgurele, în apropierea Bucureștiului. Profesorul Hulubei a condus, până în 1968, acest institut, care, grație

*Alocuțiune susținută la sesiunea comemorativă „125 de ani de la nașterea academicianului Horia Hulubei” (15 noiembrie 2021, Clubul Academicienilor și online)

viziunii și capacității sale, a devenit un pol al cercetării științifice românești. A creat un colectiv de cercetători de anvergură internațională, a pus baze solide cercetărilor românești de fizică atomică și nucleară, printre realizările remarcabile ale acestei perioade regăsindu-se punerea în funcțiune a reactorului nuclear, a unui ciclotron, realizarea primului calculator electronic românesc și a primului laser.

Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară de la Măgurele, institut desprins din IFA în anul 1977, îi poartă astăzi numele, în semn de omagiu.

Academicianul Hulubei a fost reprezentant marcant al excelenței mondiale în fizică și în politica internațională a cercetării științifice.

În 1965 a fost numit președinte al Comitetului Român pentru Energie Nucleară, iar în 1969 a devenit președinte al Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară (CSEN).

A fost vicepreședinte al Consiliului Guvernatorilor Agenției Internaționale de Energie Atomică din Viena, membru al Consiliului Științific al Institutului Unificat de Cercetări Nucleare (IUCN) de la Dubna, membru al Academiei Franceze de Știință (1940), al Academiei de Științe din Lisabona (1944), al societăților de

fizică din România, Franța, Germania, Elveția și SUA.

A fost primul cercetător din lume care a obținut spectre de raze X în gaze, domeniu pe care l-a studiat cu ajutorul unui spectrometru de concepție proprie. Este cunoscut pentru contribuții importante în fizica neutronilor, în studiul elementelor transuraniene, studiul reacțiilor nucleare la energii joase, medii și înalte.

Pentru meritele sale științifice a fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1937, iar în 1946, membru titular. În 1948 a fost îndepărtat din Academie, dar a fost repus în drepturi în 1955.

Academicianul Horia Hulubei a fost președintele Secției de științe matematice și fizice (1963–1965) și primul președinte al Secției de științe fizice al Academiei Române din anul 1965 până în anul 1972, când s-a stins din viață.

Academicianul Horia Hulubei a rămas în conștiința generației noastre și va rămâne în cea a generațiilor viitoare ca simbolul forței cercetării românești, prin energia inepuizabilă, competența științifică remarcabilă și talentul organizatoric de excepție, toate puse în slujba țării, înscriindu-se în Panteonul culturii și științei României.

Horia Hulubei – erou al războiului de reîntregire și ctitor al domeniului de fizică nucleară în România*

Șerban Valeca**

Tribut – de la fizica teoretică la fizica nucleară și la energetica nucleară prin generația 4

• Horia Hulubei a contribuit la crearea și dezvoltarea primelor unități de cercetare în domeniul fizicii din România. În 1948 a înființat și a organizat Institutul de Fizică din București, ulterior Institutul de Fizică Atomică Măgurele, al cărui director a fost (1956–1968). Timp de cinci decenii a desfășurat o amplă activitate didactică, fiind unul dintre fondatorii învățământului superior în domeniul fizicii atomice și nucleare.

• A fost reprezentantul României la Agenția pentru Energie Atomică de la Viena.

• Savantul român are contribuții importante, recunoscute în lumea științifică, în fizica neutronilor, în studiul elementelor transuraniene, în studiul reacțiilor nucleare.

Despre fondarea IFIN-HH, Horia Hulubei declara: „Una dintre satisfacțiile mele cele mai mari este că, prin înființarea Institutului de Fizică Atomică, s-a realizat posibilitatea de a se crește în țară cadre de fizicieni eminenți – dintre care mulți au lucrări deja cunoscute în lume, aducând prestigiu științei românești și asigurând schimbul de mâine în acest sector. Ei realizează un aport însemnat, pentru economia țării, prin lucrările lor”.

Astfel în anii '70 s-au creionat primele măsuri pentru aplicațiile energetice ale fizicii nucleare, luându-se decizia ca pe baza experienței științifice dobândite la IFA să se dezvolte primele reactoare nucleare în România, adoptându-se tehnologia

CANDU, filiera sigură, România fiind singura țară fostă socialistă cu această filieră vestică.

Având în vedere această decizie, în aceeași perioadă, România a cerut o expertiză la AIEA Viena privind necesitatea dezvoltării unui suport etnic național pentru energetica nucleară.

În urma analizei, AIEA a recomandat înființarea unui institut suport care să conțină departamente dedicate de fizica reactorilor, securitate nucleară, reactor de testare material și echipamente, studiul materialelor și fabricație combustibil, departament de testări termomecanice combustibil nuclear, stație de tartare deșeuri radioactive; astfel s-a înființat ITN, actualul ICN Pitești.

Energia, dezvoltarea durabilă și gazele cu efect de seră

Energia a devenit un factor strategic în politica globală, o componentă vitală și un factor de cost pentru dezvoltarea economică și progresul general al societății.

În condițiile reducerii surselor primare de energie, la sustenabilitatea energetică se poate ajunge prin creșterea eficienței producției, furnizării și consumului acesteia.

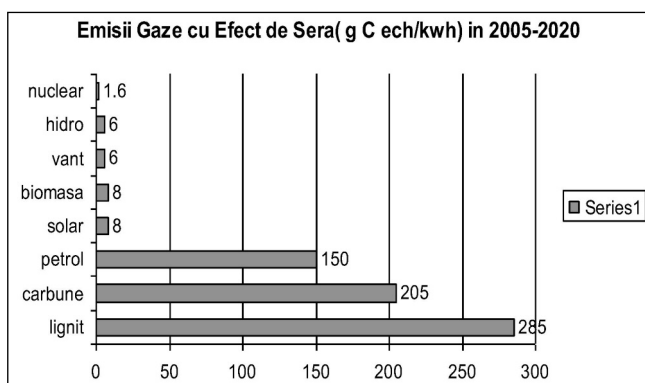
Pentru a realiza o dezvoltare durabilă, este esențial să armonizăm trei elemente fundamentale, și anume: creșterea economică, dezvoltarea socială a umanității și protecția mediului.

România s-a alăturat celorlalte 193 de state membre ale ONU pentru a adopta Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, acțiune globală pentru

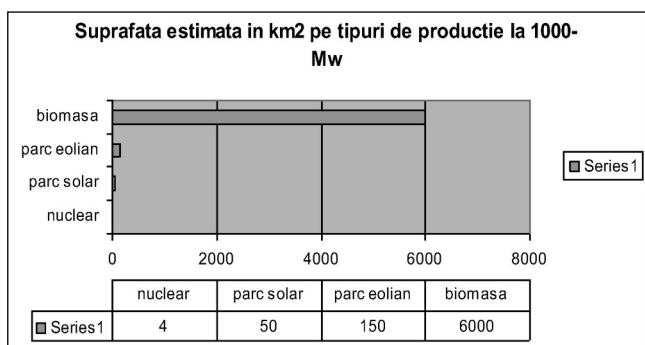
*Alocuțiune susținută la sesiunea comemorativă „125 de ani de la nașterea academicianului Horia Hulubei” (15 noiembrie 2021, Clubul Academicienilor și online)

**Profesor dr., Institutul de Cercetări Nucleare Pitești, președintele Consiliului Științific ICN Pitești

realizarea dezvoltării durabile și a aderat la principiile COP21.

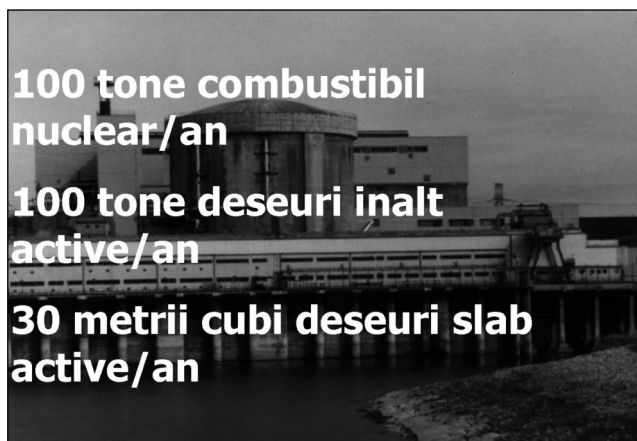

Producerea de energie și emisiile de gaze cu efect de seră

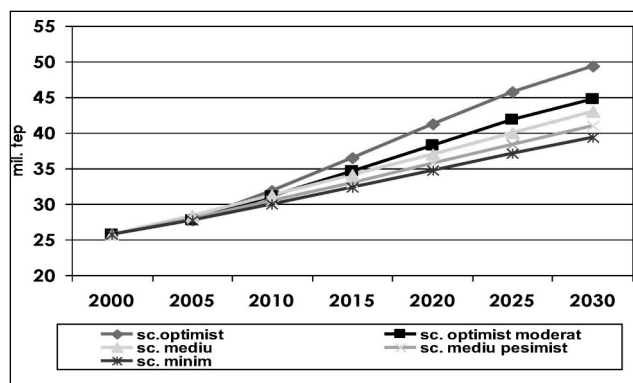

Suprafețe de teren ocupate de instalațiile energetice

Dacă vom compara evacuările de la o unitate de la CNE Cernavodă de 700 Mwe și similar de la o Unitate de producție pe cărbune vom avea:

Din analiza strategiilor din domeniul producției și necesarului de consum de energie electrică se poate estima necesarul la nivel național în creștere continuă conform graficului de mai jos:

Câteva elemente ce rezidă din Strategia Energetică a României

Noua strategie energetică națională ilustrează starea actuală a sistemului energetic național, obiectivele pentru perioada 2016–2030, cu perspective pentru 2050 și acordurile României cu politica energetică a Uniunii Europene. Sunt definite cinci obiective principale, și anume:

- să asigure o aprovizionare de energie sigură pentru a sprijini dezvoltarea socială și economică, în contextul creșterii viitoare a cererii de energie;
- să asigure competitivitatea economică prin menținerea prețurilor accesibile la energie;
- protejarea mediului prin prevenirea și atenuarea impactului schimbărilor climatice;
- modernizarea sistemului de guvernare a energiei;
- reducerea sărăciei energetice și protecția consumatorilor vulnerabili.

Sistemul energetic al României constă într-un portofoliu echilibrat și divers de capacități generatoare de energie, care include: centrale clasice cu combustibil fosil, o centrală nucleară (cu două reactoare CANDU6 în funcțiune) și capacități regenerabile (hidro, eoliană și solară fotovoltaică).

Energia nucleară este o opțiune strategică pentru România, datorită capacității sale de a asigura independența energetică națională și a unei contribuții semnificative la îndeplinirea obiectivelor de decarbonare stabilite la nivelul Uniunii Europene și mondial.

Programul Național Nuclear Românesc – provocări pe termen mediu și lung

- Operarea în siguranță a celor două reactoare de la CNE Cernavodă și a reactorului TRIGA-ICN.
- Extinderea duratei de viață a CNE Cernavodă Unitatea 1 (prin retubare).
- Definitivarea investiției Unităților 3&4 de la CNE Cernavodă.
- Dezvoltarea în parteneriat internațional a programelor pentru reactoare tip SMR– Generație 4.
- Implementare reactor ALFRED la ICN.
- Dezvoltare depozit final de deșeuri slab și mediu active DFDSMA-Saligny.
- Producție izotop Mo99 pentru uz medical.

SMR, o soluție inovativă pentru decarbonizare

SMR-Small Modular Reactors, reactoare modulare de Generație 4

- Investiții: costuri de capital mai mici cu investiții progresive.
- Constructiv: modular/standardizat.
- Securitate nucleară crescută prin utilizarea sistemelor pasive de răcire la avarie.
- Aplicații neelectrice: cogenerare (decarbonizarea producerii de căldură).
- Amplasamente mult mai adaptive.
- Furnizarea de energie în zone izolate.

Costul-țintă (nivelat) de energie electrică (LCOE) este citat ca o măsurare convenabilă a competitivității globale a diferitelor tehnologii de generare. El reprezintă costul pe kilowatt generat de construirea și exploatarea unei centrale de producere a energiei electrice, inclusiv datoria financiară asumată pentru un ciclu de viață. Ca

urmare a acestei analize rezultă că reactoarele de Generație 4 sunt competitive.

ALFRED – reactor demonstrativ și centrala nucleare-electrică de generație IV (Advanced Lead Fast Reactor European Demonstrator) dezvoltat la ICN Pitești

- Investiție într-o tehnologie de vârf în producerea energiei electrice
- Valoare estimată a investiției: 1 miliard Euro + 0,3 pentru CDI
- Contribuție națională: estimată la 5%– 20%
- Punere în funcțiune: 2035
- Beneficii:
 - acces și contribuții la dezvoltarea unei tehnologii de vârf;
 - creșterea nivelului tehnologic specific în cercetarea și industria românească;
 - asigurarea unei dezvoltări regionale durabile;
 - racordarea cercetării românești la prioritățile cercetării europene;
 - recuperarea costurilor prin valorificarea energiei (100Mwe – 50 de ani);
 - asigurarea alimentării cu energie ieftină și sigură a zonei industriale Mioveni și a unor administrații locale din Argeș.

Scurt istoric în dezvoltarea proiectului:

2011 – Memorandum guvernamental prin care se aproba construirea în România a reactorului de demonstrație ALFRED.

2013 – Memorandum guvernamental pentru aprobarea măsurilor de implementare a reactorului.

2015 – Includerea proiectului în strategia de specializare inteligentă Sud Muntenia

Tipul de centrala	Costuri nivelate pentru intrarea instalației în service în 2040 (€/Mwe)
Centrale avansate pe carbune	114
Centrale avansate pe Gaz	80
Centrale nucleare avansate	64
Centrale geotermale	37
Centrale pe biomasa	79
Hidrocentrale	65

(condiționalitate pentru accesarea fondurilor europene).

2017 – Includerea Programului de guvernare și în Strategia națională de cercetare.

2018 – Includerea în Foaia de parcurs națională pentru infrastructuri de cercetare.

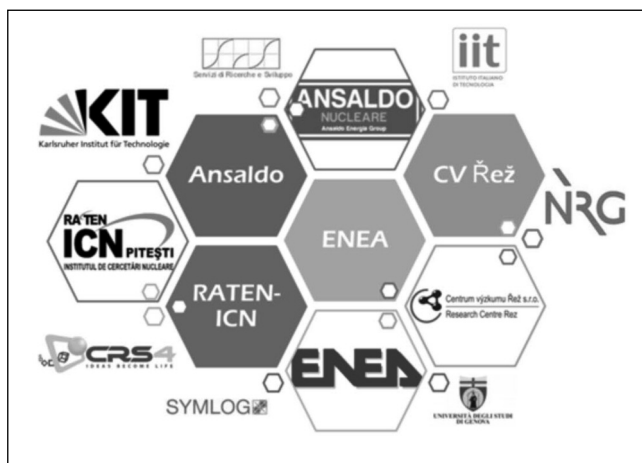
2018 – Includerea proiectului în Planul național de cercetare și inovare (PNCDI III).

2019 – Semnarea memorandumului între România și SUA în domeniul nuclear civil, care include și reactoarele de tip SMR.

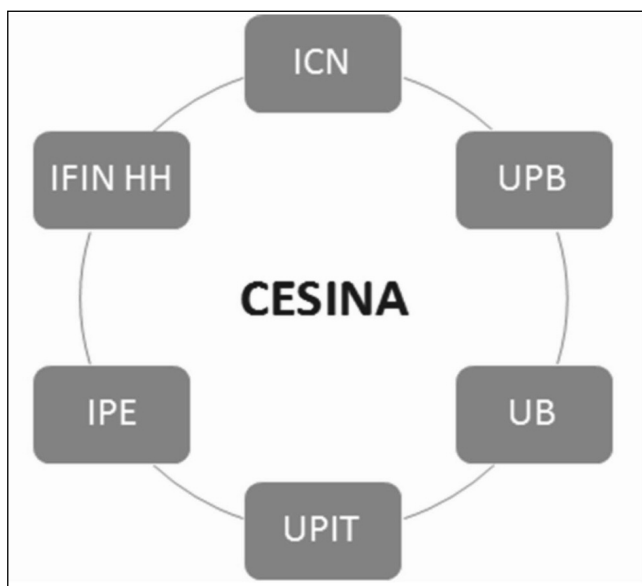
2021 – Semnarea contractului de investiții pentru instalațiile suport ATHENA și CHEMLAB.

Parteneriat internațional: FALCON parteneri pentru ALFRED

2013 – Consorțiul european format din Ansaldo Nucleare și ENEA din Italia și RATEN-ICN Pitești din România

Parteneriat național: ALFRED, concept inovativ

Mai 2017 – Consorțiul Național CESINA
May 2017 – Memorandum între CESINA și ROMATOM

2018 – Memorandum între CESINA și SN Nuclearelectrica

2019 – Memorandum între FALCON și Nuclearelectrica

Proiectul ALFRED: locuri de muncă, educație, formare, managementul cunoștințelor, stimularea dezvoltării

– 300 de noi locuri de muncă înalt calificate în domeniul cercetării și dezvoltării (operarea ALFRED, activități de testare GIV, CDI asociată).

– Mai mult de 2000 de locuri de muncă pentru servicii suport, în etapa de construcție.

– Stimularea sectorului E & T (universități și institute naționale de cercetare ca un pol major în Generația a IV-a a Cercetării, Dezvoltării și Inovării).

– Transferul de cunoștințe nucleare tinerei generații.

– Reținerea tinerelor talente în România, cu impact asupra dezvoltării inteligente.

– Oportunități mari de transfer tehnologic pentru IMM-uri și industrie.

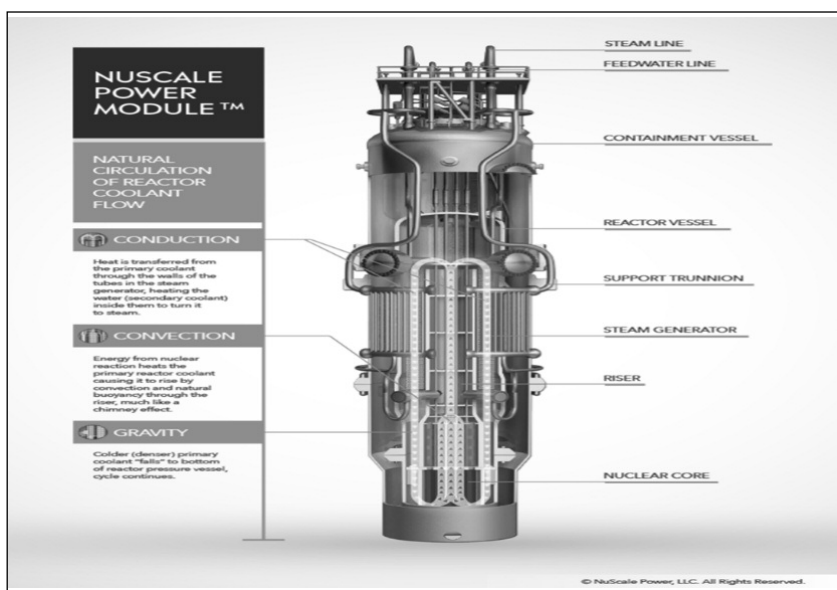
– Contribuții la dezvoltarea inovării și tehnologiei la nivel înalt, implicând aspecte ale drepturilor de proprietate intelectuală.

– Abordarea cu prioritate a problematicii legate de menținerea și extinderea bazei de cunoștințe necesare pentru managementul securității instalațiilor nucleare-energetice existente, a problemelor de radioprotecție și a deșeurilor radioactive (priorități pe plan mondial, care sunt în același timp supuse reglementărilor internaționale și acordurilor la care România este parte).

– Abordarea problematicii de viitor legate de reactorii nucleari avansați sau de reactorii nucleari din Generația IV (la care România trebuie să participe în cadrul cooperării internaționale).

– Realizarea de tehnologii nucleare pentru aplicații în medicină și industrie (exemplu: tehnologia de producție a molibdenului pentru medicină).

– Formarea și dezvoltarea profesională a specialiștilor în domeniul energiei nucleare și a personalului de cercetare din institut).

*Un nou proiect de cooperare:
SMR NuScale, 60 Mwe, circulația pasivă apă, combustibil tip LEU*

– Operarea și dezvoltarea infrastructurii proprii pentru cercetare științifică, pentru dezvoltare tehnologică și pentru testare în condiții de securitate nucleară, asigurând condiționarea și tratarea deșeurilor radioactive.

– Dezvoltarea cooperării în cadrul EURATOM privind cercetarea în domeniul energiei nucleare prin fisiune.

Dezvoltare proiecte SMR. Concluzii

– Asigurarea necesarului de energie electrică, odată cu scoaterea din funcțiune a termocentralelor.

- Proiecte pe termen lung.
- Investiții majore.

– Mediu internațional competitiv și atractiv.
– Factori cheie: transferul de cunoștințe și dezvoltarea competențelor.

- Dezvoltarea de programe educaționale asociate, tineri foarte bine pregătiți.
- Generarea de noi proiecte și teme CDI.
- Creștere economică și crearea de locuri de muncă cu înaltă calificare.

Arc peste timp

Iată numai un exemplu dintre cele previzionate de acad. Horia Hulubei privind dezvoltarea de specialiști în domeniul fizicii și dezvoltarea domeniului în sine.

Horia Hulubei – ilustră personalitate a științei, școlii și vieții sociale a României*

*Gheorghe Popa***

Cu trecerea timpului, majoritatea oamenilor, odată trecuți în lumea umbrelor, sunt uitați. Există însă și un număr, adevărat restrâns, de personalități care nu numai că nu sunt date uitării ci dimpotrivă, cu trecerea timpului și decantarea faptelor, portretele lor ne apar în tușe tot mai accentuate care tind a se esențializa. Academicianul Horia Hulubei este indiscutabil o astfel de personalitate. Acum, la 125 de ani de la nașterea sa, și în curând la 49 de ani de la trecerea în neființă, Horia Hulubei se reliefează ca o personalitate emblematică prin evenimentele la care a luat parte, prin atitudinea și mai ales prin acțiunile întreprinse de-a lungul întregii vieți trăite cu o intensitate deosebită.

Născut pe meleaguri moldave, la sfârșit de secol 19, Horia Hulubei a aparținut unei generații de mari oameni de știință, profesori și educatori, ingineri, medici, oameni de cultură și artă, economiști și juriști și nu în ultimul rând politicieni care au vrut și au știut să contribuie direct la construirea unui stat întregit și modern. Horia Hulubei a început studiile la Facultatea de Științe a Universității din Iași în 1915 și le-a finalizat după război, în 1926. A fost angajat și a funcționat ca asistent și apoi ca profesor până în 1939, la aceeași Universitate, fiind coleg de generație cu alți titani ai fizicii românești: Ștefan Procopiu, Th. V. Ionescu și Constantin Mihul. În această perioadă a beneficiat de o bursă de studii doctorale la Universitatea Sorbona din Paris unde a lucrat sub îndrumarea laureatului Nobel Paul Langevin, a colaborat direct cu Yvette Cauchois și a fost apre-

ciat în mod deosebit de Marie și Jean Frédéric Joliot-Curie.

O analiză chiar și sumară a perioadelor de pregătire profesională și a celor de activitate științifică, întrerupte brutal de obligațiile asumate prin participarea la cele două războaie mondiale, urmate apoi de impunități de ordin politic, ne arată o personalitate deosebit de complexă. O personalitate care a știut să aleagă cu curaj calea dreaptă atât la catedră sau în laborator, cât și în cazul când a ales să lupte pe front ca infanterist sau ca pilot, apoi ca diplomat și mai apoi în situațiile cele mai critice care au urmat schimbărilor politice de după al Doilea Război Mondial.

Nu mă voi opri asupra multitudinii preocupărilor, evenimentelor și problemelor rezolvate sau în care a fost implicat. Chiar dacă faptele vorbesc de la sine ele au fost și vor mai fi analizate și evidențiate de analiști care se vor apleca cu atenție asupra contribuțiilor academicianului Horia Hulubei ca asistent în pregătirea elevilor de liceu, apoi a studenților la facultate, ca șef al Catedrei de structura materiei, înființată de el la Universitatea din Iași, ca director de cercetare la CNRS în Franța, ca rector al Universității din București, ca inițiator al unui Institut de Fizică la Cluj, director al Institutului de Fizică al Academiei din București și nu în ultimul rând ca întemeietor, constructor și director al Institutului de Fizică Atomică, devenit o emblemă a școlii de fizică de prim rang din țară și străinătate.

Acum, în vremuri în care societatea în ansamblul ei pare că și-ar fi pierdut reperele, trebuie să

*Alocuțiune susținută la sesiunea comemorativă „125 de ani de la nașterea academicianului Horia Hulubei” (15 noiembrie 2021, Clubul Academicienilor și online)

**Profesor emerit dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

accentuăm faptul că în perioadele unor mari cuceriri dar mai ales în vremuri foarte tulburi liderii politici ai vremurilor au înțeles că este bine și este necesară consultarea înțelepților, colaborarea cu specialiștii de marcă și mai ales cu personalitățile din știință, educație și celelalte domenii ale vieții sociale. În acest sens, în cazul țării noastre, contribuțiile academicianului Horia Hulubei la definirea direcțiilor de cercetare în domeniul fizicii, solicitate de conducerea vremii după al Doilea Război Mondial, sunt un exemplu definitoriu. Este regretabil faptul că, în prezent, o realizare de prim rang a fizicii și tehnologiei laserilor, obținută de personalitățile actuale din platforma de fizică întemeiată chiar de omagiatul de astăzi, cu un efort greu de estimat, se află într-un impas ce pune în pericol șansa ca școala noastră de

fizică, și nu numai, să nu mai fie recunoscută la adevărata sa valoare.

Am avut norocul și șansa să fac cunoștință cu marele academician Horia Hulubei și m-au impresionat profund naturalețea, modestia și curajul cu care își susținea punctul de vedere, caracteristici care, pe de o parte, nu lăsau loc jocului orgoliilor și pe de altă parte arătau cum trebuie să se manifeste un caracter puternic. Datoria comunității este să identifice, să promoveze și să-și apere valorile. Societățile care n-au respectat aceste reguli de bază au dispărut. A nu cunoaște acest lucru este de condamnat, dar se poate ierta dacă se învață la timp. A nu vrea să știi este condamnat și societatea trebuie să reacționeze ca atare.

Cuvânt de prețuire și amintire a marelui profesor Horia Hulubei, la 125 de ani de la naștere

*Călin Beșliu***

Am avut marea șansă de a petrece o parte din viața mea științifică și didactică alături de Horia Hulubei (Marele H^2), împreună cu sutele de fizicieni pe care i-a format. Toți am devenit o matrice vie a fizicii nucleare românești pe care Domnia Sa a înființat-o. Nu pot să îl evoc prin cuvinte solemne, fiindcă ele nu îl pot cuprinde.

Pentru a-l regăsi pe Marele H^2 trebuie să îi cunoști pe învățăceii lui. Ca în fragmentele unei plăci de hologramă vom regăsi dragostea lui de adevăr umanizat și încrederea lui în viitor și în țară. **Îl regăsim ca semnătură și spirit în Platforma de Fizică de la Măgurele!**

Viața Marelui H^2 poate fi privită ca un roman de aventuri: de la manșa avionului de luptă pilotat cu măiestrie în Primul Război Mondial, pentru apărarea țării și a Franței, la marea operă de implicare în știința țării și a lumii.

Fizica modernă datorează mult experimentelor cu raze X inițiate de Marele H^2 , expe-

rimente care au contribuit mult la dezvoltarea fizicii radiațiilor gamma, precum și geniala idee, urmată de identificare, a existenței elementelor transuraniene.

A avut bucuria amfiteatrului, cu satisfacția posibilității de a preda lucruri noi – în devenirea lor istorică și în strânsa lor întrepătrundere – tinerilor dornici de cunoaștere. Lecțiile sale erau spectaculoase, pline de farmec și lumină!

Ecce Homo!

Așa ne-a facut și pe noi aventurieri ai semnelor de întrebare ale științei, ale fizicii! Adeseori spunea: „O lucrare nouă este ca strigătul unui nou-născut. Protejați-l!”

Sunt mândru că fac parte din constelația Horia Hulubei!

Astăzi avem nevoie de Horia Hulubei pentru apărarea și pentru viitorul fizicii românești!

**Alocuțiune susținută la sesiunea comemorativă „125 de ani de la nașterea academicianului Horia Hulubei” (15 noiembrie 2021, Clubul Academicienilor și online)*

***Profesor dr., Facultatea de Fizică, Universitatea București, fizician din Școala lui Horia Hulubei*

Profesorul Horia Hulubei, amintiri*

*Anișoara Constantinescu***

Prima mea amintire cu *profesorul Horia Hulubei* mă duce în anul 1959, când, studentă fiind în anul III a Facultății de Matematică și Fizică din Universitatea București, la Cursul de fizică atomică venea, uneori, *Profesorul*. Atunci era o plăcere să-l urmărim vorbindu-ne liber despre experimentele de fizică atomică, despre modelele atomice și doar din când în când scoțând cu eleganță un bilețel din buzunarul de sus al hainei, scria pe tablă o dată numerică; eram convinsă ca o știa și pe aceea, dar eleganța gestului era cuceritor; așa că eu nu prea luam notițe, mai mult îl ascultam fascinată pe profesor. Și așa în sesiune am descoperit că fizica atomică nu era simplă; citind cursul litografiat al *profesorului* și cartea de *Fizică Atomică* a lui E.V. Spolschi am descoperit că nu-mi ajung cele patru zile să învăț toată materia. Era duminică după amiază, toată lumea în casă se odihnea, iar eu nu știam ce să fac: să mă prezint la examen fără a fi bine pregătită sau să-i spun tatei că-mi amân examenul pe toamnă. Până la urmă am îndrăznit să-i spun tatei, iar el mi-a zis să fac cum cred. Ei... minunat, am avut și eu o... duminică! Apoi însă toată vara am învățat temeinic pentru restanța la fizică atomică. În toamnă, la restanță a venit *profesorul* înconjurat de cei din catedră. Am tras un bilet, l-am pregătit, știam. Am ieșit la tablă, eram în Amfiteatrul „J. Curie”. Am expus ce știam și *profesorul* mi-a pus o întrebare suplimentară. Știam, am răspuns imediat; *profesorul* mi-a mai pus o întrebare și eu nu

l-am lăsat să termine întrebarea că am și venit cu răspunsul, și asta s-a repetat de câteva ori. Examenul a fost o plăcere, am luat zece, dar cred că acest examen a fost determinant în cariera mea de cadru didactic al Catedrei de fizică atomică și nucleară conduse de *profesor*. La terminarea facultății am fost oprită ca preparator la catedră.

Ca preparator la catedră eram și secretar de catedră, așa era obiceiul. În această calitate mă ocupam de statul de funcții al catedrei. În anul acela, 1961, cred, *profesorul* a vrut să aducă în catedră două cadre didactice care lucraseră ca cercetători științifici la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna, URSS, pe atunci, pentru a crea Secția de fizica energiilor înalte și Secția fizica nucleară la energii joase, și un cercetător de la IFA pentru Cursul de teoria nucleului; deci trei posturi noi. *Profesorul* venea seara la catedră, atunci discutam cu *profesorul* statul de funcții cu cele trei posturi adăugate, dimineața la Universitate, șeful spunea că nu sunt bani și le ștergea. Și așa cred de vreo 14 ori. Până la urmă voința *profesorului* s-a impus.

Profesorul venea seara; atunci multă lume, nu numai din catedră, îl aștepta. Eu fiind cea mai tânără nu îndrăzneau să intru înainte și stăteam adesea până la miezul nopții intrând ultima. Într-o seară *profesorul* m-a întrebat de ce eu, care sunt cu probleme de catedră, nu intru înainte; ce să răspund, am zâmbit. Într-o seară, când afară ploua, *profesorul* mi-a spus să-l aștept că mă duce cu mașina. Locuiam atunci pe o

*Alocuțiune susținută la sesiunea comemorativă „125 de ani de la nașterea academicianului Horia Hulubei” (15 noiembrie 2021, Clubul Academicienilor și online)

**Profesor universitar dr., Facultatea de Fizică, Universitatea din București

străduță care începea din Mașina de Pâine și la celălalt capăt era închisă de Moara Assan; în spatele casei (construită de bunicul, pe la 1912) trecea linia ferată de centură a Bucureștiului. Când am ajuns pe Șoseaua Ștefan cel Mare i-am mulțumit domnului *profesor* și l-am rugat pe șofer să oprească la intrarea pe Mașina de Pâine; de acolo în fugă am ajuns acasă. Amintesc aceasta, pentru a sublinia grija *profesorului* față de noi, cei din catedră, indiferent de gradul didactic sau funcție; când îl serbam pe *profesor* veneau nu numai cadrele didactice, dar și personalul ajutător, mecanic, sticlar, electronist, oamenii de serviciu. Dovada, fotografiile anexate (1966, aniversarea a 70 de ani ai *profesorului*), din păcate în foarte puținele poze din acele vremuri. O altă dovadă: când eram la Dubna a venit din țară inginerul Grigore Indriaș, care mi-a transmis că înainte de plecare îl întâlnise pe *profesor* care i-a spus să aibă grijă și de „băiata” lui; băiata eram eu!

Sunt multe amintiri ce-mi iluminează mintea ca niște fulgere, acum, când rememorez acele vremuri. Ultima dintre ele: mă întorc în anul 1972. Mi-am susținut teza de doctorat în 4 septembrie 1972, conducător științific *profesor Horia Hulubei*. Trebuia să mă întorc la

Dubna să-mi închei stagiul de doi ani de lucru, în decembrie acel an. Înainte de plecare m-am dus să-mi iau la revedere de la *profesor*. Ploua cu găleata. Când am ajuns *profesorul* mi-a spus că numai eu puteam veni pe o asemenea vreme. Am discutat despre rezultatele mele științifice la Dubna. *Profesorul* mi-a spus să-i scriu, să-l țin la curent. Ce straniu mi s-a părut atunci să-l deranjez eu pe *profesor* cu preocupările mele! Abia azi îl înțeleg, când și mie mi-ar face plăcere să aflu de la foștii mei studenți ce mai fac, pe unde sunt. Din păcate prea târziu ne dăm seama că acești minunați profesori nu ne cer nimic pentru cât ne-au dat din timpul și cunoștințele lor dar că un telefon, o scrisoare le-ar alina tristețea singurătății cauzate de vârstă.

Când spun *profesorul Horia Hulubei* un cuvânt însumează totul, **eleganța sa** (o dără de parfum ne spunea încă de la intrarea în facultate că *profesorul* era la catedră), eleganța în comportarea cu oamenii, eleganța cursului pe care ni l-a ținut, eleganța exprimării sale. Mie mi-a fost exemplul pentru ceea ce am vrut să fiu. Mi-ar plăcea să știu că am transmis ceva din comoara pe care ne-a încredințat-o *profesorul*, respectul valorilor, respectul față de profesia aleasă, pasiunea pentru fizica atomică și nucleară.

Expoziția „Centenar Horia Damian”

Horia Damian (1922–2012)
Membru de onoare al Academiei Române

Centenarul nașterii unui mare artist*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

La împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui Horia Damian, Academia Română celebrează nu numai un mare artist european, ci și pe unul dintre cei mai prestigioși membri ai săi. Aidoma lui Brâncuși sau Victor Brauner, Horia Damian a dus cu sine în Franța, unde ajungea în 1946, un mesaj inedit dintr-un spațiu devenit exotic pentru mulți occidentali. Artistul impresiona pe toată lumea cu verva, forța de expresie și măiestria dovedite în lucrările sale, în studiile după Rembrandt, Delacroix și Velazquez, în naturile moarte și în peisaje. Parisul a însemnat o nouă experiență, care a trezit în el conștiința unui creator avid de altitudini spirituale, de descoperirea absolutului. Pentru a se exprima la înălțimea viselor sale, Horia Damian aduce în creațiile sale arhetipuri ale artei sacre din toate

timpurile, mărturii ale gloriei umanității, încărcate de semnificații perene.

Aceste semne și simboluri pot fi admirate în prezenta expoziție, compusă din picturi, desene, litografii, sculpturi și documente rare din colecția celui care, începând din 1968, a prezentat pretutindeni în lume operele lui Horia Damian, maestrul Radu Varia, prestigiosul istoric de artă angajat de decenii în receptarea de către publicul mondial a operelor unora dintre cei mai reprezentativi artiști români contemporani. Expoziția se constituie astfel într-un omagiu adus marelui creator de frumos Horia Damian, la centenarul nașterii sale, cu speranța cunoașterii de către iubitorii de artă a unora dintre valorile noastre spirituale cele mai înalte.

„Damian, celălalt erou al României alături de Brâncuși”*

*Radu Varia***

Horia Damian acoperind Colina cu 380 000 de sfere de 14 mm fiecare, 1976

Fraza aceasta extraordinară, scrisă de genialul Salvador Dalí, în 1974, pe când pregăteam împreună cu el inaugurarea propriului său muzeu la Figueras – frază pe care am făcut-o cunoscută publicului românesc cu prilejul expoziției dedicate de Academia Română centenarului nașterii marelui artist Horia Damian, în februarie 2022 – a trezit cel mai viu interes în rândul iubitorilor noștri de artă. Este, sper, un nou început de drum în apropierea noastră de valorile culturii naționale, valori unice în contextual artei universale.

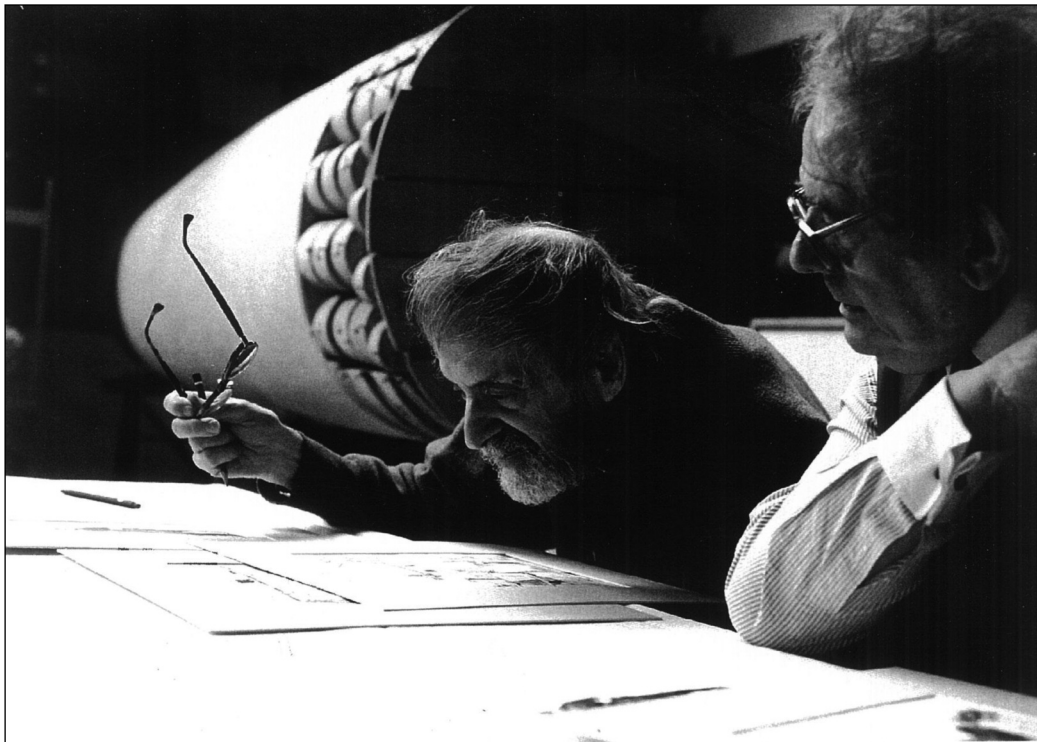
Am avut privilegiul de-a lupta timp de peste patru decenii pentru a prezenta în marile muzee ale lumii opera lui Horia Damian, de la Muzeul

Guggenheim din New York la Muzeul Național de Artă Modernă din Paris, de la Aachen la Rio de Janeiro sau la Documenta de la Kassel. Iar în 1993 îl invitam să reprezinte oficial România la Bienala de la Veneția – an, de altfel, în care devenea membru de onoare al Academiei Române – pentru ca, în 2009, să ofer publicului, la Palatul Mogoșoaia, expoziția lucrărilor create de el în țară, de la 8 la 24 de ani, înainte de a pleca la Paris.

În prezenta manifestare de la Academia Română am inclus câteva capodopere din acea perioadă, pentru a aminti prodigiul care era de la bun început Horia Damian. Dar, mai ales, am definit pentru prima oară în România limbajul

**Cuvânt rostit la vernisajul expoziției „Centenar Horia Damian” (22 februarie 2022, Sala „Theodor Pallady”, Biblioteca Academiei Române)*

***Dr. în istoria artei și civilizației al Universității din Paris; autorul volumului fundamental Brâncuși publicat de Rizzoli la New York, de Gallimard la Paris și de New Art Seibu la Tokyo. Este membru de onoare al Academiei Regale a Scoției și al mai multor Academii Europene de Știință și Artă.*

Horia Damian și Radu Varia pregătind la Paris viitoarea expoziție de la Palatul Mogoșoia, 2009

original al artistului, fondat, începând din 1951, pe geometrie și monumentalitate – vezi *Marele Paralelipiped Înstelat* ori *Sfinxul* din anii '60 – pe punct, cerc sferă și pe *infinitul real*.

Ruptura cu lumea aparențelor, reflecția asupra vieții și morții, a relației noastre cu absolutul, permanenta căutare a profunzimilor spirituale aveau să-l apropie intuitiv pe Horia Damian de *infinitul real* (opusul *infinitudinii virtual*), care în termeni matematici și mistici indică existența simultană a tuturor elementelor, *Creatorul și Creația*.

Numeroșii studenți care au vizitat zilnic expoziția în grupuri fascinate de noutatea pe care o reprezenta pentru ei arta lui Damian, erau pur și simplu uimiți între altele de rigoarea inimaginabilă a desenului *Galaxiilor*, iar eu eram încântat să le amintesc cuvintele lui Ingres: „Le dessin est la probité de l'art” („Desenul e probitatea artei”).

Odată cu picturile, desenele și sculpturile prezentate în Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei – unde au luat cuvântul acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, și prof. ing. Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii, – vizitatorii au putut descoperi documente unice. De pildă, biletele pe care Fernand Léger i le scria tânărului Damian, chemându-l la Atelier a doua zi, pentru că *aveau de lucru*, și

anume la propriile pânze ale maestrului sau pentru a-i încredința realizarea vitraliilor la Biserica din Audincourt, azi monument istoric.

În partea finală a expoziției întâlneam un Damian întors printre oameni din geometriile lui stelare, cuprins de compasiune și iubire pentru semenii, spunându-i Domnului că dacă pictor a fost pe lumea asta, pictor ar vrea să fie și în lumea cealaltă.

Înalta semnificație filosofică și măreția monumentelor sacre din toate timpurile aveau să inspire abordarea poetică de către Damian, în propriul său limbaj, a unor teme și simboluri, printre care Dealurile și Colinele – *Colina* lui Damian aveau să o expun la Muzeul Guggenheim și să o instalez apoi în inima New Yorkului, în Park Avenue – apoi Coloanele, Cerul și Pământul, Galaxiile, Poarta, Sarcofagul și Piramida, Mastaba sau Cetea Mandala, ce aveau să-i statornicească un loc cu totul aparte în istoria artei contemporane.

Creația lui fondată pe apelul spiritualității era total opusă artei epocii subjugate manipulării nesfârșite a obiectului. Ceea ce l-a marcat profund pe Damian a fost revelația celei mai mari arte din toate timpurile, arta Egiptului Antic, odată cu lectura cărților sacre ale Indiei Eterne, *Bhagavad Gita*, *Cântul Divin* ori volumele de supremă

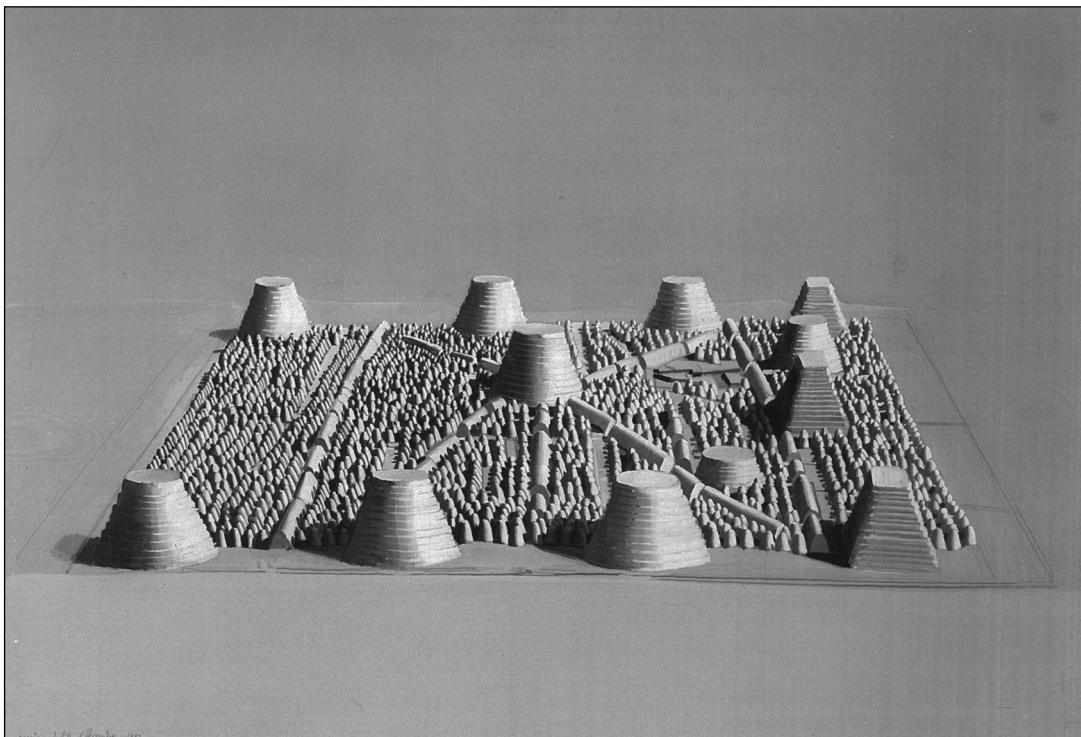
Horia Damian la intrarea în Pavilionul României la Bienala de la Veneția în 1993, alături de Coloanele sale

elevație *Atma-Darshan*, *Despre Absolut* și *Atma-Nirvriti*, *Despre Fericire*, semnate de înțeleptul Sri Krishna Menon, pe care în anii 1970 aveam să le traducem împreună din engleză în franceză.

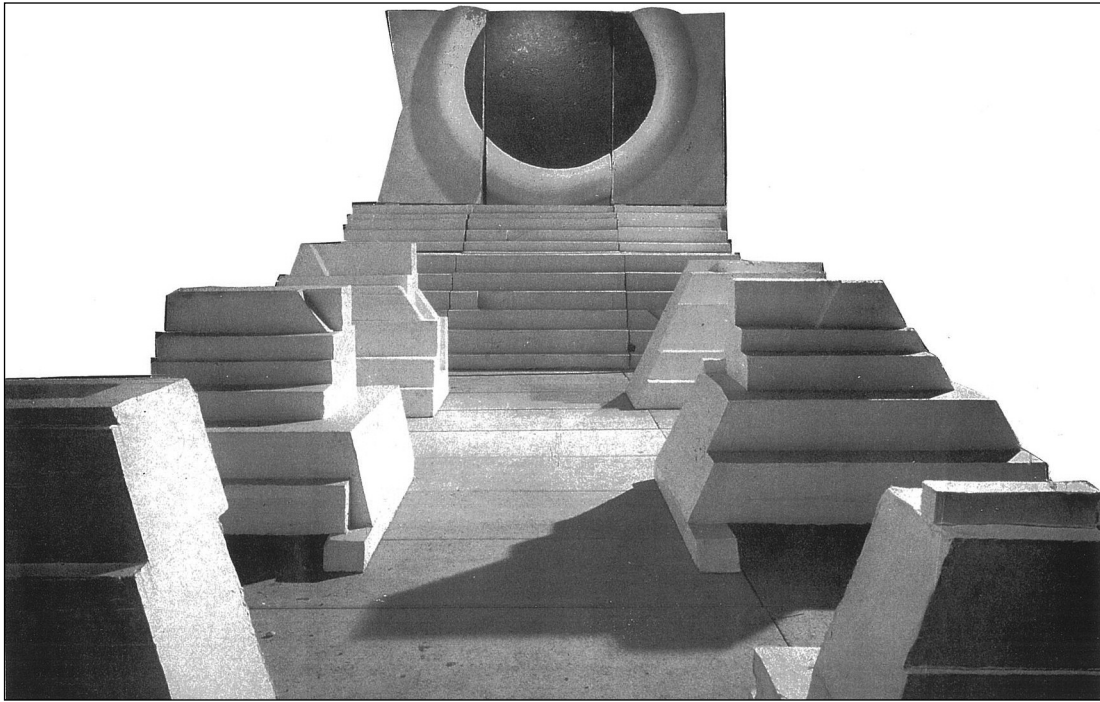
Tot revelația Egiptului Antic, la Luvru, în 1907, este aceea care i-a permis lui Brâncuși să marcheze pentru totdeauna istoria sculpturii universale, încheind ciclul greco-renascentist al acesteia, în care *omul era măsura tuturor lucrurilor*, și să aducă în prim-plan ideea supremă că *totul e măsura totului*.

Și, vorbind de Brâncuși, cum am putea uita de *Jetsun Khabum*, cartea călugărului tibetan Milarepa, din secolul al XII-lea, din care sculptorul român cita adesea?

Este și această aplecare spre Orient, odată cu apelul viu al Occidentului, o dimensiune a culturii noastre indo-europene, deschisă valorilor universale.

Orașul lui Alexandru, 1984

Sfinxul, 1970

Tânăra la balcon, 2006

Constantin Bălăceanu-Stolnici
Membru de onoare al Academiei Române

Un savant pentru eternitate: Constantin Bălăceanu-Stolnici*

Narcis Zărnescu

Domnule Academician Constantin Bălăceanu Stolnici, sunteți, astăzi, în România secolului XXI, una dintre cele mai strălucitoare și active personalități din viața digitală a Cetății. Sunteți un brand al României. Faceți parte, cred eu, din patrimoniul material și imaterial al Țării noastre, în calitate de cetățean de excepție și de producător de plusvaloare intelectuală, culturală, științifică.

Cartea Dumneavoastră de vizită este o adevărată Bibliotecă.

Mai întâi, cu înghăduința Domniei Voastre, voi rezuma câteva dintre Reperele biografiei dumneavoastră academice, științifice, profesionale.

Vă rog să considerați ceea ce urmează un Omagiu adus Domniei Voastre de către un smerit admirator al Dumneavoastră.

Așadar, Constantin Bălăceanu Stolnici, descendent al Bălăcenilor, veche familie boierească, este un Om de știință român, medic neurolog, unul dintre fondatorii neurociberneticii.

Este Cercetător în domeniul neurofiziologiei, neuropsihiatriei, geriatriei, în domeniul istoriei medicinei, istoriei Țărilor Române, antropologiei fizice și culturale. Autor a numeroase cărți și sute de studii.

Este Profesor la Universitatea Ecologică, unde predă cursuri de neuropsihologie, genetică și antropologie.

Constantin Bălăceanu-Stolnici este membru de onoare al Academiei Române.

Efor testamentar al Așezămintelor Brâncovenești (Biserica Domnița Bălașa), fost membru al Adunării Naționale și al Consiliului Național al Bisericii Ortodoxe Române.

Membru titular al Academiei de Științe Medicale.

Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință.

Președinte al Societății Ateneul Român.

Președinte de onoare al Societății Române de Geriatrie.

Ați fost distins cu Steaua României, Crucea Patriarhală, Crucea Moldavă și Meritul Maltez.

Sunteți laureat al Marelui Premiu al Societății Franceze de Înalte Sinteze [1972].

Sunteți *doctor honoris causa* al Universității „Gr. T. Popa” [Iași], al Universității „Vasile Goldiș” [Arad], al Universității „Andrei Șaguna” [Constanța], al Universității Ecologice din București și al Universității din Petroșani.

Conduceți Centrul Internațional Antidrog și pentru Drepturile Omului (CIADO).

Pe scurt, sunteți o personalitate complexă, multiplă, poliedrală. Și aici, cu permisiunea Dumneavoastră, invoc spiritul lui Platon, care în dialogul **Timaios**, descrie cele patru poliedre, asociate cu cele patru elemente fundamentale [apă, aer, pământ, foc]. Dar spune câteva cuvinte și despre al cincilea poliedru, atipic și excepțional: **dodecaedrul**.

Pentru mine, Dumneavoastră sunteți un **dodecaedru**.

Despre acest poliedru, Platon a spus doar atât: „... zeul l-a folosit pentru a aranja constelațiile pe tot cerul”. Transferând această imagine misterioasă a lui Platon în biografia dumneavoastră, aș putea spune că Zeul v-a folosit pentru a aranja constelațiile pe cerul istoriei, spiritualității și culturii românești.

Aceasta a fost o scurtă introducere-Omagiu, adus Domniei Voastre, ultimul descendent cu titlul de conte al **Sfântului Imperiu Romano-German**.

1. Și, acum, prima întrebare, care este un pachet de întrebări.

Cum vă prezentați în fața contemporanilor Dumneavoastră? Cum vă prezentați în fața Istoriei? Cum vă veți prezenta la Judecata de Apoi? Considerați că ați avut și aveți o misiune, aici, pe pământ, în România, în cultura și știința românească?

Vă rog să ne răspundeți.

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Eu sunt un om mai modest, nu-mi place să mă afișez așa, cum m-ați prezentat dumneavoastră, prezentare pentru care vă mulțumesc. Eu am fost educat de către părinții mei și de către marii profesori pe care i-am avut să pășesc în viață creând lucruri utile, făcând maximum de efort să nu-i deranjez pe ceilalți și cu modestie să mă prezint în fața cetățenilor acestei țări, ca un om care își îndeplinește datoriile față de el însuși, căci fiecare om are datorii către el însuși, față de familia mea care are un trecut istoric, față de cetățenii în mijlocul cărora trăiesc, într-o epocă tulburătoare pe care am străbătut-o aproape o sută de ani. Acesta a fost crezul meu.

2. Un diagnostic multiplu: care este starea națiunii în contextul istoric, sociopolitic actual? Care este starea culturii românești în contextul globalizării? Care este starea învățământului românesc în contextul concurențial actual? Și mă gândesc la topul mondial al universităților, în care primele zece se află în Statele Unite ale Americii. Și mă gândesc la acest *brain drain*, la această hemoragie de inteligență, de materie cenușie din România către Europa și America. Există vreo soluție? O terapie? Cum s-ar putea gestiona și controla corect acest *brain drain*? Cum ar putea învățământul românesc să profite de investițiile în inteligența noilor generații?

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Ca să vă răspund la toate aceste întrebări ar trebui să scriu o carte întreagă.

Noi trăim o epocă ce pentru mine, la vârsta mea și la modul cum am fost educat, este tulburătoare

și întunecată. Există un trend general de a te îndepărta de cultură și de spiritualitate. În tinerețea mea, acum peste 80, 90 de ani, lucrurile se petreceau diferit; existau reperele vechi culturale și spirituale care ne-au lăsat ca moștenire toată cultura spirituală a Europei și, în special, cea a Secolului luminilor. În momentul de față, din cauza perturbărilor produse de evenimentele, în special tragice care au marcat secolul al XX-lea, dar și de progresul tehnologic, care are și el o vină în toată această poveste, constat o depărtare de valorile tradiționale, spirituale și culturale, care se prezintă ca un fenomen general, nu românesc, nu european, ci planetar. Există un pragmatism aproape radical și reperele vechi, care se refereau la valorile spirituale, intelectuale sunt înlocuite cu repere noi, printre care cel mai important este mărimea conturilor din bancă. Acest lucru este o tragedie. Unu. Al doilea lucru, tehnologia aceasta modernă, smart-telefoanele în special, internetul sunt pozitive, dacă știi să iei latura lor constructivă. Unde te uiți, în tramvaie, în autobuze, în gări, pe stradă, toți tastează concentrați asupra telefonului. Lucru care are multe, multe consecințe negative, printre care două sunt cele mai importante. Este înstrăinarea față de realitatea concretă, o mutare a preocupărilor și integrării umane din mediul real în mediul virtual. Acesta este un lucru care, pentru moment, încă nu a fost bine studiat, dar cred că este destul de grav. În al doilea rând, o îndepărtare de reperele pe care le aveam noi: frumosul, moralul, spiritualul. Citiți textele care se pun pe aceste instrumente electronice – agramaticale, vulgare și uneori depășind limitele bune-cuviințe, mai ales cele care sunt protejate de anonim. În plus, provoacă tulburări neuromotorii, similare cu efectul drogurilor, mai ales pentru cei tineri, care stau tot timpul pe consolele lor, pe aparatele acestea electronice, și să converseze între ei. Nu mai vezi fetițe jucându-se cu păpuși, nu mai vezi băieți jucându-se cu automobile, trenuri electrice, soldați de plumb ș.a.m.d. Toți copiii sunt fascinați de jocurile acestea electronice, care sunt și ele concepute într-un mod agresiv. Aproape toate aceste jocuri cultivă imaginea eroului negativ, violent, criminal, infractor, care este prezentat cu o aură specială și care are un impact puternic asupra tinerilor: îi orientează în alegerile pe care le fac, în planurile pe care și le fac, drumurile care

sunt mai mult întunecate decât luminoase. Acest lucru se reflectă nu numai la tineret, care este foarte sensibil, dar și la nivelul presei. Presa noastră, de azi, nu mai este presa de altădată, care avea ca misiune informarea și formarea de opinii, ci este o presă care vrea să câștige bani. Fiecare post de televiziune vrea să facă un rating cât mai mare, fiecare ziar, fiecare magazin vrea să vândă un număr cât mai mare și atunci face impardonabile concesii față de o deontologie care ar trebui să le conducă. Ce văd eu în presa actuală este un dezastru, unde porțile sunt larg deschise teoriei conspirației și ați văzut ce vraște a făcut în populațiile noastre în privința pandemiei care ne-a lovit.

Ministerele care se ocupă de cultură încearcă să degajeze programele de învățatură de marile opere ale culturii. Nu mai vezi programe culturale. Pe copii, dacă îi întrebi cine a fost Michelangelo? – Habar n-au! Cine a fost Rafael? – Habar n-au! Cine a fost Platon? Cine a fost Aristotel? Poate că de Aristotel v-or fi mai auzit, că mai este citat de persoane simandicoase, care nu știu nici măcar cine a fost. Există o lipsă de preocupare, există și o tendință programatică de a elimina istoria reală. Istoria întotdeauna a fost interpretată, evident. Niciodată nu poți să spui că un istoric este absolut obiectiv, pentru că vine cu personalitatea lui, cu ideile lui, cu bagajul lui de cunoștințe ș.a.m.d. Acum sunt orientări, istoria este plină de informații greșite, se elimină unele personaje importante, se cenzurează personalități ale științei, culturii, ale spiritualității. Am văzut în America că se răstoarnă statuia lui Washington. Este un moment foarte tragic. Filosoful pe care îl citesc eu acum a spus că „omul este un animal politic” – *zoon politikon* –, dar politic la el nu înseamnă că se bagă în luptele din parlament sau în cele care se țineau pe Acropole. Este vorba de viața socială cu toate dimensiunile ei spirituale și culturale.

Biserica. Comuniștii au dărâmat biserici și au avut programe în care criticau biserica. Astăzi se ridiculizează, se umilește biserica, se insultă, ceea ce nici Lenin nu a făcut, care, printre altele, știți că a creat postul de patriarh al Moscovei. Adică trăim într-o zonă în care tineretul este orientat spre pragmatism, spre tehnologiile acestea moderne, spre un globalism care a fost inițial gândit ca un glo-

balism cultural și de comunicare. Acum este gândit ca un panglobalism cultural, în primul rând, care să șteargă specificitatea culturală a fiecărei națiuni, a fiecărei etnii și să aștearnă un cenușiu uniform, din care să lipsească punctele acelea luminoase care ne atrăgeau pe noi încă din copilărie. Atunci cei care se ocupau de educație se ocupau de educație, nu de formarea unor automate. Sunt foarte trist și din această cauză. Poate că greșesc și asta este orientarea cea bună, să fie niște automate care produc tot timpul, acolo, câte ceva, așa cum îl satiriza Charles Chaplin în filmul *Timpuri noi*, dacă vă aduceți aminte. Așa cum spunea Bernard Shaw, vor fi niște specialiști care o să știe extrem de mult despre niște chestiuni sau domenii din ce în ce mai mici, până cand vor ști tot despre nimic. Aceasta este situația, care mi se pare destul de periculoasă, pentru că societățile umane au evoluat chiar din Paleolitic. Uitați-vă la splendidele fresce din grottele din sudul Franței, uitați-vă la statuete, uitați-vă la gravurile de la Villhonneur, în apropiere de Angoulême, făcute acum 25 000 de ani, fiindcă acestea ne-au rămas. Aveau deja preocupări estetice, aveau o viziune care depășea pragmatismul de toate zilele, care la ei era foarte dur, foarte crud, pentru că ei erau vânători și culegători, ceea ce înseamnă că munceau de dimineața până seara pentru puțină mâncare ca să supraviețuiască. Astăzi, când oamenii au confortul pe care îl au, când au și timp mai mult, pentru că omul nu mai trăiește 40–45 de ani, media de viață a urcat – unii ajung, ca mine, până aproape de 100 de ani, totul s-a schimbat. Este o tragedie pentru mine, poate că văd lucrurile printr-o altă optică?! Cred că una dintre cauzele marilor mizerii pe care le trăim astăzi și toate aceste manipulări destul de lipsite de deontologie ale celor care sunt destinați să ne educe, să ne formeze mentalitatea. Poate că toate aceste lucruri fac parte dintr-un destin istoric al speciei noastre, nu știu ce să vă spun? Constat că sunt la limita, la pragul în care se lasă în urmă, poate, o cultură mai puțin confortabilă, dar cu valori mai multe, pentru o cultură mult mai confortabilă, de care ne batem joc în fond, pentru niște idealuri mărunte și uneori atât de absorbante, încât aproape toți oamenii devin autiști.

3. Sunteți unul dintre pionierii și fondatorii neurociberneticii. Cum apreciați progresele

biotronicii, nanoroboticii, neurociberneticii ca om de știință, dar și ca filosof, „anatomist al sufletului”? Credeți că știința va reuși vreodată să cunoască toate misterele creierului omenesc, sau poate că nici nu este nevoie de așa ceva? Dar misterele cerului? Va rog să ne răspundeți, dacă se poate, într-o perspectivă kantiană. Și mă refer la o frază celebră a lui Kant, cu care – desigur – sunteți absolut de acord: „Două lucruri îmi umplu sufletul cu mereu nouă și crescândă admirație: cerul înstelat de deasupra mea și legea morală din mine”.

Constantin Bălăceanu-Stolnici: În primul rând, trebuie să spun că am fost unul dintre pionierii introducerii modelelor matematice, a conceptelor ciberneticii în neuropsihologie și în neurologia biologică și psihologică. Aceasta a reprezentat un pas înainte, dar nu un pas final. Înțelegem mult mai bine funcționarea creierului, fiindcă am înțeles un lucru fundamental, că acest aparat pe care îl avem în cap și care este cea mai complexă structură din sistemul nostru solar – nu există ceva mai complex! – este un procesor de informații. Am dat informației o valoare pe care o avea exclusiv în câmpul semantic, mai mult în lingvistică și în mai multe aspecte speculative ale filosofiei. Astăzi a devenit un element fundamental, care constituie universul, alături de energie și materie. Cibernetizarea sistemului nervos central a fost dificilă, pentru că am întâmpinat foarte multe dificultăți. Am o scrisoare de la președintele Academiei de Medicină Franceză, care mă critica foarte tare și care spunea „cum puteți dumneavoastră să aplicați principiile unei mașini electronice creierului uman?”, în 1970. Lucrurile s-au schimbat de atunci, bineînțeles. Deci matematizarea aceasta a biologiei, extinderea aceasta a materiei, *mathesis universalis* a lui Descartes, domeniul acesta a fost un pas înainte. Dar Universul este mult mai complicat și există un domeniu pe care nu-l putem aborda sau nu îl putem aborda încă, acela al conștiinței, al vieții subiective. Noi nu știm de ce vedem albastru și ce este acest albastru care, sigur, nu există în Univers, pentru că în Univers nu există decât unde electromagnetice pe lungimi de frecvențe diferite, nu există culori. Ce este durerea? Durerea nu există în Univers. Este ceva ce construim în spațiul subiectiv, care rămâne încă o enigmă. Transpunerea de la obiectivitatea semnalelor din neuroni la subiectivitatea

trăirilor subiective este greu de explicat astăzi. Este unul dintre pragurile peste care știința nu a putut să treacă, de la Platon, de la Aristotel, poate chiar de la Pitagora până astăzi. Pare ceva asemănător cu momentul când contempli constelațiile: este o altă viziune a realităților lumii. Într-adevăr, citești complexitatea Universului, dimensiunile lui, și când privești așa, într-o seară, culcat pe spate într-o poiană un cer înstelat, ai impresia că te găsești în fața unei minuni extraordinare. Dar nu numai atât... Uitați-vă cât de complicat este virusul acesta nenorocit, ce structură complicată are și ce ravagii face un element pe care abia îl vezi cu microscopul electronic! Când te uiți la mecanismele care stau la baza geneticii, care sunt de o subtilitate și de o complexitate pe care niciun aparat tehnic nu le are, îți dai seama că, pe undeva, lucrurile sunt imposibil de explicat așa cum vor scepticii. Pe mine m-a întărit în aspectele mele spirituale – eu sunt un om credincios, așa am fost educat, așa am rămas –, dar de mic nu m-a întărit mai mult, decât minuțiozitatea mașinii biologice umane. Nu trebuie să mă uit la stele, pot să mă uit la mâna mea, să mă uit în ochii dumneavoastră și văd niște lucruri care sunt de o complexitate pe care nu o putem explica numai prin întâmplare. Discutam de multe ori chiar și cu Preafericitul Patriarh acest lucru. Întrebarea este, însă, și aceasta este o întrebare pesimistă... Eu sunt un om foarte optimist, toată viața mea am fost un optimist, în cele mai tragice momente am văzut întotdeauna partea plină a paharului, dar aici lucrurile sunt diferite. Cum creierul nostru, capacitățile noastre cognitive sunt capabile să cunoască realitatea în toată complexitatea ei? Existența materială însăși. Nu mai vorbesc de faptul dacă această capacitate de cunoaștere poate să înțeleagă și misterele spiritualității umane. Este bine să nu uităm că sunt lucruri pe care le știm, pe care nu le știm și lucruri pe care nu le vom ști niciodată. Studenților mei le spun întotdeauna și la cursuri. Prin 1937 s-a pus această problemă: dacă mintea omenească prin eforturile cognitive pe care le face, în decursul secolelor viitoare va descoperi toate adevărurile respective. A fost un mare matematician, care se ocupa de spațiile virtuale și care a făcut o demonstrație monumentală în care a arătat că da, vom ști: „Wir werden alles wissen” („Vom ști totul”), în aplauzele tuturor elitelor intelectuale,

pentru ca peste doi-trei ani să vină *Godstorm*, există niște limite ale cognitivității umane, cu teoremele sale, nu vom ști niciodată anumite lucruri. Acest lucru l-am spus demult, sunt lucruri pe care nu le putem înțelege, trebuie să le acceptăm ca pe niște mistere, ca pe niște taine, datorite de inteligențe ce depășesc pe cea a omului. Ori de câte ori vine cineva cu această întrebare: „Ce este sufletul uman?” Am scris o carte, două cărți chiar, despre sufletul uman – am scris în chip istoric, pentru că era perioada comunistă, și să vorbești despre suflet în perioada comunistă era un act de curaj, și din partea mea, și din partea lui Sântimbreanu care conducea Editura Albatros și care a scos această carte. Vedeți, noi ne frământăm, vrem să știm, omul este foarte curios, poate cea mai curioasă ființă de pe Pământ, dar atât avem capacitatea să cunoaștem, iar textele-revelații sunt făcute pentru inteligența noastră. Cum voiăți să vorbească Dumnezeu cu niște ciobani sau cu niște păstori în Antichitate, decât într-un limbaj în care, totuși, în chip metaforic, dacă știi să aplici o anumită hermeneutică poți să vezi că este cuprins elementul acesta complex și pe undeva ascuns sub imagini care sunt mai mult simbolice, cum spunea Mircea Eliade, un limbaj al simbolurilor și al miturilor. Aceste limbaje au fost făcute tocmai pentru a umple golul pe care îl lasă imposibilitatea funcțiilor cognitive umane de a descifra toate misterele lumii. De aceea ar trebui să nu absolutizăm în programele noastre școlare un ateism radical. Spiritualitatea se face la orele de religie, unele discuții despre spiritualitate se fac la filosofie, la științele exacte; marii oameni de știință, Einstein, toți au fost oameni religioși și nu se poate contesta faptul că au fost elite ale intelectualității umane. Trebuie să ne știm lungul nasului, mai ales că nasul nostru este destul de cârn în domeniu, și să admirăm complexitatea creațiunii și să căutăm descoperirea secretelor ei, nu numai să satisfacem propria noastră curiozitate academică. Dar să găsim soluții și pentru a rezolva anumite greutăți, dificultăți ale vieții noastre, aici intervine pragmatismul, să luptăm pentru calitatea vieții, pentru ameliorarea condițiilor de funcționare a creierului uman și a corpului uman, nu să promovăm un ateism sec, radical, negativ. A venit la mine odată o echipă de profesori sceptici din America și le-am spus că dumneavoastră

spuneți ce spuneți dumneavoastră, noi suntem de 2000 de ani un popor creștin, nu înseamnă că impunem creștinismul, dar înseamnă că avem o deschidere spre orizontul spiritualității. Acum câteva săptămâni am făcut la antropologie o prelegere despre rădăcinile creștine ale Europei; a fost o pledoarie pentru faptul că suntem europeni și ne afirmăm europeni și cultura noastră a reușit să se infiltreze peste tot, tocmai pentru că la rădăcinile ei, în afară de strălucitele contribuții ale filosofiei grecești și eleniste, a fost și acest aport extraordinar al creștinismului. Nu pentru că este creștin, ci pentru că este o poartă deschisă spre o spiritualitate monoteistă, care dă o explicație metafizică a realităților lumii, pe care este bine să o cunoaștem spre binele nostru și al tuturor. Pentru că înseși valorile morale trebuie să aibă un sprijin metafizic... Aici există un fel de prezentare a moralei, un suport care are un prestigiu supranatural și care în felul acesta se impune, se disciplinează. De aceea eu zic că lumea aceasta cenușie în care trăiesc, și din care o să plec în curând, îmi pare rău că o las într-un moment de criză, din care nu știu cum va ieși.

4. Ați luat parte la toate marile congrese de la începutul informaticii. Credeți că, în cele din urmă, inventarea și dezvoltarea informaticii, a internetului, a universului digital vor fi benefice pentru evoluția fizică, genetică, mentală, spirituală a ființei umane?

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Când am început să ne ocupăm de anumite modele matematice ale neuronilor, ale rețelelor neuronale, mai ales de capacitatea pe care au arătat-o Fritz și colaboratorii săi, ca rețelele neuronale să facă chiar raționamente și să întrebuițeze elemente de logică, niciodată nu mi-a trecut prin cap ce se va întâmpla. Dacă cineva ar fi vorbit de generalizarea telefoanelor, de internet, toata lumea i-ar fi râs în nas. Informatica a făcut enorm pentru dezvoltarea cunoașterii realităților. Și pentru mine: am acest calculator și cu el pot să fac excursii, pot să văd muzee, pot să citesc lucrări la care nu pot să mai ajung, pot să fiu în comunicare cu cine vreau și chiar să-i văd figura. Este o enormă amplificare a capacității neuronale care a servit și va servi la un progres nu numai tehnologic, și la un progres neurologic mai subtil, mai elegant, care să satisfacă

curiozitățile academice. Pentru mine a fost o fericire. Stau aici și citesc cărți care se regăsesc undeva, pierdute într-o bibliotecă, pot să operez la articole, văd, fac o plimbare pe Muntele Athos. Deci este un lucru pozitiv. Este și un lucru negativ că polarizează întreaga activitate, în special a tinerilor, spre aspectele ludice ale acestui aparat, spre aspecte care sunt lipsite de amprenta aceasta de cumișenie, de înțelepciune ale comportamentului uman, și deschide porțile spre niște, hai să spunem, evaziuni în lumea virtuală, fanteziste, care distrug marile repere ale comportamentului uman și duc la o mulțime de aberații; printre care, dau ca exemplu consumul de droguri, una dintre cauzele cele mai importante, care se profilează pentru degradarea speciei noastre și căreia niciun șef de stat nu-i dă importanță, fiindcă le place să facă ceva despre care să vorbească ziarele mai mult, cum a ajutat sectorul sanitar sau sectorul învățământ, dar nu se gândesc cum să combată consumul de droguri. Nu trebuie în fața tehnologiei să criticăm tehnologia ca atare, ci repererele morale ale celor care folosesc tehnologia. Când s-a dezvoltat energia atomică, au apărut noi perspective pentru umanitate. Aveam o sursă inepuizabilă de energie, aveam o clasă de medicamente noi, drogurile acestea radioactive. Și a venit dintr-odată grozăvia aceasta a bombei atomice. Însă trebuie să recunoaștem că, în general, orice mare invenție este ca o medalie, are o față pozitivă și o față negativă. Pe cât este de mare, de amplă, de onorabilă partea pozitivă, pe atât de îngrozitoare este partea negativă. Și în momentul de față trăim cu spaima de față negativă a descoperirii energiei atomice. Ceea ce eu aș fi făcut, foarte mulți dintre cercetătorii respectivi, ar fi trebuit să facă: să se retragă și să se culpabilizeze pentru că, eu n-am știut, duc la așa o catastrofă.

5. Sunteți, după mine, o personalitate de tip napoleonian sau, ca să fac un joc de cuvinte, napo-Leonin, deși Dumnevoastră sunteți născut în zodia Racului, iar Napoleon era născut sub semnul Leului. Ați avut multe campanii. Ați cunoscut multe câmpuri de lupte. Ați fost încoronat, metaforic, de multe instituții prestigioase. Din fericire, nu ați fost exilat pe nicio insulă. Îmi amintesc acele cuvinte nemuritoare, rostite de Napoleon în

campania din Egipt: „Din vârful acestor piramide vă privesc patruzeci de secole de istorie”. Și, acum, în prezența Domniei Voastre, îmi spun cu voce tare: „De la înălțimea acestui Spirit, numit Constantin Bălăceanu-Stolnici, mă privește un secol de istorie, de cultură, de știință”. **O întrebare:** Vă recunoașteți în această ipostază napoleoniană? Vă recunoașteți în această ipostază de luptător, care își asumă victoriile și înfrângerile? Vă considerați un martor și un actor al istoriei moderne? [Argumente, exemple.]

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Întrebarea este dificilă. Pentru mine Napoleon nu este simpat, întâi pentru că este un agresor care a masacrat mii și mii de oameni absolut inutil, și al doilea, pentru că s-a purtat foarte urât cu destinele țării noastre într-un moment foarte dificil, după 1812. Nu a fost un model moral. Pe de altă parte, a fost totuși un om care în cele mai grozave momente nu a uitat de cultură. Era la Moscova și dădea regulamentul de funcționare a Comediei franceze. Era un matematician subtil, a fost un mare matematician specialist în teoria conicelor; el a fost membru al Academiei, nu ca o favoare, ci a fost pentru că a avut merite. Acest om care părea să fie un spirit distructiv, un spirit care să anihileze un trecut istoric întreg, se dovedea a fi un mare matematician. A fost un om de mare cultură. Ce conducător cunoașteți dumneavoastră, care a pornit într-o campanie luând cu el o echipă de savanți? Era un general al Republicii, i-a luat și i-a dus în Egipt și cu această ocazie a scos o carte, volumul scos de către regimul lui Napoleon despre Egipt, că nu se știa nimic. Champollion a putut să descifreze scrierea egipteană, a descoperit o cultură. În foarte multe gesturi ale sale vedem că nu a uitat cultura; ceea ce este cu totul remarcabil pentru un mic ofițeraș provenit dintr-o familie nobiliară mărunță, dintr-o insulă mărunță. Pe de altă parte, nu mi-au plăcut foarte multe lucruri la el și nu-l consider un model, deși este, poate, cea mai populară personalitate din lume, atât în lumea oamenilor normali, cât și în lumea oamenilor anormali, majoritatea delirurilor sunt cu Napoleon, vă dau, așa, un exemplu. Eu nu m-am considerat un luptător dintre aceia care să vrea să răstoarne o cultură, o civilizație. Eu m-am considerat un om înregimentat într-o cultură pe care am servit-o, pe care am slujit-o cât am putut; pe de o

parte, teoretic, în cercetările mele științifice, pe de altă parte, pragmatic, prin practicarea medicinei. Munca mea principală, contribuția mea principală nu a fost aceea de cercetător, nu a fost aceea de gânditor, nu a fost aceea de profesor, ci a fost aceea de medic. Nu știți ce bucurie este atunci când reușești nu numai să vindeci, ci să stopezi durerea unui om! Am făcut acest lucru și am avut și norocul să fiu bine călăuzit de profesori remarcabili, ca profesorul Rainer, profesorul Popa, profesorul Nicolae Ionescu-Șișești, State Drăgănescu și alții. Erau medici profesori de o imensă calitate morală, în afară de calificarea lor profesională. Mi-a plăcut acest lucru, să contribui la bunăstarea celui suferind. Am apucat războiul, am știut ce este medicina de război, câte picioare nu am tăiat, câte mâini n-am amputat, că nu am avut încotro, câți oameni nu am văzut murind în fața mea... Am trăit cea mai mare dramă a omenirii, să aibă mai mulți medici decât poate să îngrijească; sunt zece medici și nu pot să îngrijească decât cinci. Cine îi dă lui puterea și dreptul să aleagă pe cine salvează și să-l condamne pe cel pe care nu îl poate salva? Nu fiindcă nu vrea, pentru că este depășit. Să știți că este o dramă, una dintre cele mai feroase drame prin care poate să treacă un om: am doi oameni, nu pot să salvez decât unul, pe care îl salvez? Aceasta este o parte negativă a profesiei noastre, care este una dintre cele mai frumoase, tocmai pentru că urmărește bunăstarea oamenilor, aduce fericire în casă și te vindecă de suferință.

6. O întrebare globală și metafizică: încotro se îndreaptă lumea? Dacă se îndreaptă? Sau, mai bine zis, încotro se rățăcește lumea? Dialectica și spiritele protectoare ne îndeamnă să nădăjduim că există soluții și Mântuire. Desigur, există crize, crahuri, prăbușiri și apocalipse. Dar, dintr-o perspectivă optimistă: încotro se îndreaptă lumea?

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Cineva vorbea cu Churchill și îi spunea încotro merge lumea, iar Churchill spunea că una dintre marile enigme este viitorul. Omul, ca orice ființă, trăiește în prezent, iar prezentul pleacă dinspre trecutul care rămâne cunoscut în nevoia popoarelor în fața unui

viitor despre care nu știe absolut nimic și pe care poate proiecta conform cunoștințelor și capacităților sale mentale niște scenarii cu un anumit coeficient de probabilitate de realizare. Atât putem ști noi. Pentru noi viitorul este o enigmă. Vă dau un exemplu, pe care l-am trăit, criza petrolului; a fost fabulos momentul acela. Niciun economist din lume nu a prevăzut așa ceva, când a apărut a fost o surpriză generală. Apariția internetului, nimeni nu se gândea vreodată la acest instrument, a fost o surpriză. Adică sunt peste tot surprize posibile, tocmai datorită faptului că determinările evenimentelor sunt realizate de factori multipli, factori care scapă cunoștințelor, pentru că așa este făcut Universul. Viitorul este ceva care nu există, pentru că, dacă am putea prevedea viitorul, ar trebui să tragem concluzia că, indiferent ce alegem, ce facem noi, nu există liberul arbitru, fiindcă el este determinat. Dacă eu știu ce se va întâmpla peste o sută de ani, înseamnă că criminalul de acum o sută de ani nu are nicio vină, fiindcă se știa dinainte că are să fie, era determinat de ceva, predestinarea. De aceea eu zic că noi nu putem face previziuni: încotro se va duce viitorul, nici din punctul de vedere tehnologic, nici din punctul de vedere, să-i spunem, al viziunii acesteia de integrare socială. În momentul de față suntem obnubiți de problemele ecologice. Universitatea noastră Ecologică are chiar ca program să se ocupe de problemele de ecologie. Universitatea noastră, noi suntem implicați într-o anumită campanie de a forma mentalități care să aibă în vedere – fiți atent! –, sunteți răspunzător nu numai pentru existența voastră, dar și pentru existența generațiilor viitoare. Dar nu știm ce va fi atunci.

O ultimă întrebare, dar – din fericire! – o ultimă întrebare nu există. Pentru că dialogul va rămâne deschis și – cu permisiunea Domniei Voastre – îl vom continua, ori de câte ori vom fi la răscruce, dezorientați, fără stea polară, fără busolă sau GPS. Vom veni să vă cerem sfatul.

Va mulțumesc. Cu profundă recunoștință.

La 90 de ani de la înființarea Fundației „Ioan I. Dalles”: Ioan I. Dalles – un spirit nobil, reper al mecenatului

*Luminița Gliga**

Secolul al XIX-lea este secolul marilor schimbări în toate domeniile vieții, cunoscut și ca secolul în care românii, aflați în perioada de căutare, sunt receptivi la a asimila modelul occidental; modelul francez, fiind un reper.

La cei 90 de ani care se împlinesc în luna mai 2022 de la înființarea Fundației „Ioan I. Dalles”, ne aducem aminte de una dintre cele mai importante și bogate familii din Țara Românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, familia Dalles, în mod special de filantroapa Elena Dalles, marea donatoare a Academiei Române.

Cum bine se știe, rolul principal al Academiei Române a fost acela de a ocroti și cultiva limba, literatura română și studierea istoriei naționale. A urmat cercetarea în domeniile științifice, științele exacte, iar prin primirea testamentului Elenei Dalles (1849–1921), preocupările Academiei s-au îndreptat și către cultivarea artelor frumoase. Acest testament a fost scris și semnat în anul 1918, de către Elena Dalles, în casa din strada I.C. Brătianu nr. 12 – locul pe care Academia Română a construit impresionantul monument pentru cultură și artă.

Familia Dalles, a cărei istorie începea în spațiul românesc cu Ioan G. Dalles (1816–1886), a avut origini grecești. În anul 1862, Ioan G. Dalles a cumpărat de la prințesa Cleopatra Trubeskoi moșia de la Bucșani. Prin felul lor de a fi, această familie bogată a fost respectată în județul Dâmbovița. Dar Ioan și Elena Dalles aveau proprietăți pe care le închiriau la București (Lipsani, Șelari, Gabroveni, Bd. Brătianu....). Erau mari iubitori de artă, sprijinind financiar

cultura românească, biserica, apoi au donat sume de bani familiilor sărace, școlilor și spitalelor.

Familia Dalles a avut trei copii: George (1871–1873), Dora (1875–1892) și Ioan (1879–1914).

Ioan I. Dalles rămâne un exemplu al cultului față de artă și cultură, față de părinți, dar și un simbol al dărnicii și bunătății. Educația și creșterea aleasă primită încă de copil i-au conturat întreaga viață.

Din Analele Academiei Române (Tomul LII (1931–1932)) citim cuvântarea rostită la inaugurarea Fundației, în 1932, de către Ioan Bianu (1856–1935), președintele Academiei Române (1929–1932): „O nenorocire năprasnică l-a frânt când era bărbat format, cu studii superioare terminate, cu situație în viața publică, ca fost deputat în Cameră. Mama, zdrobită de durere, în fața morții inevitabile a ultimului ei fiu, a luat înțelegere cu dânsul asupra întrebuițării averii ce îi era destinată lui. Înțelegerea tragică a fost înscrisă în testamentul ei din 1918. Prin acest testament mama a voit să înalțe în numele fiului ei un monument cultural dedicat artelor, lăsând Academiei proprietatea caselor din strada, astăzi Bulevard I.C. Brătianu”.

Ioan I. Dalles (1879–22 decembrie 1914) a fost cel de-al treilea copil al renumitei familii care a crescut împreună cu sora sa, Dora (1875–1892), la moșia de la Bucșani. Elena Dalles s-a îngrijit de creșterea celor doi copii, dar și de administrarea bunurilor familiei după moartea soțului, în anul 1886. A fost cea care a ales școlile prestigioase din străinătate pentru copii. Însă, la 7 noiembrie 1892, Dora moare la 17 ani. Ioan I. Dalles rămâne unicul

*Dr., inspector de specialitate, Direcția cancelarie și relații externe, Academia Română

Elena Dalles

moștenitor al familiei, singura speranță de a duce mai departe idealurile familiei. Acesta pleacă la Paris, unde studiază Dreptul, apoi își face și doctoratul. A fost unul dintre tinerii burghezi români cu studii în străinătate, atras de modelele de cultură și educație franceze ale acelor vremuri.

La întoarcerea în țară, Ioan I. Dalles profesază ca avocat și este alături de mama sa, Elena, în activitățile culturale și în acțiunile de binefacere, prin intermediul cărora susținea, din fonduri personale, acte de cultură și umanitare. Ioan I. Dalles promitea să devină o figură marcantă în societate și un adevărat aristocrat.

În 1912, cei doi primesc decorația „Răsplata Muncii” clasa I-a și Ioan I. Dalles este decorat cu Ordinul „Coroana României” pentru servicii culturale.

În 1911 a înființat împreună cu Elie Angelescu, Ion Grigorescu, C.P. Olinescu, la Târgoviște, Banca Comercială Industrială.

Mezinul familiei Dalles nu a ocolit nici cariera militară – fiind repartizat în cadrul Regimentului 2 Artilerie Cetate. Experiența militară și dragostea pentru acest domeniu l-au promovat până la gradul de căpitan (în anul 1914).

Pe Ioan I. Dalles îl întâlnim și în domeniul politicii, remarcându-se printre susținătorii lui Nicolae Filipescu, Constantin Olănescu, Mihail Deșliu – conducătorii Organizației Partidului

Conservator din județul Dâmbovița. Este convins de către prefectul județului Dâmbovița – Victor Baranga – să se înscrie în Partidul Conservator. Ulterior, se înscrie în Clubul din Târgoviște și îl găsim, așadar, printre membrii Comitetului Executiv ai Clubului Conservator, alături de reprezentanți de renume ai vremii, precum Nicolae Cantacuzino, Victor Baranga, Mihai Kalinderu, Mihail Deșliu, Costică Olănescu.

La 22 decembrie 1914 Ioan I. Dalles se stinge în casa părinților aflată în București, pe locul unde se află astăzi clădirea Fundației. Marea lui dramă a fost că nu a putut pleca pe frontul de luptă alături de armata română (în lupta pentru reîntregirea națională, din Primul Război Mondial).

După ce Elena Dalles a rămas singură, aceasta și-a petrecut ultimii ani la moșia de la Bucșani. A avut o personalitate puternică, cu un profund caracter filantropic, înfruntând momentele grele din viața sa. A fost înmormântată alături de întreaga familie la Cimitirul Bellu din București (Fig. 9 bis). Monumentul funerar realizat de Frederick Storck și Ion Georgescu, precum și portretele celor doi copii (Dora și Ioan), pictate de G.D. Mirea arată dorința Elenei Dalles de a păstra vie memoria copiilor săi prin creația artiștilor, importanți contemporani cu ei.

Dorința sa, menționată în testament, a fost îndeplinită de Academia Română, în anul 1932, la data de 29 mai; presa vremii relatează inaugurarea Fundației, care a fost realizată în prezența unei asistențe selecte, din rândul căreia îi amintim pe: IPS Miron Cristea, N. Ottescu și R. Brandsch, subsecretari de stat, membri ai Academiei Române, Dem Dobrescu, primarul Capitalei, familia M.M. Capuțineanu, membri ai familiei Dalles, prof. G. Oprescu, prof. dr. St. Minovici, familia Eustatiu Stoenescu, Frederick Storck, Arthur Verona, Rodica Maniu, Jean Bart, Oscar Han, familia ing. Stephen Prager ș.a.

Binecuvântarea noului spațiu de cultură a fost dată de către IPS Miron Cristea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe. Octavian Goga și-a adus aportul și a sublinia amploarea acestei acțiuni, anticipându-i rolul major, susținând, în acest sens, un emoționant omagiu dedicat artei și culturii românești.

Imobilul a fost ridicat după planurile arhitectului Horia Teodoru și are săli destinate

Mormintele familiei Dalles de la Cimitirul Bellu

expozițiilor de pictură, sculptură, arhitectură, cursurilor, audițiilor muzicale, conferințelor.

O activitate bogată a Fundației s-a desfășurat în perioada 1932–1940, organizându-se 873 de conferințe, 303 ședințe de filme culturale, 616 concerte, 204 expoziții de pictură și sculptură. Aici au concertat și au susținut conferințe personalități ale culturii și științei, dintre care amintim pe: Nicolae Iorga, Gheorghe Țițeica, G. Călinescu, Dimitrie Gusti, Tudor Vianu, George Enescu, Nicolae Grigorescu, Ștefan Luchian. Iată că reflectăm după zeci de ani la inițiative memorabile, cu rol

de progres, întrerupte de cursul istoriei. Destinul nu se lasă așteptat în a-și relua dorința inițiatorului: ca Fundația „Ioan I. Dalles” să dăinuie ca o flacără vie în memoria poporului român, prin menirea nobilă „de a forma caracterele cetățenilor români prin cultivarea și educarea lor sufletească”.

Astăzi, la cei 90 de ani, clădirea, ascunsă de privirile trecătorilor, integrată în construcția Blocului Dalles (după proiectul din 1959 și realizat în anul 1961), deși cu fațadele ascunse, păstrează memoria istoriei, a așezământului impunător consacrat artelor și spiritului românesc.

Un război cu implicații economice periculoase pentru noi toți

Valeriu Ioan-Franc

Membru corespondent al Academiei Române

*Napoleon Pop**

Lumea academică, alături de mulți alți economiști și analiști politici, cu sau fără statut public, își înmulțește comentariile de dezaprobare a agresiunii Rusiei asupra Ucrainei, ponderea suferințelor și pierderilor umane lăsând loc, fără a contrabalansa, efectelor sancțiunilor la care este supusă Rusia. Îngrijorarea față de acestea are mai multe conotații, cea mai extinsă fiind aceea că respectivele sancțiuni ne vor afecta pe toți, indiferent de baricada care sperăm să ne apere. Rusia a mai trecut prin multe valuri de sancțiuni economice și financiare, contabilizarea lor, conform multor studii făcute în timp și la Institutul de Economie Mondială din cadrul Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” al Academiei Române, demonstrând o adaptare a sistemului economic și financiar al statului cu cea mai mare suprafață geografică, dar care dispune de resurse potențiale de care omenirea nu se poate dispensa.

Închiderea de afaceri, plecarea investitorilor, îngreunarea plăților internaționale, blocarea accesului unor persoane la propriile conturi și/sau bunuri, interzicerea accesului fizic al unor persoane în alte state, interzicerea importurilor de echipamente pentru industria petrolieră și aeronautică, eliminarea din sistemul de comunicație financiară SWIFT a șapte bănci rusești etc. au avut efecte imediate asupra cursului rublei (deprecieri de circa 50% față de dolar) și a prețului țiteiului ori a gazului, în plan global. Dacă adăugăm și blocarea exportului de cereale din Ucraina și Rusia către lume (de peste 100 milioane tone, 50% din importurile globale), vedem că sancțiunile împotriva Rusiei sunt cu două tășuri.

Respectivele sancțiuni îndreptate spre ea își pierd din ascutiș prin aranjamente făcute din timp cu China (dedolarizare, creșterea rezervelor de aur, contracte de exporturi de țitei și gaze pe termen lung exprimate în ruble sau yuani, noi investiții în infrastructura de transport a energiei spre China, adoptarea sistemului de plăți – China’s Cross-Border Interbank Payment System [CIPS] – și carduri chinezești). Indirect, ca efecte de bumerang, se ascute însă tăișul împotriva celor care au stabilit sancțiunile.

Desigur, întotdeauna există, la un război, soluții politice și diplomatice, eficiența acestora depinzând de timpul lăsat pentru ca războiul să-și producă efectele. În plus, trebuie avută în vedere încăpățânarea părților în susținerea propriilor argumente, unele fiind cunoscute de mulți ani, altele fiind intempestive, situație în care părțile se regăsesc a fi nepregătite, fără viziune, apăsate de credulitate și naivitate. Europa, organizații financiare internaționale, ca FMI, ne anunță că, deși au existat soluții politice și diplomatice, răul s-a făcut și ce urmează nu poate fi decât și mai rău, întrucât sistemul economic și financiar global, deja zdruncinat de o criză, precum cea din 2008, urmată de efectele de criză economică ale pandemiei, mai dure ca oricare alta, a ajuns la limita rezilienței. În plan social, zguduită de densitatea știrilor de natură să ridice la cel mai înalt nivel panica (o criză economică fără precedent, criză alimentară, criză energetică, punerea în pericol a economiilor personale etc.), sensibilitatea/irascibilitatea este deja crescută. Iar limitarea libertăților prin măsurile antipandemie supune marile orașe europene, invadate de demonstrații, unor obiective care se

multiplică: de la măsurile antipandemie, la libertățile și drepturile omului, statul de drept, corupția guvernanților, împotrivirea față de războiul declanșat de Rusia contra Ucrainei, împotriva conducerii Rusiei.

Fragmentarea sistemului economic și financiar are însă, deja, ani buni în spate. Apelul la coordonări și cooperări internaționale împotriva riscurilor, la fel de tari pentru toate statele lumii, indiferent de poziția geografică, se pierde ca un ecou, întrucât solidaritatea și coeziunea din ultimii ani au funcționat, în primul rând, ca reacție a fiecărui stat după cum și cu cât poate și, numai apoi, ca vedere spre comunitatea internațională și cum se pot trata efectele riscurilor, în ce mod să compenseze marile pierderi prin stimulentele individuale ale statelor lumii. Între timp, deficitele bugetare au explodat, datoria publică a ajuns la peste 300 000 miliarde de dolari, inflația a atins niveluri record, iar prețurile la energie și alimente de bază își continuă creșterea într-o spirală de neoprit.

Mulți afirmă că UE și NATO au fost mai unite într-o singură voce ca niciodată, dar corul se destramă după o introspecție mai serioasă a intereselor naționale legate de liniștea socială, pentru unele state în pragul unor alegeri. Mulți n-au crezut că Rusia va invada Ucraina, deși evenimentul era „anunțat” cu ani în urmă la cea de a 51-a Conferință pentru Securitate de la München (MSC, 2015), preocupată de atunci de prăbușirea ordinii internaționale în contextul crizei din Ucraina, implicațiile acesteia pentru arhitectura de securitate europeană, situația precară din Orientul Mijlociu, terorism și refugiați. Profesorul Robert H. Wade de la London School of Economics, declară¹ că „era încredințat că Putin nu va da ordinul de invadare a Ucrainei, pentru că acest lucru înseamnă un risc foarte mare pentru Rusia”. Se pare că impetuoșitatea reacției lui Putin a fost determinată de luarea de cuvânt a președintelui ucrainean Vladimir Zelensky prin care cerea, printre altele, un termen clar de primire a țării sale în NATO.

Ce au scos în evidență, în plan european, cu rapiditate, sancțiunile împotriva Rusiei? Netemeinicia programului Green Deal al UE, în contextul în care criza energetică a fost văzută ca fiind continuă. Unanimitatea pe sancțiunile împotriva

Rusiei lasă loc la temeri și dezbateri. Astfel, în Germania, care importă din Rusia 55% din necesarul de gaze și 42% din necesarul de țiței brut, miniștrii Finanțelor și de Externe, Christian Lindner și Annalena Baerbock, s-au pronunțat, nu mai târziu de 6 februarie 2022, împotriva interzicerii importurilor de gaze, petrol și cărbune din Rusia, așa cum sunt prevăzute în lista de sancțiuni (știre AFP). Ministrul Baerbock spune, pe drept cuvânt, că seriozitatea cu sancțiunile împotriva Rusiei înseamnă „*să fim capabili să le menținem în timp [...]; nu folosește la nimic dacă în trei săptămâni descoperim că mai avem energie electrică pentru doar câteva zile în Germania și, prin urmare, trebuie să anulăm aceste sancțiuni [...]; suntem dispuși să plătim un preț economic foarte, foarte ridicat, dar dacă mâine, în Germania sau în Europa, luminile se sting, asta nu va opri tancurile*” (interviu acordat canalului ZDF). La rândul său, ministrul german de Finanțe, Christian Lindner, declara pentru ziarul „Bild” că „*nu trebuie să ne limităm capacitatea de a rezista în timp [...]. A decide un embargo unilateral va avea un impact negativ asupra acestei capacități*”. Robert Habeck, ministrul ecologist pentru Economie adăuga și el că „*o astfel de interdicție a importului de gaze și petrol din Rusia ar amenința pacea socială*” în Germania. În SUA, secretarul de stat, Anthony Blinken, la rândul-i, remarca că se „*discută foarte activ*” despre posibilitatea interzicerii importurilor de petrol rusesc, o sancțiune care este privită cu mult scepticism în multe capitale europene.

Președinta Comisiei Europene, Ursula Von der Leyen, s-a alăturat declarațiilor cu subiectul „*trebuie să scăpăm de dependența de combustibili fosili din Rusia*”. Ușor de spus, greu de aplicat, pentru că a lipsit abordarea strategică din vreme. Ea se are în vedere în prezent, dar aplicarea ei va necesita timp, întrucât face apel la accelerarea investițiilor în resurse regenerabile sau „*să ne aprovizionăm de la prieteni*”, ori să investim în Europa în biogaz și hidrogen. Pe piețe se speculează perturbarea fluxurilor de țiței, ceea ce a împins prețul țițeiului la noi recorduri (130 \$/baril). Perspectiva unui embargo total asupra exporturilor rusești de țiței are la bază privirea Rusiei de finanțe pentru războiul cu Ucraina, dar costurile se vor răsfrânge și asupra celor a căror securitate energetică este

corelată cu importurile de energie din Rusia. Valdis Dombrovskis, vicepreședinte executiv al Comisiei Europene, responsabil de afaceri economice, a detaliat măsurile pe care UE ar putea să le întreprindă în domeniul energiei, în vederea diversificării resurselor de energie și consolidarea securității energetice. Trebuie însă observat faptul că, până la o abordare comună, tot statele membre trebuie să ia măsuri mai rapide, întrucât vor apărea divergențe majore. Deja Germania și Ungaria se opun unui embargou total asupra importurilor de energie din Rusia, dincolo de declarațiile pe care le vor face pentru viitor.

Reprezentanții FMI nu se fereșc să anunțe că războiul din Ucraina se răsfrânge asupra tuturor, iar *o escaladare a conflictului va avea un impact devastator asupra economiei globale*. Prețurile la energie, creșterea inflației, valul de emigranți și restricționarea tranzacțiilor în dolari SUA sunt pe cale să schimbe ordinea globală, prin consecințele de amploare pe termen mediu și lung a sancțiunilor, deocamdată doar presupuse, dar care vor prelungi și/sau împiedica redresarea economică după pandemie. Ceea ce se întrevede foarte clar este că economia SUA va încetini, Europa riscă o recesiune vecină cu o posibilă stagflație, iar Rusia va intra într-un declin cu două cifre (estimarea recentă a J.P. Morgan este de -12,5%), dând peste cap toate estimările de creștere economică pentru 2022. Conform datelor Institutului pentru Finanțe Internaționale, contracția economică a Rusiei poate fi și de -15%, dublu față de impactul ultimei crize financiare, cu consecința că „*Rusia nu va mai fi niciodată la fel*”. Odată cu ea și economia globală, dar și geopolitica globală, ne vor îndreptăți a spune „*că lumea nu va mai fi niciodată la fel!*” Termenul în analiză este „suveranitatea” a cărui disecare în noile condiții este de o importanță deosebită, mai ales pentru statele vecine cu Ucraina. Se pare că pretenția Rusiei, în ceea ce privește propria ei securitate, este ca suveranitatea să nu poată fi o alegere liberă a unui guvern în luarea de decizii care au impact asupra suveranității altor state. În context, NATO susține că un stat suveran poate (dar nu „că trebuie!” – n.n.) să aibă calea deschisă de a deveni membru al Alianței, care, fiind o alianță defensivă, nu poate avea un impact supra securității Rusiei.

Argumentul nu este liniștitor pentru Rusia, comentariile făcute chiar de profesorul R. Wade, un occidental, mergând spre ipocrizia, cel puțin a SUA, care știe că suveranitatea Mexicului nu înseamnă că această țară s-ar putea alia cu Rusia sau China. Acest lucru nu va fi permis niciodată de SUA, situație în care, cu privire la Ucraina, SUA ar trebui să aplice ceea ce este valabil „în propria curte”. Cu alte cuvinte, aplicarea Doctrinei Monroe² înseamnă încă recunoașterea sferelor de influență stabilite după WWII, un aspect reiterat recent de Thomas Friedman, comentator politic cu trei Premii Pulitzer³. El a comentat un interviu din anul 1998, avut cu George Kennan, diplomat american expert în relațiile SUA – Rusia, având la bază „telegrama lungă” transmisă de acesta de la Moscova, când WWII încă nu era încheiat și în care propunea, cu sublinierile necesare, „*principles for the US to follow after the war in living with and «containing» Russia*”. Kennan, în mod repetat, a încercat să convingă responsabilii de politică externă a SUA să nu accepte o cooperare cu URSS în schimbul favorizării acestei țări cu o nouă sferă de influență. Cum nu a fost ascultat, începând cu președintele Truman, era de așteptat ca, în anul 1998, la momentul ratificării în Senatul SUA a expansiunii NATO, să se exprime îngrijorat că acest act nu a făcut decât să declanșeze un alt Război Rece: „*I think it is the beginning of a new cold war... I think the Russians will gradually react quite adversely... I think it is a tragic mistake*”. Favoarea sferei de influență făcută Rusiei, mai ales pentru statele foste ale URSS, rămâne validă în cazul Ucrainei și a pretențiilor Rusiei ca aceasta să nu adere niciodată la NATO.

Cu privire la statutul Ucrainei, în 2014, Henry Kissinger scria și avertiza că „*The West must understand that, to Russia, Ukraine can never be just a foreign country. Russian history began in what was called Kievan-Rus. The Russian religion spread from there. Ukraine has been part of Russia for centuries, and their histories were intertwined before then*”. O pace stabilă în zonă, spunea Kissinger, depindea de faptul ca SUA, NATO și UE, precum și guvernul ucrainean, să accepte ideea unui statut comparabil cu al Finlandei, care cooperează benefic cu vestul Europei și evită ostilitățile instituționale cu Rusia (R. Wade). Este de înțeles de ce negocierile dintre Ucraina și

Rusia merg greu, Rusia considerând că are dreptate începând cu efectele lecțiilor Tratatului de la Versailles, care l-au născut pe Hitler, și terminând cu lărgirea NATO până la granițele acesteia, care l-a produs pe Putin. Mai există o mare problemă, cea a minorității ruse din Ucraina, devenită acută după lovitură de stat împotriva guvernării Yanukovici, prietenoasă Rusiei.

Am trecut prin unele opinii occidentale și analize, din care să se înțeleagă încăpățânarea Rusiei cu acest conflict armat, analize care lipsesc în limba română, sunt evitate de a fi evocate, ca să nu ne întrebăm de ce Putin, în justificarea atacurilor armate, face referire în mod repetat la naționalismul extrem ucrainean, contrapunerea forțelor naziste și neonaziste, terorismul local etc., care parcă nu au nicio legătură cu narațiunea știrilor noastre, presupus reale, precum și presupunerile cât mai prăpăstioase privind România, Moldova sau Polonia. Totul pare patetic dintr-o perspectivă unilaterală, când există analize profunde și de o parte și de alta, consistente și care demonstrează că, de fapt, nimic nu este întâmplător, ci este rezultatul unor acumulări de comportamente ajunse la momentul exploziv. Că Ucraina suferă este un adevăr, dar și România, angajată în susținerea sancțiunilor împotriva Rusiei, are deja multe de suferit, în mod direct sau indirect. Urmăm sfaturile patetice ale UE, și ele deja în schimbare, uneori la 180 de grade, demonstrându-ne că deși se știa nu s-a crezut în reacția violentă a Rusiei până când ea s-a produs. Și, apropo de patetism, poate trebuie amintit ceea ce înțelege Radu Crăciun prin „*Pathetic Europe*”⁴ sau intervențiile profesorilor Daniel Dăianu sau Mircea Coșă, din care rezultă modul în care reușim să fim mereu în urma evenimentelor, iar măsurile bune își găsesc cu greu finalitatea, rămânând practic la intenții cu un viitor incert, dar lăudându-ne cu potențialul energetic sau agricol, încercând să mai ostoim din panica trâmbițată pe toate canalele media.

Vrem securitate energetică, dar: (1) nu ne încărcăm rezervoarele cu gaze; (2) statul a încheiat contracte de export gaze și energie electrică pe termen lung; (3) închidem haotic centrale pe cărbune, când deja Europa se întoarce la cărbune, ca să fim premianții la cele mai mari prețuri la utilități, în urma cărora mor industrii întregi;

(4) de 30 de ani vorbim de capacitățile nucleare 3 și 4 de la Cernavodă neterminate și de peste șapte ani de exploatarea de gaze off-shore din Marea Neagră ș.a. Am fi avut alternative deja reale, dar rămânem în psihologia românească: de la vorbe la fapte, cale lungă! Suntem patetici cu soluțiile noastre descrise în vorbe ca intenții, iar pe plan multilateral, ca stat membru al UE, îl cităm pe Radu Crăciun: „*How pathetic can you be to hold dozens of high-level meetings to agree on a common position prior to the invasion of Ukraine, to declare you have reached a common position for harsh measures and then, once the invasion happens, to go back to discussing the measures to be taken and find out that, in fact, you have no consensus?*”⁵ Acestea sunt simptomele reale cu care ne confruntăm, iar mult așteptata criză economică națională se va mula exact pe cea a întregii UE, aflată în pericolul stagflației. Războiul din Ucraina, indiferent cum îl înțelegem sau îl comentăm, ne va încetini redresarea economică postpandemie, iar BNR trebuie să navigheze printr-o furtună, ușor de spus ca fiind a tuturor. Poate ne dăm seama că nu mai putem trăi din cioburi de strategii pe care dorim să le combinăm în vitralii prin care nu trece lumina, fie cea de afară naturală, fie cea de la capătul tunelului mult evocată de ani de zile. Între timp, avem de făcut și corecții în echilibrele macroeconomice, ca urmare a modificărilor în microeconomia afectată serios de conflictul din apropierea graniței noastre nordice și răsăritene.

București, 10 martie 2022

Note

¹ H. Wade, Robert (2022) – Global Policy, „A’Diplomatic Solution’ to the Ukraine Crisis”, 1 martie.

² Doctrină lansată la 23 decembrie 1823, care proclama că statele europene nu vor mai coloniza altele și nu se vor amesteca în afacerile interne ale SUA. SUA se vor declara neutre în războaiele dintre puterile europene și coloniile lor.

³ Friedman, Th. (2022) – *The New York Times International*, 22 februarie.

⁴ Crăciun, R. (2022) – Blog personal, 26 februarie.

⁵ Idem.

Portrete voievodale și alte forme de omagiere a ctitorilor români din Athos

*Vasile Vasile**

În urmă cu mai bine de un secol, ilustrul cărturar moldovean **Teodor T. Burada**, membru corespondent al Academiei Române, fondatorul muzicologiei românești, propunea Guvernului României – după pelerinajul său în Muntele Athos, propunere reiterată în lucrarea sa tipărită în anul 1884, *O călătorie la Muntele Athos – trimiterea în Athos a unei comisii alcătuite din cel puțin 20 de specialiști în mai multe domenii culturale, care să investigheze vastul material athonit*, adunat în vreme și ascunzând mari taine ale istoriei universale și românești: „...*muntele Athos cuprinde în sine multe izvoare de mare preț pentru istoria românilor și ar fi de dorit ca ele să fie studiate mai cu de-amănuntul de cum s-a putut face în călătoria mea cea repede și fără mijloacele necesare pentru a culege tot ce se află în acel munte. Am fi de părere ca guvernul nostru să trimeată în muntele Athos o comisie istorică și artistică, să cerceteze documentele și zidurile ce se află acolo, scoțând planurile, luând inscripțiunile în facsimile, cercetând și copiind hrisoavele și pomelnicile care se află prin mănăstiri, **fotografînd sau desenând de pe pereții bisericilor portretele domnilor și ale boierilor noștri, mormintele și odoarele dăruite de ei, ce se găsesc la acele mănăstiri**”¹.*

Cărturarul insistă asupra inscripțiilor de pe pereții mănăstirilor care atestă generozitatea și grija voievozilor români pentru perpetuarea celei mai autentice tradiții creștine, în condițiile dispariției Imperiului bizantin, deci a protectorilor materiali ai comunităților monastice athonite. Cărturarul reține importanța documentelor domnești, a hrisoavelor păstrate în marile așezări

monahale, care „*ar înavuți izvoarele istorice ale românilor, pe care singure se poate clădi o istorie adevărată a țării noastre*”².

Burada amintește **ctitoriile lui Vladislav Vodă, Ștefan cel Mare, Radu cel Mare, Alexandru Lăpușneanu, Ieremia Movilă, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Antioh Cantemir, Constantin Brâncoveanu, Grigore Ghica etc.**, ale căror hrisoave le cercetează și le descrie sumar, subliniind necesitatea investigării vastului patrimoniu privitor la istoria culturii noastre. Sunt convins că printre argumentele avute în vedere de eminentul cărturar figurau și unele **portrete voievodale risipite pe pereții unor mari ctitorii ale voievozilor moldoveni și valahi în Muntele Sfânt**, care i-au stârnit admirația.

Nu am știință despre un răspuns guvernamental la propunerile membrului corespondent al Academiei Române, motiv pentru care propunerea sa va beneficia doar de inițiative particulare, care vor întări ideea necesității studierii vastului material documentar din Sfetagora, printre cei preocupați de rosturile istorice ale fondurilor athonite numărându-se inclusiv marele istoric Nicolae Iorga, academicianul Constantin Erbiceanu și Marcu Beza, membru corespondent al Academiei Române, și mulți alții.

Abordarea spiritualității Muntelui Athos s-a realizat progresiv, începând îndeosebi cu cercetători din țări europene, catolice și protestante, Franța, Germania, Anglia, Danemarca, Olanda, Belgia – unde au fost lansate prestigioase publicații vizând în primul rând valorile arhitecturale și istorice athonite, înregistrându-se treptat abordarea

unor domenii diferite, culminând cu monumentală colecție **Archives de l'Athos, publiés sous la direction de Gabriel Millet**, ajunsă la tomul al XXII-lea³ (publicarea fiind în derulare).

Mari oameni de cultură români, teologi, istorici, filologi, pictori, bizantinologi, începând cu Nicolae Iorga⁴ și ajungând la academicianul Virgil Cândea, realizatorul unor prime sinteze ale prezențelor românești în Muntele Sfânt⁵, urmați de prezentarea valorilor athonite în contextul general al mărturiilor românești peste hotare⁶, cu academicianul Răzvan Theodorescu⁷, cu istoricii Petre Năsturel⁸, cu teologi de talia episcopului Melchisedec⁹, Badea Cireșeanu¹⁰, Dumitru Stăniloae¹¹, Constantin Erbiceanu¹², Marcu Beza¹³, Teodor Bodogae¹⁴, Teodor M. Popescu¹⁵, Alexandru Elian¹⁶, Liviu Stan¹⁷, Ene Braniște¹⁸, Gheorghe Moisescu¹⁹, ajungând la Ionuț Moldoveanu²⁰, la care s-au adăugat alți istorici, au abordat mărturiile românești din Athos după locul unde se află, precum Emil Turdeanu, atras de cele din mănăstirile Hilandar, Sfântul Pavel, Ivron²¹, Florin Marinescu²², Gheorghe Cioran²³, Dumitru Năstase²⁴.

Se vor adăuga autorii cataloagelor de manuscrise grecești, unele vădind legături cu Athosul: Nestor Camariano²⁵, ori Constantin Litzica²⁶ și – mai recent – Ozana Alexandrescu²⁷ și enumerarea ar putea continua.

Anterior se înregistrau încă înainte de debutul secolului al XIX-lea cele două volume de codice, o bună parte fiind muzicale, ale lui Spiridon Lambros²⁸, care au deschis drumul unor cercetări interdisciplinare.

Fiecare dintre cei amintiți și alții, nepomeniți aici, a descoperit și a prezentat incomensurabilul tezaur religios și cultural: moaște, obiecte de cult, veșminte preoțești, icoane, cărți, manuscrise (liturgice, istorice, hagiografice, literare, muzicale etc.), documente bizantine, confirmând faptul că Athosul reprezintă patria milenară a monahismului ortodox.

Numai manuscrisele muzicale bizantine athonite sunt proiectate a fi prezentate în nu mai puțin de șapte volume, patru dintre ele fiind deja publicate și care au servit și prezentei lucrări, mai ales pentru identificarea omagiilor muzicale aduse voievozilor români, ctitori ai multor așezăminte monahale²⁹.

Indiferent de perspectiva din care au privit lumea athonită, unii dintre acești cercetători au semnalat prezența unor importante fonduri de documente românești, unele în limba greacă, amintind și o parte dintre portretele voievodale ce fac obiectul acestui studiu.

Sanctitatea Sa Părintele Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, elogia, la 15 august 1993, puternicul sprijin acordat de voievozii români așezămintelor athonite și exprima „recunoștința Tronului nostru, apostolic și ecumenic, față de toți domnitorii Țării Românești și ai Moldovei, care, în repetate rânduri, s-au arătat generoși binefăcători ai sfintelor noastre mănăstiri, ajunse în trecut la gradul cel din urmă al sărăciei și distrugerii. Ne referim în mod special la mănăstirile din Sfântul Munte care se află sub directă noastră grijă episcopală”. Cu ocazia sfințirii Mănăstirii Brâncoveanu, de la Sâmbăta de Sus, la 15 august 1993, Înaltul Ierarh al Orientului aducea „în această slăvită mănăstire românească îmbrățișarea de pace a mănăstirilor aghiorite, fericim și **suntem recunoscători marilor binefăcători ai acestora, domnitori români, Ștefan cel Mare al Moldovei** pentru mănăstirile Vatoped, Zografu, Sfântul Pavel și Grigoriu; **Neagoe Basarab al Țării Românești** pentru mănăstirea Dionisiu; **Bogdan al Moldovei** pentru Protaton; **Petru Rareș al Moldovei** pentru Dionisiu și Caracalu; **Alexandru Lăpușeanu al Moldovei** pentru Dohiariu; **Ruxandra Lăpușeanu** pentru Dionisiu și Caracalu și tuturor celorlalți ale căror nume sunt pomenite cu recunoștință de mănăstirile care au beneficiat de ajutorul lor”³⁰.

Afirmația patriarhului ecumenic era în strânsă concordanță cu aprecieri anterioare, cum ar fi cea a episcopului bizantinolog rus Porfir Uspenski, din 1880: „Nici un alt popor pravoslavnic n-a făcut atâta bine pentru Athos cât au făcut românii”³¹.

Voi încerca să ordonez pe criteriul cronologic **portretele voievozilor români imortalizați în așezămintele de cult din Athos**, după rezultatele investigațiilor personale din cei 17 ani, cât au durat, cu convingerea că ele reprezintă cele mai evidente probe, nu atât ale dărniciilor românești – cum s-a afirmat uneori –, cât ale responsabilității domnitorilor români față de ortodoxia orientală, amenințată de invadatorii otomani.

Mulțumesc și pe această cale Academiei Române pentru aprecierea celor trei volume de manuscrise muzicale românești athonite, prin acordarea Premiului „Ciprian Porumbescu”³². Ele (volumele) mi-au deschis perspectiva spre subiectul acestui demers, care depășește granițele bizantinologiei muzicale, încadrându-se mai curând în domeniul istoric sau teologic, respectiv al relațiilor culturale ale românilor, despărțiți din interese meschine în cele trei provincii, cu comunitățile monahale din Muntele Athos în care s-au nevoit călugări români.

În trecere, voi aminti și alte mărturii voievodale din așezămintele athonite, confirmând **preluarea de către voievozii români a răspunderilor patronajului exercitat de împărații bizantini**, înaintea cuceririi Imperiului de către otomani, aspecte surprinse și în cele trei volume citate.

Lista portretelor voievozilor români din Sfe-tagora poate începe cu **Ștefan cel Mare**, al cărui cult se păstrează viu la mănăstirile Grigoriu, Vatoped, dar mai ales la Zografu. În această din urmă chinovie bulgărească athonită, considerată o lungă perioadă de timp ctitorie a lui Ștefan cel Mare, domnitorul moldovean a fost reprezentat de monahii mănăstirii, cu secole înainte de canonizarea sa de către Biserica Ortodoxă Română, cu aură de sfânt și cu coroana voievodală, iar pe peretele din dreapta intrării în naosul bisericii mari e încadrat de împăratul bizantin Ioan Paleologul, de țarul Petru Asan – în stânga sa – și de Alexandru Lăpușeanu, un domnitor nenominalizat și Vasile Lupu – în dreapta sa.

Din păcate, la timpul investigațiilor mele, acest superb tablou votiv era ascuns privirilor pelerinilor, fotografia prezentată aici fiind rezultatul unor mari și repetate eforturi și al unor mari riscuri, asumate conștient, mai ales că știam că fotografia nu era cunoscută cercetării românești.

Să dea Domnul să fie doar o impresie personală faptul că urmele contribuțiilor substanțiale ale voievozilor români – foarte multe și din păcate necunoscute – putându-se afirma că nu există așezământ athonit care să nu fi beneficiat de ajutor românesc – sunt șterse, unele chiar retușate, ca să nu spun falsificate?!

Inscripția din 1495 – Mănăstirea Zografu – Ștefan cel Mare

Mănăstirea bulgărească păstrează cu sfințenia cuvenită prapurul/steagul reprezentând pe Sfântul Gheorghe, care i-a însoțit pe domnitor și pe luptătorii săi în cumplita încleștare de la Podul Înalt, și icoana Marelui Sfânt. Simbolul care l-a însoțit pe domnitor în lupta de la Podul Înalt este expus în fotografia prezentată de doi monahi

Portretul lui Ștefan cel Mare

Portretele votive ale voievozilor moldoveni

Icoana Sfântului Gheorghe de la Zografu și steagul lui Ștefan cel Mare

români – care vor să rămână anonimi – și de starețul celebrei mănăstiri considerate, multă vreme, ctitorie românească.

Arsanaua Marii Lavre, **Vatoped**, este „păzită” de chipul marelui voievod moldovean din basorelieful de marmură reprezentându-l pe domnitor, oferind Maicii Domnului o biserică din incinta mănăstirii, și nu arsanaua, construită de același ctitor – idee acreditată ca urmare a neglijării detaliilor basoreliefului vatopedin, care oferă Maicii Domnului o biserică. Cercetând cu mai multă atenție figurile din basorelief se poate observa stema Moldovei – capul de bour.

Ștefan cel Mare – Vatoped

Dar nu am dreptul să trec cu vederea cel puțin câteva dintre cele mai importante probe doveditoare pentru sprijinul vital acordat de voievozii valahi și moldoveni, anteriori ilustrului voievod moldovean, unor comunități athonite. **La Protaton se păstrează unul dintre darurile voievodului Moldovei, Bogdan – un potir**, iar la

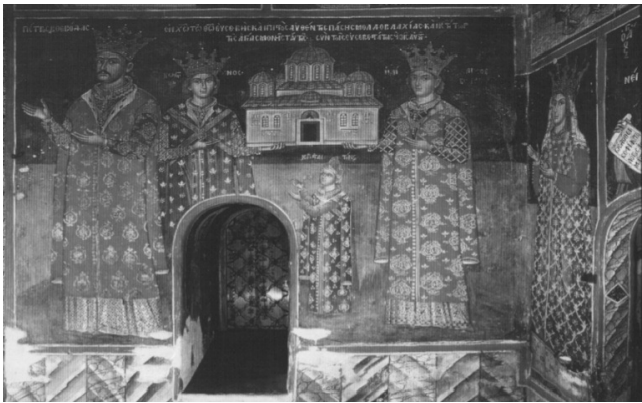
Marea Lavră, în biserica mare, este expusă icoana ctitorului vieții monahale athonite, **Atanasie**, icoană realizată și înrămată de domnitorul **Vladislav al Ungrovlahiei**, al cărui chip minuscul este descifrabil în partea de jos a icoanei.

Icoana Sfântului Athanasie Athonitul donată de Vladislav Voievod

Cele mai frecvente prezențe ale domnitorilor români sub forma portretelor votive din Athos par a fi ale domnitorului muntean Neagoe Basarab și ale domnitorului moldovean Petru Rareș.

Monahii de la Dionisiu, pe care i-am vizitat în repetate rânduri, atrași de înfăptuirile ctitorului moldovean, dar și ale confratelui său valah, Neagoe Basarab, și ale mitropolitului Ungrovlahiei,

*Petru Rareș și familia sa –
ctitori ai bisericii mari a Mănăstirii Dionisiu*

adus în acest scaun de Radu cel Mare – Nifon – după ce a fost obligat de otomani să părăsească scaunul ecumenic de la Constantinopol, au arătat și continuă să evedențieze un interes aparte față de voievodul român. Acestora le-am provocat o mare satisfacție prin dăruirea unui exemplar din *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, publicat de Dan Zamfirescu, ei înlesnindu-mi procurarea portretului de mai sus, al familiei lui Petru Rareș, care acoperă peretele bisericii centrale a mănăstirii.

Revenind la cronologia portretelor votive ale domnitorilor români din Athos, voi face loc **binecredinciosului voievod român Neagoe Basarab**, canonizat recent, după pledoariile în favoarea acestui act legitim începute în epoca sa și încheiate cu cele din anul canonizării, cea mai consistentă fiind semnată de istoricul literar Dan Zamfirescu³³, editorul operei sale.

„Prin Curtea de Argeș și prin *Învățăturile către fiul său Theodosie* – conchidea academicianul mitropolit Antonie Plămădeală –, Neagoe, voievod Basarab, și-a câștigat un loc veșnic viu în istoria, cultura, civilizația și conștiința românilor. **Domn al culturii românești îndeosebi, a realizat în *Învățături*, ca și în *Catedrală*, o sinteză românească originală între umanism și gândirea religioasă a vremii, sinteză care a surprins și a concretizat în forme scrise și zidite trăsăturile esențiale și fundamentale ale sufletului românesc, iubitor de frumos și de bine, realist și echilibrat, visător fără să urce până în zona delirului și realist fără să cadă în uscăciune**”³⁴.

Domnitorul s-a remarcat și prin puternicul sprijin pe care l-a dat și altor comunități monahale

Protul, cel care scria despre biserica mănăstirii de la Curtea de Argeș: „Nu este așa mare și sobornică ca Sionul”, construit de Solomon, „nice ca Sfânta Sofia care o (a) făcut împăratul Justinian”, iar cu „frămșeștea este mai predeasupra acelorora”³⁵, dăinuind peste veacuri, **un veritabil unicat și o emblemă a lumii ortodoxe.**

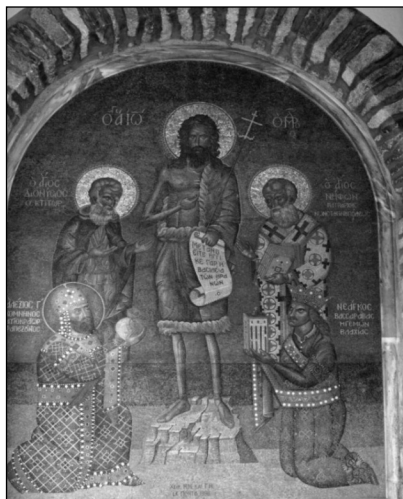
Istoricul **A.D. Xenopol** remarca largă deschidere, ecumenică, a voievodului valah, referindu-se la momentul sfințirii ctitoriei de la Curtea de Argeș: „Dacă ne închipuim că toți aceștia, patriarh, mitropoliți, egumeni, preoți, nu veneau singuri ci însoțiți de oamenii lor de slujbă, cu atât mai numeroși cu cât rangul era mai mare, atunci nu vom găsi exagerat numărul de **1000 de fețe bisericești** ce se spune din tradiție că au fost de față la sfințirea bisericii”³⁶.

Într-un text recent, **Preafericitul Părinte Patriarh Daniel** apreciază pe eminentul voievod ca fiind „susținătorul întregii Ortodoxii, din Carpați până în Siria și de la Marea Ionică până în Egipt”³⁷.

Numărându-se printre **principalii ctitori athoniți**, Neagoe Basarab își înscrie numele alături de cele ale împăraților bizantini, Paleolog, sau Comneni, ale voievozilor moldoveni, Ștefan cel Mare, Alexandru Lăpușneanu și Petru Rareș, și ale domnitorilor valahi, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu ș.a.

Alăturând catedralei argeșene intrate în nemuritoare baladă, și până nu de mult, controversatelor *Învățături*, dovedite în final, fără puțință de tăgadă, a aparține voievodului Neagoe Basarab – **portretele votive ale aceluiași ctitor, de la mănăstirile Dionisiu și Cutlumuș, biserica Brăul Maicii Domnului de la Vatoped, superbul chivot de aur și argint închinat marelui său patron și dascăl, Nifon**, la care se vor adăuga multe alte dovezi, păstrate în fondurile athonite, – vom obține un portret complex, adevărat și elocvent al **unuia dintre marii ctitori români athoniți.**

În portretele votive, voievodul apare în **costumație bizantină**, purtând haine de brocart roșu, pe care este cusut vulturul bicefal de aur – stema împăraților bizantini – și cu coroană de bazileu, semn al asumării rolului de protector al ortodoxiei, după dispariția Imperiului bBizantin, devenind un marcant deschizător al istoriei

Neagoe Basarab, oferind Sfântului Ioan Botezătorul, patronul mănăstirii, ctitoria sa – alături de împăratul bizantin, Alexie Comnen III, ctitorul inițial al mănăstirii; detaliu din mozaicul de la intrarea în Mănăstirea Dionisiu

relațiilor româno-athonite – sau, cum scria un asiduu cercetător al acestor relații, într-o carte destinată occidentalilor interesați de acest domeniu: *La personnalité de Neagoe Basarab s'identifie donc à un moment marquant de l'histoire des relations roumano-athonites*³⁸.

Nu cred că există pelerin român pe care să nu-l treacă cei mai sinceri fiori la vederea portretului votiv care te întâmpină la intrarea în Mănăstirea Dionisiu, portret în care voievodul român, în costumația descrisă, este însoțit de mitropolitul Ungrovlahiei, Nifon, având de cealaltă parte a sfântului patron pe împăratul bizantin Alexie Comnen și alături pe patriarhul constantinopolitan al vremii sale, fiecare dintre înalții demnitari oferind ctitoria lor patronului spiritual al mănăstirii – Sfântul Ioan Botezătorul.

Citând un studiu al lui Petre Ș. Năsturel, Nicolas Oikonomidès subliniază faptul că voievodul valah a jucat un rol deosebit în aprofundarea legăturilor țării sale cu așezămintele athonite: „Nous sommes à une époque où les traditions des voïévodes, et tout particulièrement celle de Neagoë Basarab de la Valachie, ont un rôle de l'attraction pour les monastères athonites” („Suntem într-o epocă în care tradițiile voievozilor și îndeosebi ale lui Neagoe Basarab al Valahiei au un rol de atracție pentru mănăstirile athonite”)³⁹.

Istoricul precizează că, de fapt, construcțiile de la Dionisiu au putut fi executate numai după obținerea pentru mănăstire a subvențiilor voievozilor valahi: „Maxime affirme que les

constructions de Dionysiou put été exécutées aux frais du patriarche, saint Niphôn, ceci montre la part que Niphôn a prise dans l'obtention par le monastère des subventions des princes valaques”.

Următorul portret al lui Neagoe Basarab este cel de pe capacul chivotului dăruit mănăstirii, considerat de Gherasim Smirnakis, în anul 1903, citat de Marcu Beza, „o minune într-adevăr de artă veche și una dintre cele mai ciudate relicve ale Athosului”⁴⁰.

Sunt citate aprecierile lui Robert Curzon, care consideră chivotul „neasemănător cu nimic în Europa”, fiind considerat „un monument de veche artă cu totul minunat și prețios, produsul unei țări aproape necunoscute, bogat, fin și original în desen și execuție”⁴¹.

Teodor T. Burada a văzut în timpul vizitei sale, amintite mai sus, **un portret reprezentând,**

Sfântul Nifon și domnitorul Neagoe pictați pe partea interioară a capacului chivotului donat de domnitorul valah Mănăstirii Dionisiu – Athos

într-o formă considerată de el cel puțin curioasă, pe Neagoe-vodă și pe fiul său, Theodosie, portret care „mi-a atras atențiunea mai mult, căci se părea mai vechi(u) decât toate și în adevăr nu am fost înșelat, căci era tocma(i) din timpul lui Neagoe Vodă, după cum m-au încredințat mai mulți călugări bătrâni din mănăstire, spuindu-mi că așa au apucat povestindu-se din vechime. Pe acel portret se află zugrăvit chipul lui Neagoe Vodă și al fiului său, îmbrăcați militărește în haine ungurești”⁴².

Mănăstirea Dionisiu – ctitorie a lui Neagoe Basarab; Neagoe Basarab și fiul său Theodosie

Portretul donatorilor, considerat de unii cercetători ca fragment de icoană⁴³, a stârnit controverse aprinse, mai ales că nu a putut fi văzut de mulți cercetători decât din reproducerile lui Marcu Beza⁴⁴, ulterior fiind preluat de multe lucrări, printre ele remarcându-se *Enciclopedia României* din anul 1938⁴⁵.

În ctitoria sa athonită se păstrează una dintre cele dintâi variante ale celebrelor *Învățăături ale lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* – Manuscrisul nr. 221 din Mănăstirea Dionisiu – Λόγος διδακτικός περί αγάπης Θεοῦ πρὸς τὸν ἡγαπιμένον αὐτοῦ υἱὸν Θεωδόσιον – versiunea grecească, cu partea secundă copiată de renumitul retor al patriarhiei ecumenice, **Manuel de Corint**, al cărui autograf se întâlnește în documentul în care sunt pomeniți fiii lui Neagoe, Petru și Ioan, mama sa, Neaga, și fiica sa, Anghelina. Apropiat al voievodului, cu care a purtat o interesantă corespondență, Manuil de Corint, marele ritor al Marii Biserici, se adresa, în anul 1519, cu o formulă elocvent de reverențioasă și

reprezentativă pentru relațiile dintre ei: „Prea Înălțatului și Prea Strălucitorului și Prea Evlaviosului Domn Io(an) Neagoe, mare Voievod și împărat și autocrat a toată Ungrovlahia”⁴⁶.

Printre darurile voievodale de excepție se păstrează la mănăstirea athonită Xenofont epitrahilul dăruit de Neagoe Basarab, având în partea de jos a veșmântului liturgic portretele donatorilor.

Epitrahilul lui Neagoe Basarab cu portretele donatorilor – Mănăstirea Xenofont

Splendidul așezământ monahal athonit, ctitorit de domnitorul valah Neagoe Basarab – Dionisiu –, va fi devastat la puțin timp, la 25 octombrie 1534, de un cumplit incendiu, în care au dispărut multe dintre odoarele și documentele românești păstrate în fondul mănăstirii. Dezastrul a făcut loc următorului ctitor, **Petru Rareș** al Moldovei, cel care a **reconstruit mănăstirea**, așa cum ne confirmă **portretul votiv**, prezentat mai sus.

Mănăstirea păstrează cu pioșenia cuvenită chivotul ilustrativ pentru actul de recunoaștere a fostului ierarh valah, ex-patriarh al Constantinopolului, al cărui cap a fost donat voievodului și ctitoriei celebre pe care a înălțat-o la Curtea de Argeș.

Naosul bisericii mari a Mănăstirii Dionisiu este dominat de portretul votiv al domnitorului moldovean **Petru Rareș**, pe peretele din dreapta naosului bisericii mari (unul dintre cele mai frumoase portrete votive athonite și chiar din lume),

și de **frumosul epitafor**, presupus a fi lucrat chiar de către soția lui Rareș și dăruit „mănăstirii mele construite din nou”.

La intrarea în biserica mare a Mănăstirii Dionisiu te întâmpină inscripția voievodului Petru Rareș.

Inscripția lui Petru Rareș la intrarea în biserica mare a Mănăstirii Dionisiu

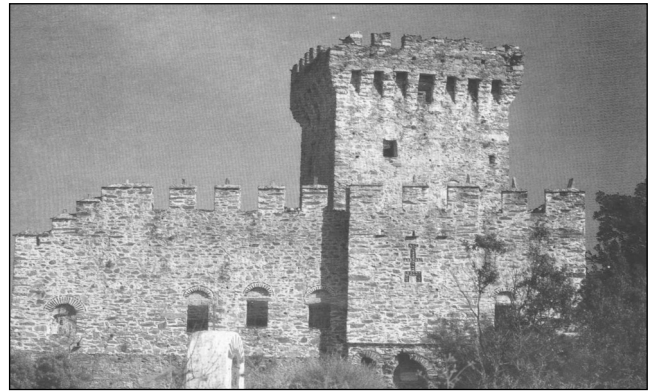
„Ce vom mai înmulți cuvintele, spund toate mănăstirile pe rând!? – încheia Gavriil Protul descrierile detaliate ale ctitorii voievodului în Muntele Athos. Că toate mănăstirile den sfântul muntele Athonului le-a(u) îmbogățit cu bani, cu sate și dobitoace încă le-a(u) dat și multe ziduri a(u) făcut”, apreciindu-l pentru calitatea de „**ctitor mare a toată Sfetagora**”⁴⁷.

La intrarea în katoliconul Mănăstirii **Caracalu** sunt reprezentate două figuri însemnate cu numele de Pahomie. Tradiția păstrată de monahii mănăstirii consideră că ar fi vorba despre Petru Rareș și despre ginerele său, Alexandru Lăpușneanu. Numele „monahului Pahomie”, primit de Lăpușneanu la călugărire, a fost confirmat și de Nicolae Iorga⁴⁸.

Cei doi Pahomie din pridvorul bisericii mari a Mănăstirii Caracalu

Nu pot uita simpatia nedisimulată a unui grup de pelerini greci care mi-au arătat entuziasmați

Turnul lui Petru Rareș de la Mănăstirea Caracalu

una dintre dovezile dărniceii și grijii românești față de comunitățile monahale din Athos: turnul lui Petru Rareș, care străjuiește Mănăstirea Caracalu.

Binefacerile voievodale ale lui Neagoe Basarab se extind în aproape toate marile mănăstiri din Muntele Sfânt, ale căror urme necesită investigații ample, dominate de un autentic profesionalism. După mai multe lucrări, domnitorul valah este ctitorul bisericii *Acoperemântul Maicii Domnului* din interiorul Mănăstirii Vatoped.

Biserica Brăul Maicii Domnului – Vatoped, construită de Neagoe Basarab

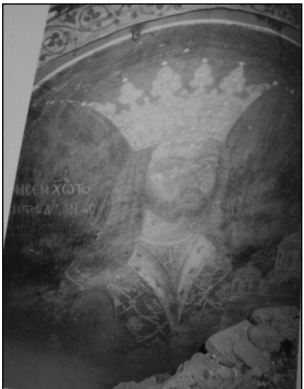
Ctitorul și beneficiarul unei domnii de liniște, Neagoe Basarab este remarcat ca fiind cel care a construit multe turnuri ale așezămintelor athonite. În afara celui de la Caracalu prezentat mai sus, merită amintite cel de la Mănăstirea Sfântul Pavel și cel de la Cutlumuș, acesta din urmă fiind o continuare a construcției înaintașului său, Radu cel Mare.

La Cutlumuș există două portrete votive ale ctitorului Neagoe Basarab: unul este pe peretele exterior al bisericii mari, iar al doilea, mascat de cornișa peretelui.

*Turnul lui Neagoe de la Sf. Pavel
Biserica și turnul de apărare de la Cutlumuș,
construite de Radu cel Mare și terminate de Neagoe*

Cutlumușul este mănăstirea care a favorizat stabilirea monahilor români, ce se plâneau de condițiile grele de viață în mănăstirea mare, permițând construirea schitului cu același nume și a locuințelor în care se vor muta călugării români stabiliți aici.

*Portretul votiv al lui Neagoe Basarab
Portretul lui Neagoe din cornișa Mănăstirii Cutlumuș;
fotografie realizată de Valentin Beloiu*

Fostul stareț de la Cutlumuș, **Hariton**, mitropolit al Țării Românești, după moartea lui Iachint, a fost confirmat de patriarhia ecumenică de Constantinopol, împăratul Ioan Paleologul, orânduindu-l, în anul 1378, pe Preasfințitul Mitropolit al Ungro-Vlahiei, protosul Sfântului Munte – ó ιερώτατος Μητροπολίτης Ούγγροβλαχίας και ιστώτατος πρώτος του Ἁγίου Ὁρους” – pentru a cerceta un litigiu dintre mănăstirile Zografu și Hilandar. Hariton are o contribuție însemnată la crearea unor condiții mai avantajoase pentru monahii români stabiliți în Schitul Cutlumuș.

Deoarece ginerele lui Petru Rareș va asigura o linie de continuitate a sprijinului consistent acordat de Moldova mănăstirilor athonite, unele dintre

ele beneficiind mai întâi de cel al socrului său, voi face loc aici lui **Alexandru Lăpușeanu**, domnitorul care va continua protecția materială a mănăstirii amintite, protecție atestată și de inscripția slavonă, din 1563, de pe iconostasul bisericii mari din Mănăstirea Dionisiu, prezentată aici după versiunea comentată de Petre Năsturel. Istoricii corectează anul menționat de Uspenski, 1553, preluat și de alte lucrări: „... a făcut acest iconostas Alexandru voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, nepotului Ștefan voievod și l-a donat bisericii Nașterii Sfântului Ioan Înaintemergător și Botezător al lui Hristos, din muntele Athos, ctitoriei sale, mănăstirii numită Dionisiati”. Preluarea conținutului acestei lungi inscripții se justifică prin faptul că domnitorul moldovean numea Dionisiu „ctitoria” sa și anumiți istorici găsesc legături dintre această calitate de ctitor a voievodului și posibila sa retragere la mănăstire, unde ar fi primit numele monahal Pahomie. Împreună cu soția sa, Ruxandra, fiica lui Petru Rareș, a construit o bolniță pentru bătrâni, „au mărit trapeza și au dăruit acesteia o icoană, pentru fiul lor, Constantin, așa cum reiese din inscripția: «A împodobit-o Domnul Alexandru Voievod și Doamna pentru ca să fie spre sănătatea iubitului lor fiu, Constantin și ca să fie pentru sufletul lui o slujbă la Sfântul Ioan Prodromu»”⁴⁹.

Este citat apoi un angajament scris, din 1569–1570, prin care călugării din Dionisiu promiteau familiei urmașilor fostului domnitor să se roage neîncetat pentru sufletul său și pentru fiii lui, considerați „domnii și stăpânii noștri”⁵⁰.

Schitul Cutlumuș

Ajungând în situația ca bunurile mănăstirii să fie sechestrare de către autoritățile otomane și amenințate a fi predate „necredincioșilor”,

călugării din Dionisiu se adresează văduvei domnitorului moldovean, **doamnei Ruxandra**, cu cele mai alese superlative („Prea Pioasei, Prea Înaltei, Prea Puternicei și Prea Luminăției Doamne Ruxandra, fondatoarea mănăstirii”) și fiului ei, Bogdan, „stăpânul nostru, împărat și domn”, pentru a-i ajuta să-și salveze „mănăstirea și celelalte bunuri ale ei, obiecte, metohuri, odoare și obiecte bisericesti din aur sau din argint”. Comentând acest document de o importanță excepțională pentru istoria Dionisiului, dar și pentru cea a Athosului – „d'une extrême importance pour l'histoire de Dionysiou, mais aussi pour celle de l' Athos” același istoric, Petre Năsturel, nu-și poate stăpâni entuziasmul: „Iată, deci, aici ca și în altă parte, Ruxandra și fiul său Bogdan, salvatorii materiali ai acestei mănăstiri athonite” („Et voici donc, ici comme ailleurs, Roxandra et son fils Bogdan sauveurs au matériel de ce monastère athonite aussi”)⁵¹.

La prima mea descindere în Muntele Sfânt știam și eu, ca toți conaționali mei, despre domnitorul moldovean Alexandru Lăpușneanu din datele imaginare ale lui Costache Negruzzi în valoroasa sa nuvelă. Mare mi-a fost mirarea când am auzit pomenindu-se numele Alexandru la Liturgia săvârșită în ctitoria domnitorului. L-am întrebat pe stareț cine este pomenitul ctitor și am primit un răspuns uluitor: „Un țar bulgar”. I-am replicat că nu este vorba despre un țar bulgar, ci de voievodul Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, cel care este ctitorul unei renumite mănăstiri din țara sa,

Slatina, de lângă Fălticeni, și i-am propus să întindă mâna starețului moldovean ce păstora o altă ctitorire memorabilă a domnitorului în gura căruia scriitorul amintit a pus celebra replică: „De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu!”

L-am rugat să-mi dea o copie fotografică a portretului votiv al domnitorului ctitor, explicându-i că, altfel, voi fi nevoit să „fur” imaginea, pentru a i-o duce starețului de la Slatina. În câteva minute am primit la camera unde eram cazat imaginea alăturată a portretului dorit, cu condiția ca la liturgia viitoare să cânt la strană heruvicul și axionul. I-am cerut să accepte să le cânt în limba română, pentru a le da expresivitatea necesară condiționată de limba în care le învățasem.

Mi se pare important de subliniat și faptul că, în biserica în care este reprezentat domnitorul ctitor, a fost înmormântat mitropolitul moldovean care, probabil, a vegheat la ridicarea bisericii, singurul loc din Athos unde se păstrează un mormânt în interiorul bisericii.

Bogatul fond de manuscrite muzicale de la Mănăstirea Dohiariu și din alte așezăminte monastice athonite m-a ajutat să completez lista creației unor psalți români sau vlahi, cum ar fi **Iovașcu Vlahul**, discipolul lui Gherman Neon Patron – și chiar și lista creației acestuia –, **Ioan Vlahul**, **Metodie Vlahul**. Lor li se adaugă și creațiile supranumite „vlahica”, termen care dovedește respectul și valoarea unor creații ale unor autori străini care s-au impus în practica de

*Portretul lui Alexandru Lăpușneanu
ținând în mâini miniatura ctitoriei athonite*

cult a comunităților athonite. Sunt dovezi care probează, fără posibilitate de tăgadă că psalții români sau vlahi au fost nevoiți să cânte și să alcătuiască anumite cântări în limba greacă, nerenunțând însă la apartenența lor moldo-venească sau valahă.

Protopsaltul Nicolae Dohiaritu a contribuit la școlirea unor psalți români. Nu este lipsit de interes nici faptul că unul dintre marii psalți ai mănăstirii a lăsat posterității mai multe antologii de cântări de strană, îndeosebi stihirare, dintre care una se găsește în fondul bibliotecii schitului românesc Prodromu – *Manuscrisul nr. 1836 – Stihirariu calofonicon, alcătuit de Gherman Neon Patron, tălmăcit în noua metodă de Nicolau Ieromonahul Dohiaritu, la anul 1842*, transcris de Athanasie Ierodiaconul.

În anul 1546 este sfințită noua biserică, reconstruită începând din 1537 – cum arată inscripția de deasupra intrării, fiind subliniată importanța momentului pentru **sustinerea ideii imperiale românești**, căreia i-au consacrat răbdarea și asiduitatea cuvenită mai mulți istorici, în frunte cu Dumitru Năstase⁵².

Este un argument suplimentar ce explică **prezența portretelor domnitorilor Petru Rareș și Alexandru Lăpușeanu printre tablourile votive ale bisericii mari din mănăstirile Dionisiu și Dohiaru**. Exemplul lor va fi multiplicat nu numai de către viitorii domnitori, dar și de către unii boieri ai epocii. Printre aceștia sunt amintiți **hatmanul de Suceava Simeon** și soția sa Elisabeta, care oferă Dionisiului **un epitrahil**, a cărui inscripție a fost descifrată de Gabriel Millet și datată 1553⁵³.

Mihnea Turcitul – Ivion

Unul dintre episcopii de Roman, cu numele de **Macarie**, construiește, tot aici, paraclisul cu hramul *Sfinților doctori fără de arginți, Cosma și Damian*, argument puternic al lui Petre Năsturel, pentru a susține ideea că Mănăstirea **Dionisiu devenise o ctitorie românească**.

Donația anuală instituită, după câte se crede, de însuși Petru Rareș, dacă nu cumva chiar de către Neagoe Basarab, de 6000 de aspri, este confirmată în anul 1577, de către domnitorul Moldovei, **Petru Șchiopul**. Fiica sa, căsătorită cu spătarul Zotu Tzigara, va dăruii împreună cu soțul ei, Dionisiului, Mănăstirea **Hlincea**, de lângă Iași, terminată sau renovată de Vasile Lupu.

De la același Petre Năsturel preluăm și inedita știre despre construirea și **pictarea paraclisului cu hramul Sfântul Gheorghe din Dionisiu**, de către monahul Daniil, cu cheltuielile mitropolitului **Teodosie al Moldovlahiei**, terminat la 25 mai 1609, precum și copierea la mănăstirea Hlincea, în 1675, a nomocanonului aflat în prezent în biblioteca mănăstirii învecinate, Grigoriu – *Manuscrisul nr. 80*, menționat și de Teodor Bodogae⁵⁴. Inscripția în piatra de pe pereții paraclisului confirmă ctitorirea ierarhului.

Controversatul domnitor valah, **Mihnea Turcitul**, care s-a convertit la mahomedanism, apare în rândul ctitorilor bisericii mari a mănăstirii athonite **Ivion**.

Documentele păstrate în așezămintele monahale athonite atestă ajutoarele materiale ale acestui domnitor pentru mănăstirile Hilandar, Xeropotamu, Sf. Pavel, Xenofont și altele.

Mihai Viteazul reconstruiește din temelii **Mănăstirea Simonopetra**, care fusese devastată

Marea Lavră Ivion, construită de georgieni

Portretul voievodului Mihai Viteazul din sala de primire a oaspeților de la Simonopetra

de un incendiu cumplit, recăpătând forma și faima de cea mai spectaculoasă construcție monahală din Muntele Sfânt.

Portretul votiv al mănăstirii este o donație ulterioară făcută de Biserica Ortodoxă Română și îi întâmpină pe pelerini în arhondaricul așezământului monahal, unde trudește și cărturărește în prezent monahul francez Macarie, autorul *Triodului explicat. Mistagogia timpului*, publicat și în limba română⁵⁵.

Următorul portret votiv athonit este cel al domnitorului muntean **Matei Basarab**, ctitorul bisericii mari a Mănăstirii **Xenofont**.

Contemporanul său moldovean **Vasile Lupu** a îmbogățit odoarele sfinte ale Vatopedului cu splendidul epitaf, păstrat printre valorile chinoviei.

Un portret votiv aparține unor ctitori români de așezăminte monahale athonite este al domnitorului **Șerban Cantacuzino**, cel care a susținut tipărirea celebrei *Biblie de la București*, 1688. Portretul votiv este zugrăvit în celebrul paraclis al *Portaitisei – Portăriței* –, cunoscuta icoană a Maicii Domnului, care a sosit aici adusă de valurile mării, în perioada crizei iconoclaste.

Domnitorul Scarlat Ghica cerea fiecărui locuitor al Moldovei să dăruiască Mănăstirii Xiropotamu, reprezentată de călugărul **Chesarie Daponte**, câte o monedă de un aspru pentru ajutorarea mănăstirii, în schimbul trimiterii moaștelor celor 40 de sfinți și a celei mai mari bucați din lemnul Crucii, care se aflau în posesiunea mănăstirii, fapt semnalat recent de o

Portretul votiv al domnitorului valah Matei Basarab și al Elinei Doamna – Xenofont

Epitaful lui Vasile Lupu – Vatoped

lucrare de doctorat consacrată legăturilor româno-athonite și în care este citată chiar mărturia învățatului grec, ajuns adjunct al cancelariei domnești din Țara Românească: **Moldova a dat din tot sufletul ei și Valahia a dăruit cu toată puterea ei**⁵⁶.

Pisania și portretele ctitorilor paraclisului Portaitisei

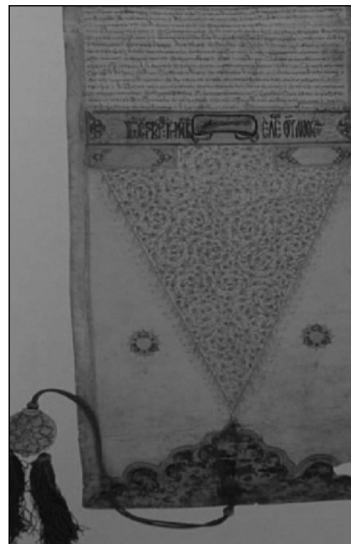
O interpretare corectă a simbolurilor de pe ușa de intrare în biserica mare a Mănăstirii Xiropotamu permite constatarea dublării portretelor votive ale domnitorilor moldoveni și munteni de stemele celor două țări române.

În centrul acestei uși au fost reprezentate stemele celor două țări române: capul de bour și corbul cu crucea în cioc, așa cum se vede din fotografia alăturată.

Chiar și mulți dintre blamații domnitori fanarioți din Moldova și din Țara Românească s-au numărat printre sprijinitorii vieții monahale din Athos, la loc de cinste fiind citat domnitorul moldovean **Scarlat Callimachi**, ctitor al Mănăstirii Sfântul Panteleimon, al cărui nume

este încrustat în pisania de la intrarea în biserica mare.

Ultima reprezentare votivă nu mai este voievodală, ci una eclezială, dar își merită locul potrivit. Este portretul care te întâmpină în nartexul bisericii mari a Mănăstirii Esfigmenu – reprezentând pe mitropolitul moldovean **Veniamin Costache**, ctitor al locașului de închinăciune –, salvat de la distrugere de eminentul ierarh moldovean. Înaltul arhiereu își ia „partener” – numai în portret, deoarece el a suportat finanțarea integrală a ctitoririi – pe patriarhul ecumenic. Portretul este realizat așa cum arată în fotografia anexată, printr-o operație de tehnică a secolului al XXI-lea, fiind fotografiat „pe bucăți”. Prin fața celor doi ierarhi trece în

Un hrisov de donație al lui Cantacuzino și Leontie-Șerban Cantacuzino

prezent un burlan ce direcționează fumul lumânărilor aprinse la intrarea în biserică, spre fereastra așezământului monahal, respectiv spre

Stema Moldovei și a Țării Românești – la intrarea în Mănăstirea Xiropotamu

Inscripția lui Scarlat Callimachi de la intrarea în biserica mare a Mănăstirii Panteleimon

exteriorul clădirii. Cele două „felii” ale portretului, cea de deasupra burlanului și cea de dedesubtul lui, au fost apoi „sudate”, prin tehnica computerizată, pentru a elimina purtătorul de fum

Prima pagină a Evangheliarului dăruit de Mircea Ciobanu Mănăstirii Dionisiu

amintit și a reda fizionomiile arhierilor în lumina meritată.

Spre a nu se crede că această nesocotire a portretului votiv este o pură întâmplare, trebuie să consemnez faptul că, din zece nevoitori ai mănăstirii pe care i-am întrebat unde este bi-

Sfinții Athonului

Ctitorul Mănăstirii Esfigmenu, Mitropolitul Veniamin Costache, și patriarhul ecumenic

blioteca chinoviei – care știam că a fost paraclisul moldovenilor din mănăstire –, numai unul mi-a putut răspunde, arătându-mi-l în incinta așezământului.

Modalitățile de reprezentare a spiritualității românești nu se limitează la portretele votive trecute în revistă – nu pot avea pretenția că am realizat o inventariere exhaustivă.

Nu voi scăpa din vedere faptul că doi dintre voievozii români au donat așezămintelor athonite două documente muzicale excepționale, cele **două Evangheliare cu notație efonetică**, având copertile placate cu aur și argint; unul dăruit de Mircea Ciobanu și Doamna Chiajna, Mănăstirii Dionisiu, al doilea, din secolul al XI-lea, dăruit Marii Lavre de Matei Basarab Voievod și Doamna Elina.

Într-o prezentare oricât de succintă merită amintită prezența unor elemente esențiale ale spiritualității românești integrate în cea athonită –

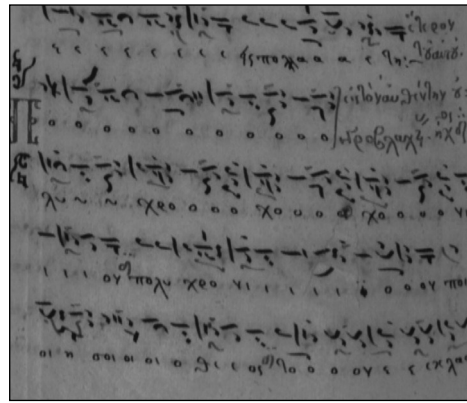
Mărimurile Sfinților Athonului dintr-un manuscris aflat la Chilia Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul – Athos

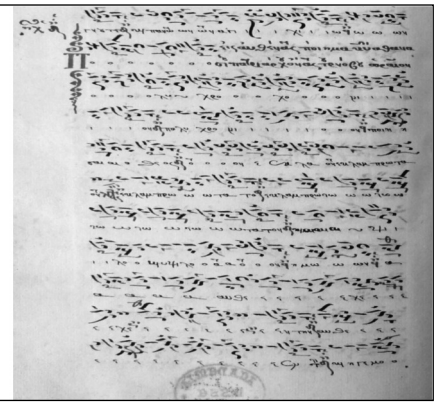
Slujba Sfintei Parascheva de la Iași – Ms. 445/Fără număr de inventar, Prodromu

Limbile să salte din Ms. 256
Mănăstirea Sfântul Pavel, f. 38

Polihronion pentru voievodul
Ungrovlahiei din Ms. 579/ 92/ 995
Mănăstirii Hilandar

Polihronion pentru domnitorul Nicolae
Mavrocordat: Ms. gr. 879 BAR, f. 266v

o altă modalitate de omagiere a reprezentanților vieții monastice din Muntele Sfânt. Un monah român a realizat într-un „portret” sintetic, aflat pe pereții Schitului românesc Prodromu, un rezumat vizual al figurilor reprezentative ale vieții monahale athonite. Poate fi considerat un inspirat echivalent al excepționalelor volume scrise de Irinarh Șişman, consacrate istoriei vieții monahale din Athos și a principalelor mănăstiri.

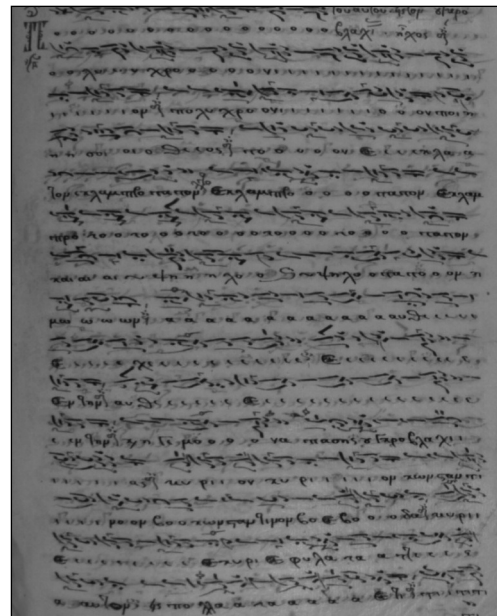
Cunoscutele cântări datorate lui **Filotei de la Cozia, fost demnitar al lui Mircea cel Bătrân, mărimurile**, prin care spiritualitatea românească înscrie unul dintre continuatorii imnografiei orientale, au fost adaptate pentru sfinții care s-au nevoit în Muntele Sfânt, prelungind o tradiție românească de omagiere a sfinților Athonului.

În Athos se găsesc, într-un prețios manuscris din biblioteca Schitului românesc Prodromu, cântările închinare Sfintei Parascheva, recent restituite cercetării și vieții de cult din țara noastră, așa cum notam în 2017⁵⁷.

Mai multe manuscrise athonite, prezentate analitic în cele trei volume amintite, adăpostesc texte și melodii de colinde și cântece de stea, unele provenind din *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei, sau/și din culegerile lui Anton Pann:

„Limbile să salte
Cu cântări înalte,
Să cânte tot omul
Lăudând pre Domnul”.

Portretelor voievodale li se alătură creațiile muzicale închinare domnitorilor, numite **polihro-**

Polihronion pentru voievodul Ungrovlahiei, din Hilandar

nioane, cântări de urare, adresate lor la anumite festivități la care erau prezenți. Este o altă formă de omagiere a voievozilor și ierarhilor români.

Dacă până acum se știa că cel mai vechi polihronion ar fi cel atribuit lui Alexandru Lăpușneanu (depistat de slavista Anne Pennington, de la Oxford⁵⁸), am arătat în lucrarea achiziționată recent de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor *De la polihronionul închinat lui Petru Rareș la imnul național „Deșteaptă-te, române”* – care își așteaptă susținerea materială pentru ieșirea la public – că istoria acestui gen de creații închinare voievozilor români trebuie mutată în prima parte a secolului al XVI-lea, primul beneficiar al unei asemenea creații

omagiale fiind socrul domnitorului amintit Petru Rareș.

Lista deschisă de polihronionul închinat lui Petru Rareș continuă cu alte creații similare, printre cele mai importante reținând atenția cele închinat lui **Constantin Șerban, lui Grigore Ghica, Mihail Racoviță, Nicolae Mavrocordat și Grigorie Dimitrie Ghica**, voievodului Țării Românești **Șerban Voievod**, domnitorului martir **Constantin Brâncoveanu** etc.

În același fond al mănăstirii sârbești Hilandar, se găsește un polihronion adresat tot unui domnitor al Ungrovlahiei, în al cărui text este descifrabil numele lui Constantin Voievod.

Cea mai importantă clasificare a acestui tip de omagii muzicale rămâne cea care are la bază criteriul istoric, așa cum poate fi reconstituită pe baza documentelor investigate până în prezent, adăugând celor athonite și unele din țară, deoarece în comunitățile athonite nu-și justificau prezența asemenea cântări.

Polihronioanele sunt preluate din practica bizantină, confirmând și ele o dorită continuitate a activității demnitarilor bizantini de către voievozii români.

Conform afirmațiilor de mai sus, **cel mai vechi polihronion dedicat unui domnitor**

Polihronion pentru Domnitorul Moldovei,
din *Ms. gr. nemțean nr. 7, f. 17*

român este cel închinat lui Petru Rareș, menționat deja.

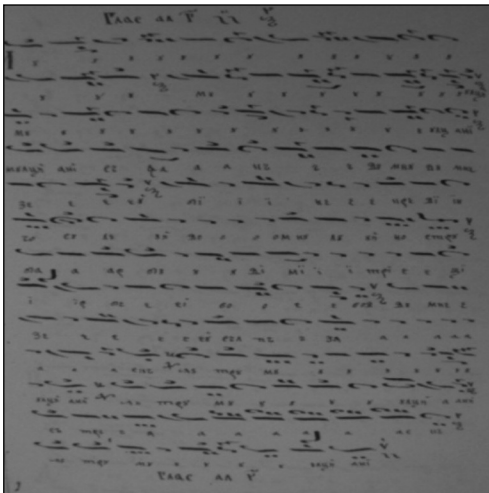
Pe baza corelării datării caligrafierii prețiosului document *Ms. 160/ 977/ 621*, **Mănăstirea Ivron**⁵⁹, începutul secolului al XVI-lea, cu numele voievodului din cântare, se pare că este vorba de **Petru Rareș** (1527–1538 și 1541–1546), ceea ce face loc propunerii mutării hotarului celui mai vechi polihronion închinat unui domnitor român, în prima parte a secolului al XVI-lea. În aceste condiții, **Petru Rareș** nu este numai domnitorul **reprezentat de chivote**⁶⁰, ci și de **polihronioane**, poate chiar de cea mai veche cântare de acest gen, cunoscută până acum.

Numele lui **Scarlat Alexandru Callimah și Alexandru Ioan Callimah** apar în polihronioanele din *Ms. 207/Arhivele Statului din Iași*, ff. 138^v–139, alături de cele închinat mitropolitului Iacov Stamate și episcopului Veniamin al Romanului, viitorul mitropolit al Moldovei.

Un polihronion glasul IV, cu textul în limba română, titlul este scris însă cu litere grecești și chirilice și cu melodia diferită de al următorului, dedicat tot domnitorului, cu textul în limba greacă – apare în *Ms. gr. din fondul Mănăstirii Neamț*, pe filele 19–23^v, după ce pe filele 17–19 a fost notat cu text în limba română și cu semiografie bizantină – *Πολυχρόνιον*, „același moldoveneste” – *Mulți ani...* = Imn închinat domnitorului Moldovei (aici este nominalizat **Ioan Sandu Sturza** (1822–1828).

Un polihronion în limba greacă, în glasul I, adresat lui **Mihail Grigore Sturdza** (1834–1849), a atras atenția și lui Florin Bucescu, cântarea găsindu-se în *Ms. rom. 3211 BAR*, pe filele 88–90, doar că anii menționați la începutul transcrierii incipitului (1849–1856)⁶¹ sunt confundați cu cei ai lui Grigore Alexandru Ghica, domnitor între anii 1849 și 1856, cu o întrerupere determinată de stăpânirea rusească.

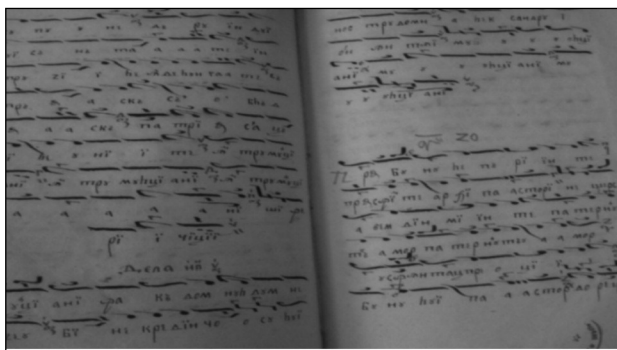
În atari condiții, urarea cu text grecesc *Mulți ani facă...* – fără indicarea glasului, dar cu textul cântat fiind amintită calitatea de *ἡγεμών πάσης Μολδοβίας κίριον Μιχαὶλ Γριγορε Στουρδζα* – *stăpânul a toată Moldova Mihail Grigore Sturdza* – trebuie datată în deceniul anterior. Gabriel Ștrempel considera că antologia ar fi fost scrisă în 1842⁶², ghidându-se după una dintre însemnările de pe filele cu înscrisuri diferite, având culori diverse și presupunând scrierea lor în alți ani decât cel menționat.

Mulți ani... pentru Domnitorul Știrbei, din Ms. nr. 07857, Mănăstirea Clocociov, f. 179

Domnitorul moldovean Grigore Ghica și Mitropolitul moldovean Calinic Miclescu, sub a căror oblăduire s-au pus temeliile Schitului Prodromu

Mulți ani facă Domnul Dumnezeu binecredinciosului nostru domn, Alecsandru Ioan întâi; Ms. rom. nr. 4504 B. A. R., ff. 124v – 125;

Părintele Dionisie în fața Chiliei Sfântul Gheorghe

Numele primului domnitor al Țării Românești de după Regulamentul Organic, **Alexandru Dimitrie Ghica** (1834–1842), apare în textul cântat, tot în glasul I, probabil pentru a păstra unitatea cu urarea făcută ierarhului din *Ms. rom. 1483 BAR*, în care se înregistrează ca element pregnant de noutate inversarea ordinii: polihronionul pentru cei doi voievozi urmează celor închinare ierarhilor. Pe filele 235^v–237 este inserată cântarea *Mulți ani*, adresată domnitorului.

O consemnare aparte merită cântările omagiale adresate voievodului **Barbu Dimitrie Știrbei** (1848–1853 și 1854–1856) *Mulți ani... pentru Domnitorul Barbu Dimitrie Știrbei* – care au fost copiate în *Manuscrisul 07857 Mănăstirea Clocociov*, de lângă Slatina, filele 179–180.

78 În timpul și cu sprijinul domnitorului moldovean **Grigore Ghica**, se pun temeliile schi-

Prințul Charles în vizită la duhovnicul român athonit Dionisie Ignat – chilia de la Colciu

tului românesc din Athos – **Prodromu**, motiv pentru care portretul său și al mitropolitului Calinic Miclescu sunt așezate la loc de cinste de către monahii prodromiți.

Și domnitorului Unirii, **Alexandru Ioan Cuza**, i-a fost dedicat un polihronion, găzduit de

un manuscris din fondul Bibliotecii Academiei Române – *Ms. rom. nr. 4504: Mulți ani facă Domnul Dumnezeu binecredinciosului nostru domn, Alecsandru Ioan întâi*.

Pentru regele Marii Uniri, Ferdinand, am descoperit în *Ms. nr. 26/428 de la Mănăstirea Sfântul Pavel, din Athos*, pe filele 22–39, *Cântări foarte frumoase la Tedeumuri – Mulți ani trăiască Majestatea Sa, Regele nostru, Ferdinand Întâiu(l) și Regina Maria* – pe cele opt glasuri, de **Iosif Cioroianu**, urmat de altul – pentru episcopul Sofronie al Râmnicului Severin – glasul VIII, și de o nouă versiune în glasul V (ff. 38–41).

În încheierea acestui demers, simt datoria să atașez două imagini grăitoare pentru interesul acordat domeniului investigat, susținut de un mare trăitor al realităților athonite, părintele Dionisie Ignat – de la care am preluat multe dintre reperatele care m-au condus spre această sinteză și care m-au ajutat în investigațiile mele – și întâlnirea Sfinției Sale cu prințul Charles, frecvent oaspete al părintelui de la Colciu, Vatoped.

Note

¹ Burada, Teodor T. – *O călătorie în Muntele Athos*; în: „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, București, 1883, studiu republicat în extras și apoi în ediția critică alcătuită de Viorel Cosma – *Opere*, vol. IV, București, Editura muzicală, 1980, pp. 99–137.

² *Idem*, p. 96, respectiv 197.

³ *Archives de l'Athos*, publiés sous la direction de Gabriel Millet: Tome I – *Actes de Lavra*, Édition diplomatique et critique par Germaine Rouillard et Paul Collomp, Paris, 1939; Tome II, – *Actes de Kutlumus, II*, Édition diplomatique par Paul Lemerle, Paris, 1945; Tome III – *Actes des Xéropotamou*, Édition diplomatique par Jacques Bompaire, Paris, 1964; Tome IV – *Actes de Dionysiou*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Paris, 1968; Tome V – *Actes de Lavra, Première partie de Dionysiou*, Édition diplomatique par Paul Lemerle, André Guillou et Nicolas Svoronos, Paris, 1970; Tome VI – *Actes de Esphigménou*, Édition diplomatique par Jacques Lefort, Paris, 1973; Tome VII – *Actes de Prôtaton*, Édition diplomatique par Denise Papachryssanthou, Paris, 1975; Tome VIII – *Actes de Lavra II*, Édition diplomatique par Paul Lemerle, Nicolas Svoronos, André Guillou, Denise Papachryssanthou, Paris, 1977; Tome IX – *Actes de Kastamonitou, I*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Paris 1978; Tome X – *Actes de Lavra, III*, Édition diplomatique par Paul Lemerle, Paul Nicolas Svoronos, André Guillou, Denise Papachryssanthou, 1979; Tome XI – *Actes de Lavra, IV*, Édition diplomatique par Paul Lemerle, André Guillou, Nicolas

Svoronos, Denise Papachryssanthou, S. Ćirković, Paris, 1982; Tome XII – *Actes de Saint Pantéléémôn*, Édition diplomatique par Paul Lemerle, Gilbert Dagron, Sima Ćircovic, Paris, 1982; Tome XIII – *Actes de Dochéariou*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Paris, 1984; Tome XIV – *Actes d'Iviron, I*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Denise Papachryssanthou, Jacques Lefort Paris, 1987; Tome XV – *Actes de Xénophon*, Édition diplomatique par Denise Papachryssanthou, 1986; Tome XVI – *Actes d'Iviron, II*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Denise Papachryssanthou, Jacques Lefort, avec la collaboration par Vasiliki Kravari et Hélène Métrévéli, Paris, 1990; Tome XVII – *Archives de l'Athos fondées par Gabriel Millet et Paul Lemerle, publiées par Jacques Lefort sous le patronage de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres et de l'Académie d'Athènes – Actes des Pantocrator*, Édition diplomatique par Vasiliki Kravari, Paris, 1991; Tome XVIII – *Actes d'Iviron, III*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Denise Papachryssanthou, Jacques Lefort, V. Kravari, avec la collaboration par et Hélène Métrévéli, Paris, 1994; Tome XIX – *Actes d'Iviron, IV*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Denise Papachryssanthou, Jacques Lefort, Vasiliki Kravari, avec la collaboration par et Hélène Métrévéli, Paris, 1995; Tome XX – *Actes de Chilandar, I*, Édition diplomatique par Mirjana Zivojinovic, Vasiliki Kravari, Christophe Giros, Paris, 1998; Tome XXI – *Actes de Vatopédi, I*, Édition diplomatique par Jacques Bompaire, Jacques Lefort, Vasiliki Kravari, Christophe Giros, Paris, 2001; Tome XXII – *Actes de Vatopédi, II*, Édition diplomatique par Jacques Lefort, Vasiliki Kravari, Christophe Giros, Kostis Smyrlis, Paris, 2006.

⁴ Iorga, Nicolae – *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*; în: *Analele Academiei Române, Memoriile Secției istorice*, seria a II-a, București, An XXXVI, 1913, pp. 447–517; *Idem* – *Le Mont Athos et les Pays roumains*; în: *Bulletin de la Section historique de l'Académie roumaine*, II, 1914, pp. 149–213; *Idem* – *Daniile românești în Muntele Athos*; în: „Revista istorică”, București, An XIX, 1933, pp. 19–21; *Idem* – *Donații românești în Athos*; în: „Revista istorică”, București, An XIX, 1933, p. 25; *Idem* – *Două opere de artă românească din secolul XV în Muntele Athos*; în: *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*, București, An XXVI, 1933, pp. 27–31.

⁵ Căndea, Virgil și Simionescu, Constantin – *Mont Athos. Présences roumaines, Avant-propos de Emil Condurachi, version française Ion Herdan – Witnesses to the Romanian in Mount Athos*, English translation Remus Rus, București, Editura Sport-Turism, 1979.

⁶ Căndea, Virgil – *Mărturiile românești peste hotare. Mică Enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate*, vol. I și II, București, Editura enciclopedică, 1991 și 1998.

⁷ Theodorescu, Răzvan – *Byzance, Balkans, Occident dans la civilisation roumaine aux X-e–XII-e siècle*; în: *Cahiers de civilisation médiévale X-e–XII-e siècle*. Université de Poitiers, Centre d'Etudes supérieures de civilisation médiévale, XV Anné, no. 4, octobre-décembre 1972, pp. 259–282; *Idem* – *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile*

culturii medievale românești (sec. X–XIV), București, Editura Academiei, 1974.

⁸ Năsturel, Petre Ș. – *Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIV-e siècle, 1654.* Orientalia Christiana Analecta, 227, Roma, Pont. Institutum Studiorum Orientalium, 1986.

⁹ Melchisedec – *Despre icoanele miraculoase de la Athon de provincă română*; în: *Analele Academiei Române, Secția II – Discursuri, memorii și notițe*, București, An V, 1882–1883, pp. 217–219.

¹⁰ Cireșeanu, Badea – *Călătoria mea la Sfântul Munte Athos, în Palestina și Egipt*; în: „Biserica Ortodoxă Română”, București, Anul XXX, nr.8, noiembrie 1906, pp. 930–945.

¹¹ Stăniloae, Dumitru – *Rolul ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei poporului român și a unității naționale*; în: „Ortodoxia”, București, An XXX, nr. 4, aprilie 1978.

¹² E(rbiceanu), C(onstantin) – *Viața și traiul celui între sfinți părintele Nifon, patriarhul Constantinopolului*, București, 1888.

¹³ Beza, Marcu – *Biblioteci mănăstirești la Muntele Athos*; în: *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii literare*, seria a III-a, tomul VII, Memorii. 3, 1934.

¹⁴ Bodogae, Teodor – *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1940; *Idem – Tradiția Sfântului Munte în viața popoarelor ortodoxe*; în: „Ortodoxia”, București, An V, nr. 2, aprilie-iunie 1953, pp. 206–219.

¹⁵ Popescu, Teodor M. – *O mie de ani de istorie a Sfântului Munte Athos (963–1963)*; în: „Ortodoxia”, București, nr. 3–4, martie-aprilie 1963.

¹⁶ Elian, Alexandru – *Biserica Moldovei și Muntele Athos la începutul veacului al XIX-lea*; în: „Studii teologice”, București, nr. 7–8, iulie-august 1967.

¹⁷ Stan, Liviu – *Scurt istoric al Muntelui Athos*; în: „Ortodoxia”, București, Anul IV, nr. 1, ianuarie-martie 1952.

¹⁸ Braniște, Ene – *Rolul Athosului în istoria cultului ortodox*; în: „Ortodoxia”, București, An V, nr. 2, aprilie-iunie 1953, pp. 220–237.

¹⁹ Moisescu, Gheorghe – *Contribuția românilor pentru susținerea Muntelui Athos în decursul vremurilor*; în: „Ortodoxia”, București, An V, nr. 2, aprilie-iunie 1953.

²⁰ Moldoveanu, Ioan – *Relații între Țările Române și Muntele Athos, de la 1650 la 1863*, teză de doctorat, Tessaloniki, 1999.

²¹ Turdeanu, Emil – *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel de la Muntele Athos*; în: „Cercetări literare”, București, An IV, 1940, pp. 60–113; *Idem – Nouveaux documents concernant les dons roumains au monastère de Hilandar du Mont Athos și Un moine roumain au Mont Athos, aux Lieux Saints et en Egypte la fin du XVI-e siècle*; în: „Revue des études roumaines”, București, An III–IV, 1955–1956, p. 230–233; *Idem – Un portrait de Șerban Cantacuzino, prince de Valachie, au monastère d'Iviron, au Mont Athos*; în: „Revue des études roumaines”, București, An XV, 1975, pp. 211–213.

²² Marinescu, Florin – *Μαρινεσκου, Φλοριν – Τα Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους Αρχείο Ιεράς*

Μονής Κουτλουμουσίου – Documente românești din Muntele Athos, Vechea Sfântă Mănăstire Cutlumuș, Αγίου Όρος – Sfântul Munte, 1998; *Idem – Τα Ρουμανικά έγγραφα του Πρωτέτου και των μονών Ξηροποτάμου, Κουτλουμουσίου, Διονυσίου και Ιβήρων του Αγίου Όρους – Documente românești de la Protaton și de la mănăstirile Xiropotamu, Cutlumuș, Dionisiu și Iviron din Muntele Athos*; în: *Προδρομή παρουσίαση „Τετραδία εργασίας”*, αρ. 11 – *Tetradia ergasias*, nr. 11, Ελληνικό Ίδρυμα ερευνών, Κέντρο νεοελληνικών ερευνών – Societatea elină de cercetări, Centru de cercetări neoline, Αθήνα – Atena, 1987; *Idem – Valorificarea documentelor românești de la Muntele Athos la Centrul de cercetări neoline din Atena*; în: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” Iași*, An XXVI, nr. 1 1989.

²³ Τσιοράν, Γ.– Cioran, G(heorghe) – *Σχέσεις των Ρουμανικών Χωρών μετά Ἄθω και δὴ των μονών Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου και Αγίου Παντελεή-μονος η των Ρώσων – Legăturile Țărilor Române cu Athosul și cu mănăstirile Cutlumuș, Lavra, Dohiariu și Sfântul Panteleimon a rușilor*, Αθήνα – Atena, 1938, pp. 67–68; *Idem – Valorificarea documentelor românești de la Muntele Athos la Centrul de cercetări neoline din Atena*; în: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol Iași*, An XXVI, nr. 1, 1989.

²⁴ Năstase, Dumitru. *L'idée imperiale dans les Pays Roumains et „le crypto-Empire chrétienne” sous la domination ottomane*; în: *Συμμεικτα, τομος τεταρτος*, Athene, V, 1981.

²⁵ Camariano, Nestor – *Catalogul manuscriselor grecești*, tomul II, București, 1940.

²⁶ Litzica, Constantin – *Catalogul manuscriselor grecești*, vol. I, București, Editura Academiei, 1909.

²⁷ Alexandrescu, Ozana – *Polihronioane dedicate unor domnitori și ierarhi români – o reevaluare*; în: „Muzica”, București, Serie nouă, An XII, nr. 2 (46), aprilie-iunie 2001; *Idem – Catalogul manuscriselor muzicale de tradiție bizantină din secolul al XVII-lea*, București, Editura Arvin Press, 2005; *Idem – Catalogul manuscriselor muzicale de tradiție bizantină din secolul al XVIII-lea Fondul grecesc din Biblioteca Academiei Române*, vol. II, București, Editura muzicală, 2015; Alexandrescu, Ozana și Suceavă, Daniel – *Catalogul manuscriselor muzicale de tradiție bizantină din secolul al XVIII-lea Fondul grecesc din Biblioteca Academiei Române*, vol. I, București, Editura muzicală, 2010.

²⁸ Λάμπρου, Σπ. – Lambros, Sp. – *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Όρους ἐλληνικῶν κωδίκων – Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos, I–II*, Edited for the Synadics of the University Press by..., Cambridge, 1895–1900.

²⁹ Σταθη, Γρ. Ψ. – Stathis, Gr. Th. – *Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἁγιον Όρος – Manuscrisele de muzică bizantină – Sfântul Munte – τόμος Α΄ – volumul I, 1975, τόμος Β΄ – volumul II, 1976, τόμος Γ΄ – volumul III, Αθηναι – Atena, 1993, τόμος Δ΄ – volumul IV, 2015.*

- 30 Bartolomeu, patriarhul ecumenic de Constantinopol – *Biserica și problemele lumii de azi. Vocația universală a ortodoxiei*, Iași, Editura Trinitas, 1997, pp. 174–175.
- 31 Uspenskij, Porfirie – *Hristianikij Vostok: Istorija Athona – Răsăritul Ortodox: Istoria Athonului*, III, ceast 3, St. Petersburg, 1892, p. 334.
- 32 Vasile, Vasile – *Tezaur muzical românesc din Muntele Athos*, București, Editura muzicală, 2007, 2008 și 2013.
- 33 Zamfirescu, Dan – *Temeiuri pentru canonizarea lui Neagoe Basarab*; în: *Sfântul Voievod Neagoe Basarab. Domn al Țării Românești (1512–1521)*, Curtea de Argeș, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului, 2009, pp. 72–86.
- 34 Antonie Plămădeală, Mitropolitul Neagoe Basarab, *Domn al culturii românești*; în: *Sfântul Voievod Neagoe Basarab. Domn al Țării Românești (1512– 521)*, Curtea de Argeș, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului, 2009, p. 42.
- 35 Gavriil Protul – *Viața și traiul Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului*, Introducere de Tit Simedrea, episcopul Hotinului și text, Extras din „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 5–6, mai-iunie București, 1937, pp. 27–28.
- 36 Xenopol, A.D. – *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, Ediția a IV-a, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 396.
- 37 Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române – *Neagoe Basarab, un principe pedagog creștin*; în: *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, versiunea românească de la Curtea de Argeș – secolul al XVII-lea; Originalul slavon în facsimil, transcriere și traducere de Gheorghe Mihăilă, Curtea de Argeș, Editura Eparhiei Argeșului și Muscelului, 2009, p. VI.
- 38 Năsturel, Petre Ș. – *Op. cit.*, p. 298.
- 39 *Histoire de la monastère de Dionysiou des origines au début du XVI- e siècle*; în: *Archives de l’Athos, Fondées par Gabriel Millet, publiées par Paul Lemerle*, vol. IV – *Actes de Dionysiou*, Édition diplomatique par Nicolas Oikonomidès, Paris, 1968, texte, p. 18.
- 40 Beza, Marcu – *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, Ediția a II-a mărită cu numeroase adăugiri de text și ilustrații, București, Monitorul Oficial, 1937, p. 58.
- 41 Curzon, Robert – *Visits to Monasteries in the Levant*, London, 1916, p. 395.
- 42 Burada, Teodor T. – *O călătorie la Muntele Athos*, Iași, Tipografia Națională, 1884, pp. 53–54.
- 43 Cândea, Virgil – *Mărturii românești peste hotare Mică enciclopedie*, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 454.
- 44 Beza, Marcu – *Op. cit.*, p. 56.
- 45 *Enciclopedia României*, volumul I, București, (1938), p. 57.
- 46 Zamfirescu, Dan – *Primul monument al literaturii române*; în: *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă, Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, Editura Minerva, 1970, p. 17.
- 47 Gavriil Protul – *Viața și traiul Sfântului Nifon...*, pp. 24–25.
- 48 Iorga, Nicolae – *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, vol. I, București, Editura Ministerului de Culte, 1928, p. 113.
- 49 Năsturel, Petre Ș. – *Op. cit.*, pp. 153–154.
- 50 Νικολοπουλος, Π. – Οικονομιδης, Ν.Α. – Nicolopoulos, P. și Oikonomides, N. A. – *‘Ιερά Μονή Διονυσίου. Κατάλογος τοῦ Ἀρχείου*, Σύμμεικτα, I, 1966, p. 259.
- 51 Năsturel, Petre Ș. – *Op. cit.*, pp. 155 – 156.
- 52 Năstase, Dumitru – *De la împărații romani ai Răsăritului la voievozii români: patronajul românesc la Athos*, Athènes, 1972; *Idem – L’héritage impérial byzantin dans l’art et l’histoire des pays roumains*, Milan, 1976.
- 53 Millet, G. et Hélène des Ylouses – *Broderies religieuses de style byzantine*, Paris, 1939, pp. 43–44.
- 54 Năsturel, Petre Ș. – *Op. cit.*, p. 157; Bodogae, Teodor, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos...*, p. 284.
- 55 Makarios Simonpetritul – *Triodul explicat Mistagogia timpului liturgic*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2000.
- 56 Moldoveanu, Ioan – *Contribuții la istoria relațiilor Țărilor Române cu Muntele Athos (1650–1863)*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002, p. 168.
- 57 Vasile, Vasile – *Prefață la o culegere așteptată cu legitim interes*; în: *Cântări din Slujba Sfintei Cuvioase Parascheva de la Iași*, antologie psaltică. Ediție îngrijită de arhim. Clement Haralam și Cezar Cocuz, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2017, pp. 5–11.
- 58 Pennington, Anne E. – *A Polychronion in Honor of John Alexander of Moldavia – Un polihronion în cinstea lui Ioan Alexandru al Moldovei*; în: Pennington, Anne E. – *Music in medieval Moldavia 16th Century with an essay by D. Conomos – Muzica în Moldova medievală secolul al XVI-lea, Cu un eseu de D. Conomos*, București, Editura muzicală, 1985, pp. 200–219.
- 59 Vasile, Vasile – *Tezaur muzical românesc din Muntele Athos*, vol. 1, București Editura muzicală, 2007, p. 294.
- 60 Dumitrescu, Sorin – *Chivotele ecumenice ale lui Petru Rareș și modelul lor ceresc*, București, Editura Anastasia, 2001.
- 61 Bucescu, Florin – *Cântarea psaltică în manuscrisele moldovenești, sec XIX. Ghidul manuscriselor din Moldova – sec. XIX*, vol. II, Iași, Editura Artes, 2009, p. 497.
- 62 Ștrempel, Gabriel – *Catalogul manuscriselor românești BAR*, vol. III, București, Editura Științifică și Enciclopedică, ultimul – Editura Academiei, 1987, p. 51.

Munții noștri aur poartă (IX)

*Nicolae Bud**

*Alexandru Nicolici***

AURUL era folosit de milenii ca formă de plată. În anii de început ai secolului XX, puțin mai mult de 3 miliarde de dolari, aproximativ un sfert din banii care circulau în lume, erau monede de aur, alte 15% din argint și restul de 60% erau bancnote. Majoritatea *aurului monetar* din lume, aproape două treimi, nu circula, ci era depozitat sub formă de lingouri în seifurile băncilor centrale. În fiecare țară din lume cea mai mare parte din AURUL NAȚIONAL se afla în seifurile băncilor centrale. Această comoară oferea rezervele sistemului bancar, stabilea oferta de bani și de credite în economie și avea rolul de ancoră al *etalonului-aur*.

Marea Britanie a fost cea care a definit standardele sistemului monetar internațional. În anul 1868, doar Regatul Unit și unele state dependente de ea din punct de vedere economic – Portugalia, Egipt, Canada, Chile, Australia – operau cu *etalonul-aur*, adică fixarea valorii bancnotelor unei țări în raport cu AURUL și obligația băncii centrale să convertească bancnotele în AUR la cerere. Franța și ceilalți membri ai Uniunii Monetare Latine, Rusia, Persia și alte state din America Latină, operau în *sistemul bimetalist* (aur și argint), iar cele mai multe țări din restul lumii aplicau sistemul *etalonului-argint*. Uniunea Monetară Latină s-a constituit la 23 decembrie 1865 din inițiativa Împăratului Napoleon III, reunind, alături de Franța, Belgia, Italia, și Elveția, în jurul principiului că monedele de referință din fiecare țară a Uniunii au aceeași greutate în aur fin. S-a stabilit o valoare intrinsecă a unităților monetare de 4,5

grame argint sau 0,29 grame de aur, cu un raport fix de 1:15,5 între aur și argint. Aceste monede, împreună cu subdiviziunile lor, aveau aceeași putere de circulație în fiecare dintre țările membre ale Uniunii, păstrând în același timp simbolurile naționale. La Uniune a mai aderat ulterior și Grecia (1868), iar numeroase alte state au adoptat principiile acesteia, fără să i se alăture în mod formal. Printre acestea se numără și România, alături de Spania, Serbia și Vatican. Uniunea Monetară Latină a fost dizolvată în 1926, dar abandonarea convertibilității în aur a avut loc încă din 1914. În anul 1908 doar China, Persia și câteva țări din America Centrală mai operau în sistemul *etalonului-argint*. *Etalonul-aur* devenise preactic sistemul monetar global.

În esență, o bancă centrală este cea căreia i s-a asigurat monopolul pe emiterea de bani. Această putere îi dă capacitatea de a regla prețul creditului – ratele dobânzilor – și, prin urmare, de a determina cantitatea de bani care circulă în economie. În pofida rolului lor de instituții naționale care hotărăsc politica de creditare a întregii țări, în 1914 majoritatea băncilor centrale erau încă private. Însă, spre deosebire de zilele noastre, când băncilor centrale li se cere prin lege să promoveze *stabilitatea prețurilor și folosirea deplină a forței de muncă*, atunci, în 1914, cel mai important – în fapt, dominant – obiectiv al acestor instituții era *menținerea valorii monedei naționale*. În acea vreme, principalele monede se bazau pe *etalonul-aur*, care lega valoarea unei anumite monede de o cantitate de aur foarte precisă (exactă). Lira sterlină

**Doctor în economie și doctor în inginerie, consilier al președintelui Grupului de firme „Astra”, membru asociat al Academiei de Științe Tehnice din România*

***Inginer geolog-geofizician, președintele Asociației Naționale a Profesioniștilor din Geologie și Minerit*

era definită ca echivalentul a 113 *grains* (0,065 grame) de aur pur (curat). Dolarul american era definit ca 23,22 *grains* de aur de aceeași calitate. Toate monedele aveau o poziție fixă în raport cu AURUL, deci un corolar era faptul că aveau toate o poziție fixă în raporturile dintre ele. De exemplu, 113/23,22 sau 4,86 dolari americani la lira sterlină. Un lucru esențial, prin lege, toate bancnotele erau *obligate* să fie liber convertibile în *echivalentul lor în aur* și fiecare dintre principalele bănci centrale erau gata (în măsură) să schimbe orice cantitate de monede în lingouri de aur.

Băncile centrale aveau dreptul de a emite bani – în fapt, de a tipări bani – însă, pentru ca ele să nu abuzeze de acest privilegiu, fiecare era obligată prin lege să păstreze o anumită *cantitate de aur* ca acoperire a bancnotelor. Reglementările erau diferite de la o țară la alta. Dar efectul lor suprem era să lege automat *cantitatea de bani* aflată în circulație de *rezervele de aur* ale băncii centrale respective. Spre exemplu: Sistemul Rezervei Federale (FED) trebuia să aibă acoperire în aur pentru 40% din toți banii pe care îi emitea, fără vreo sumă exceptată.

Pentru a controla fluxul de bani către economie, banca centrală modifică dobânzile la credite. Când se acumula AURUL în seifurile ei, se reducea costul creditului, încurajând consumatorii și întreprinderile să ia împrumuturi și, astfel, pompând în sistem mai mulți bani. În schimb, când AURUL era puțin, dobânzile creșteau, consumatorii și agenții economici își restrângeau cheltuielile și cantitatea de bani aflată în circulație se reducea.

Deoarece valoarea unei monede era legată prin lege de o anumită *cantitate de aur* și deoarece cantitatea de bani care putea fi emisă era legată de *rezervele naționale de aur*, guvernele erau obligate să se descurce, iar atunci când duceau lipsă de bani gheață (peșin) nu puteau să manipuleze valoarea banilor. Ca o consecință, inflația rămânea la un nivel scăzut. În anul 1914, cincizeci și nouă de țări aveau moneda națională legată de aur. Aderarea la *etalonul-aur* a însemnat un fel de *titlu de glorie*, un semn că guvernul respectiv s-a angajat să-și păstreze moneda stabilă și să aibă politici monetare tradiționale.

Etalonul-aur își avea și criticii săi. Mulți erau doar excentrici. Puțini își dădeau seama și de fragilitatea acestuia, construit pe o bază relativ îngustă. Cantitatea de aur extrasă în întreaga lume de la începutul timpurilor s-a calculat în anul 1913 a fi de 750 de milioane de uncii, adică 22 500 de tone¹. În plus, *cantitățile noi de aur* nu erau nici stabile și nici previzibile.

Cele mai bune estimări disponibile în prezent sugerează că aproximativ 197 576 de tone de AUR au fost extrase de-a lungul istoriei, din care aproximativ două treimi au fost extrase din 1950 încoace. Și, deoarece AURUL este practic indestructibil, aceasta înseamnă că aproape tot acest metal este încă, într-o formă sau alta. Dacă fiecare uncie din acest AUR ar fi plasată una lângă alta, cubul de aur pur rezultat ar măsura doar aproximativ 21,7 metri pe fiecare latură (nu sunt luate în considerare cantitățile de aur dispărute în naufragii, ascunse etc.).

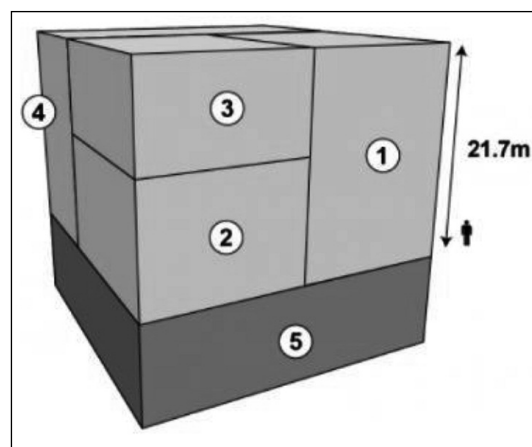

Fig. 1 Cubul de AUR

Totalul de stocuri supraterane (sfârșitul anului 2019) era de 197 576 tone, din care:

1. Bijuterii: 92 947 tone, 47,0%
2. Investiții private: 42 619 tone, 21,6%
3. Dețineri oficiale (în băncile centrale): 33 919 tone, 17,2%
4. Altele: 28 090 tone, 14,2%
5. Rezerve subterane: 54 000 de tone.

În fiecare an, exploatarea mondială a aurului adaugă aproximativ 2500–3000 de tone la stocul total de aur suprateran. În timp ce producția de AUR a prezentat o tendință ascendentă în ultimii ani, este probabil ca aceasta să se stabilizeze în anii următori.²

Estimarea cu precizie a cantității de AUR rămasă în subteran nu este o sarcină ușoară, iar această estimare se poate schimba ca răspuns la mai mulți factori, cum ar fi: prețul aurului; costul inputurilor miniere (care definesc economicitatea minei) și noi descoperiri.

Băncile centrale, pe lângă faptul că aveau în mâna lor manetele *etalonului-aur*, au căpătat și rolul de a preveni panicile bancare și alte crize financiare – și anume autoritatea lor de a tipări bani și capacitatea lor de a-și mobiliza posesiunile concentrate de AUR. Cu toată această întregă panoplie de instrumente, scopul acestora într-o criză financiară era restabilirea încrederii în bănci și stabilitatea monetară.

Trebuie a fi subliniat că în cadrul *etalonului -ur* prețurile creșteau și scădeau urmând cicluri mari în funcție de fluxul și refluxul furnizării AURULUI, panta acestor curbe era lină și, în cele din urmă, prețurile reveneau în punctul din care porniseră, adică se normalizau. Prin urmare, chiar dacă izbutea să controleze inflația, *etalonul-aur* nu putea să prevină avânturile și căderile care erau o caracteristică atât de pregnantă a peisajului economic.

Întotdeauna am nutrit sentimente de nostalgie când ne gândeam la inerenta stabilitate a prețurilor pe care o asigura *etalonul-aur*, căci obiectivul său primordial era o monedă stabilă. Nivelurile prețurilor, atât cât pot să le estimeze istoricii economiei, nu s-au schimbat material în mare parte din lume, între secolul al XVIII-lea și al Doilea Război Mondial (Fig. 2). Prețurile erau definite în AUR sau în alt metal prețios, iar banii din hârtie se presupunea că pot fi convertiți în metal prețios la cerere, contra unui preț fix. Deși variabile ciclic, prețurile bunurilor și serviciilor nu manifestau nicio tendință persistentă. Pe timp de război, guvernele recurgeau la emisiunea de bancnote fără acoperire în AUR sau în ARGINT, care nu puteau fi convertite și, drept consecință, prețurile urcau brusc, dar temporar. Moneda fiduciară (hârtie-monedă având o valoare convențională și putere de circulație numai în interiorul unei țări) – banii de hârtie emiși de banca centrală – aveau o reputație foarte proastă.

Există o profundă preocupare populară în privința „*cămășii de forță*” pe care *etalonul-aur* o împunea prețurilor, cel mai elocvent exprimată

prin faimosul discurs al „*crucii de aur*” ținut de William Jennings Bryan în 1896. Rigurozitatea monetară care definea *etalonul-aur* începea să se fisureze. Socialismul fabian și, mai apoi, La Follette Progressive³ din SUA porniseră să reordoneze prioritățile guvernelor. Prețurile au crescut enorm în timpul Primului Război Mondial, iar după încheierea lui au scăzut drastic, dar fără a mai ajunge vreodată la nivelurile dinainte de 1914. Băncile centrale găsiseră modalități de a ocoli regulile *etalonului-aur*. Iar după Marea Criză din anii 1930, *etalonul-aur* a fost efectiv abandonat.

Atunci când președintele Nixon, în 1971, a retras SUA din sistemul *etalonului-aur*, punând astfel capăt sistemului de la Bretton Woods, creat tot de SUA după al Doilea Război Mondial, a făcut-o fără să-i consulte nici măcar pe cei mai apropiați aliați ai Americii. Acesta este un mod de a constata că este greu de crezut că Statele Unite respectă cu consecvență regulile sistemului internațional la a cărui creare a contribuit, deși americanii se numără printre cele mai legaliste popoare din lume. Anii '70 au fost cei în care economia americană și-a pierdut covârșitoarea întâietate de până atunci, în care excedentul comercial american a început să se transforme în deficit, în care volumul cheltuielilor pentru alocații și programe de asistență socială a crescut în mod accentuat, în care *rezervele de aur* și cele monetare americane s-au golit. Dificultățile economice au venit însoțite și de o insecuritate politică și strategică. Gânditori influenți în ale strategiei americane, din perspectiva secolelor de istorie documentată, pretind că ordinea pe care au sprijinit-o și continuă s-o sprijine nu s-a bazat de cele mai multe ori în mod strict pe lege, ci mai mult pe ceea ce americanii consideră a fi interesul lor și pe judecata lor privitoare la ce e bine și ce e rău.

Totuși rolul AURULUI în sistemul economic mondial și al băncilor centrale în special reiese din necesitatea controlului mișcărilor de AUR. În acest sens apar acordurile CBGA1-CBGA4 referitoare la limitarea cantităților de aur ce pot fi tranzacționate de băncile naționale (Fig. 3).

Nu degeaba, Alan Greenspan (eminent economist cu origini românești) – fost președinte al Federal Reserve timp de 20 de ani – așa cum subliniam într-un număr anterior, declara că: „*Investiția în AUR reprezintă o asigurare*” care

Fig. 2 Evoluția prețului aurului

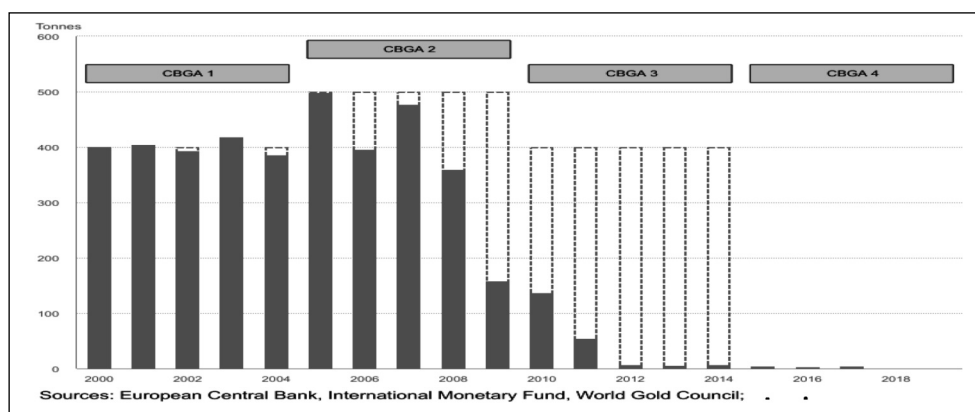

Fig. 3 Vanzările europene de aur în cadrul acordurilor băncilor centrale

„nu trebuie făcută pentru câștigul pe termen scurt, ci pentru protecția pe termen lung” și că renunțarea la **etalonul monetar-aur** nu s-a datorat în niciun caz eșecului acestui cadru monetar, ci a fost un „eșec al politicii”. Reducerea rolului aurului în sistemul monetar global, care a culminat cu eliminarea convertibilității dolarului american în aur de către administrația Nixon, a făcut posibilă creșterea accelerată a creditării și atingerea unui grad de îndatorare fără precedent, atât la nivelul sectorului public, cât și a celui privat. „Nu am fi ajuns niciodată la această poziție de îndatorare externă dacă ar mai fi existat **etalonul-aur**, deoarece **etalonul-aur** ar fi oprit derapajele politicilor fiscale”.

Analiza derapajelor politicilor fiscale și monetare, spunem noi, favorizate de lipsa **etalonului-aur**, ar scoate poate prea brutal în lumină interese de grup transnaționale susținute de potențații istoriei.

„Regulile jocului” este o expresie atribuită lui Keynes (care a folosit-o pentru prima dată în anii 1920). Deși regulile nu au fost stabilite în mod explicit, guvernele și băncile centrale erau implicite de așteptat să se comporte într-un anumit mod în

perioada **etalonului-aur** clasic. Pe lângă stabilirea și menținerea unui preț fix al aurului, schimbul liber de aur cu alte monede naționale și permiterea importurilor și exporturilor gratuite de aur, băncile centrale trebuiau, de asemenea, să ia măsuri pentru a facilita și accelera funcționarea standardului, așa cum este descris mai sus. S-a acceptat că **etalonului-aur** ar putea fi suspendat temporar în perioade de criză, cum ar fi războiul, dar era de asemenea de așteptat ca acesta să fie restabilit la aceeași paritate cât mai curând posibil după aceea.

În practică, mai mulți cercetători⁴ au arătat ulterior că băncile centrale nu au respectat întotdeauna „regulile jocului” și că fluxurile de aur au fost uneori „sterilizate” prin compensarea impactului lor asupra masei monetare interne, prin cumpărarea sau vânzarea de active interne. Băncile centrale ar putea afecta, de asemenea, fluxurile de aur influențând „punctele de aur”. Punctele de aur reprezentau diferența dintre prețul la care putea fi achiziționat aurul de la o monetărie locală sau de la o bancă centrală și costul de export al acestuia. Acestea au reflectat în mare măsură costurile de finanțare, asigurare și transportul aurului

în străinătate. Dacă costul exportului de aur era mai mic decât cursul de schimb (adică prețul la care aurul putea fi vândut în străinătate), atunci era profitabil să exporti aur și invers.

O bancă centrală ar putea manipula „punctele de aur”, folosind așa-numitele „dispozitive de aur” pentru a crește sau scădea profitabilitatea exportului de aur și, prin urmare, fluxul de aur. De exemplu, o bancă care dorește să încetinească o ieșire de aur ar putea crește costul finanțării pentru exportatorii de aur, ar putea crește prețul la care a vândut aur, ar putea refuza să vândă complet aur sau ar putea schimba locația de unde ar putea fi ridicat aurul pentru a putea crește costurile de transport.

Cu toate acestea, cu condiția ca astfel de încălcări ale *regulilor* să fie limitate, cu condiția ca abaterile de la paritatea oficială să fie minore și, mai ales, cu condiția ca orice suspendare să aibă un scop clar și strict temporar, credibilitatea sistemului nu a fost pusă la îndoială. Bordo⁵ susține că **etalonul-aur** a fost mai presus de toate un sistem de „angajament” care a asigurat efectiv că „factorii de decizie politică sunt menținuți onești” și își mențin angajamentul față de stabilitatea prețurilor.

Concret, renunțarea la **etalonul-aur** permite atribuirea de valoare în bani (monedă), după criterii mai mult sau mai puțin subiective, bunurilor și serviciilor. În cazul bunurilor valoarea ar trebui să se compună din: valoarea materiilor prime + valoarea energiei + plusvaloarea muncii + X (X include taxe, impozite, accize, profit etc.). Ori-

care dintre aceste componente poate genera distorsiuni economice majore prin variații exagerate, nealiniate la un standard cu valoare intrinsecă relativ constantă: **etalonul-aur**.

Noi credem că nu se poate găsi un exemplu mai bun decât actuala degringoladă economico-socială produsă de impunerea unor valori arbitrare la energie după bunul-plac (interese) și „mușchii” unora.

Nutrim convingerea că atât timp cât „factorii de decizie politică sunt menținuți onești” și instituțiile abilitate își fac datoria într-un stat de drept, aberațiile de valoare introduse în sistemul economic național pot fi corectate și aduse la „normal”.

Note

¹ Triffin, *The Evolution of the International Monetary System*, 1964, tabelul 17, pag. 79.

² Metals Focus; GFMS, Thomson Reuters, US Geological Survey, World Gold Council, 2020.

³ Partidul Progresist fondat de Robert Marian La Follette), fost guvernator și apoi senator, fost candidat la președinția SUA în 1924. Progresismul în concepția acestui partid susține drepturile lucrătorilor și dreptatea socială, opunându-se în general liberalismului clasic.

⁴ Bloomfield, A., *Monetary Policy Under the Gold Standard*, 1880 to 1914, Federal Reserve Bank of New York, (1959); Dutton J., *The Bank of England and the Rules of the Game under the International Gold Standard: New Evidence*, in Bordo M. and Schwartz A., Eds, *A Retrospective on the Classical Gold Standard*, NBER, (1984).

⁵ Bordo, M., *Gold as a Commitment Mechanism: Past, Present and Future*, World Gold Council Research Study no. 11, December 1995.

Structura teritorială a României. Evoluția sa istorică

*Alexandru Porțeanu**

România reunește în cuprinsul ei geografic – în bună parte – teritoriile Daciei și ale Daciei Romane, provinciile sale istorice: Muntenia, Moldova, Bucovina, Basarabia, Dobrogea, Oltenia, Transilvania istorică, Banatul, Crișana, Sătmarul și Maramureșul, situate în spațiul intracarpatic și în cel extracarpatic. Munții Carpați sunt coloana vertebrală a pământului românesc. Geografii au relevat unitatea armonioasă a teritoriului României.

Teritoriul reprezintă elementul definitoriu, obligatoriu, al substanței materiale a unui *Stat*. Existența unui stat fără teritoriu ar fi o imposibilitate absolută.

Istoria politică a României a marcat treptata ei agregare teritorială, prin apropierea, integrarea, unificarea zonală a părților ei componente, lărgite prin constituirea formațiunilor politice din Țara Românească (Valahia), Moldova și Transilvania, cu unirea realizată temporar la 1600 și definitiv în perioada 1859–1918.

Unitățile politice respective au apărut ca formațiuni independente, afirmându-se prin bătălii pentru apărarea independenței lor (secolele XIV–XVI).

Expansiunea Imperiului otoman în Balcani și la nordul Dunării a condus la instaurarea dominației otomane (mijlocul secolului XVI), care a rezervat Valahiei și Moldovei un statut de autonomie, bazat pe perceperea unui tribut consistent, fără transformarea lor în pašalâcuri.

La 1627, principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, concepea un plan de unificare și constituire a unui regat al Daciei care să cuprindă Transilvania, Moldova și Țara Românească. Planul a fost respins de Imperiul otoman.

Istoria Imperiului otoman este dominată de anul 1683, când cuceririle și expansiunile sale teritoriale au fost stopate sub zidurile Vienei. Semnificațiile acestor ample desfășurări politico-militare au fost sintetizate în titlul și cuprinsul cunoscutei lucrări a lui Dimitrie Cantemir despre *Creșterea și descreșterea Imperiului otoman*. Descreșterea a continuat până la 1877–1878 și începutul secolului XX, când a apărut, treptat, Turcia modernă.

Istoria Transilvaniei a fost marcată de cucerirea maghiară (secolele X–XII), de organizarea ei ca voievodat autonom în cadrul Regatului ungar, apoi ca Principat și ca Mare Principat. Transilvania a fost și ea cucerită de Imperiul otoman, la începutul secolului XVI (prin înfrângerea Ungariei la Mohács), rămânând în acest cadru până la finele secolului XVII, când s-a instaurat dominația *habsburgică*.

Modificările statutului teritorial al Transilvaniei s-au produs ca rezultat ale cuceririlor ei succesive – maghiare, otomane, habsburgice. Dominația otomană a fost instaurată asupra Principatelor dunărene (Valahia, Moldova) și asupra Transilvaniei, *aproape în întregime în aceeași perioadă*, ceea ce a favorizat o evoluție politică și social-economică similară, quasiunitară.

Extensia dominației habsburgice după 1683 a fost marcată de seria războaielor austro-turce din secolul XVIII. Ca urmare a Păcii din 1718 de la Passarowitz, *Oltenia* – parte a Țării Românești – și *Banatul* au intrat sub ocupația austriacă până în 1739. Tot astfel, la 1775, partea de nord a Moldovei, cunoscută de atunci sub denumirea de *Bucovina*, a fost ocupată de Imperiul habsburgic până în 1918.

*Profesor universitar dr.

Spațiul politico-teritorial ieșit de sub dominația otomană era în creștere, ceea ce – coroborat cu intrarea Rusiei în relațiile internaționale – a condus la apariția acesteia ca un nou competitor în disputele teritoriale. După ce, în 1808, Napoleon I consimțea ca Rusia să anexeze Moldova și Țara Românească, prin pacea ruso-turcă de la București din mai 1812, partea Moldovei dintre Prut și Nistru era anexată de Rusia sub denumirea de Basarabia.

Pacea ruso-turcă de la Adrianopol din 1829 institua dubla subordonare a Moldovei și Țării Românești față de suzeranitatea otomană și protectoratul Rusiei țariste, precum și anexarea Deltei Dunării de către Rusia.

Revoluția de la 1848 a generat ample mișcări social-politice în Transilvania, Țara Românească și Moldova, în cursul cărora au apărut în prim-planul evenimentelor anumite aspecte teritoriale. La 15 martie 1848 izbucnea revoluția de la Pesta și era lansat manifestul-program al acesteia, în care era înscris obiectivul „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria, desființarea autonomiei sale, în fond anexarea ei sub deviza radicală, patetică, „Uniune sau moarte”; aceasta exprima convingerea și concepția politică a liderilor revoluției, potrivit căreia Ungaria nu poate exista fără Transilvania. Împăratul Franz Joseph a sancționat decretele guvernului revoluționar ungar, între care și pe cel referitor la „uniunea” Transilvaniei. În cadrul dezbaterilor programatice ale revoluției ungare asupra aspectelor referitoare la Transilvania, acordarea drepturilor politice democratice pentru românii majoritari din Transilvania era respinsă categoric de liderul revoluției, Kossuth Lajos, prin deviza „Nu, nu, niciodată” („Nem, nem, soha”), care exprima conștiința faptului că românii din Transilvania reprezintă factorul politic majoritar, decisiv al acesteia și nu vor putea accepta uniunea. Această deviză ungară s-a perpetuat până în epoca contemporană, în problemele politice acute ale Transilvaniei.

Revoluția maghiară de la 1848–1849 a fost înfrântă prin intervenția armată a Rusiei țariste și capitularea de la Șiria (13 august 1849). Se restaura încadrarea Ungariei în Imperiul habsburgic, menținându-se statutul Transilvaniei. Toate raporturile teritoriale mai vechi sau mai noi ale imperiului se adaptează proclamării *dualismului* austro-ungar din 1867.

Era firesc ca românii din Transilvania să respingă ferm uniunea, adică anexarea ei la Ungaria. Protestul lor s-a manifestat la prima adunare de la Blaj, din Duminica Tomii (18/30 aprilie) și în mod solemn la istorica adunare de pe Câmpia Libertății. Marea cuvântare a lui Simion Bărnuțiu începea cu cuvintele: „Fraților! Uniunea bate la ușă. Ce-i de făcut?” În cele 16 puncte ale *Petițiunii naționale*, adoptate atunci, se cerea amânarea discutării în Dieta Transilvaniei a problemei „uniunii” până la convocarea unei adunări în care românii să fie reprezentați proporțional. Cu toate acestea, *Dieta de la Cluj a votat „uniunea” la 18/30 mai, iar Împăratul a sancționat-o la 29 mai/10 iunie 1848*. Aceste limite ale revoluției de la 1848–1849 din Ungaria și Transilvania au condus la separarea revoluției române de cea ungară, soldată cu un tragic război civil, care a contribuit la căderea revoluției.

Problemele teritoriale reapar cu prilejul războiului Crimeii (1854–1856), la sfârșitul căruia sudul Basarabiei (județele Cahul, Bolgrad, Ismail) revine în componența Moldovei.

Unirea Principatelor din 1859 a comportat, desigur, și o importantă componentă teritorială, neputându-se limita la o simplă alăturare administrativă a celor două Principate. Îndeosebi reformele structurale din epoca lui Alexandru Ioan Cuza și dezvoltarea generală după 1866 au accelerat evoluția de ansamblu a României moderne.

La rândul său, *cucerirea Independenței* prin războiul din 1877–1878 a eliberat țara de ultimele condiționări politice externe, a permis intrarea României în sfera largă a relațiilor internaționale. Din punct de vedere *teritorial*, anul 1878 a marcat reîntoarcerea sudului Basarabiei în componența Rusiei țariste, concepută de aceasta prin raportarea ei compensatorie la trecerea *Dobrogei* în componența României.

Următoarea modificare teritorială a României a avut loc la sfârșitul celui de al doilea război balcanic, în august 1913, prin Pacea de la București, prin care sudul Dobrogei (*Cadrilaterul*) intra în componența României.

Pregătirile pentru declanșarea Primului Război Mondial se intensificau. Acesta a izbucnit în vara anului 1914. România a rămas în neutralitate până în august 1916. Un război de asemenea

ampliare viza desigur cuceriri teritoriale, unificări și alte modificări, pe care le efectuează în mare parte.

Intrarea României în război a fost impusă de Puterile Antantei, prin cele două convenții, cea politică și cea militară, care promiteau României realizarea revendicărilor sale teritoriale în vederea eliberării românilor din Imperiul habsburgic. Promisiunile depășeau limitele unor asemenea spații, de exemplu, cele privind atribuirea întregului Banat.

Desfășurarea operațiunilor militare și a evenimentelor politice după intrarea României în război sunt cunoscute. Ele au fost nefaste, total nefavorabile României, soldându-se cu ocuparea militară a celei mai mari părți a teritoriului, inclusiv a capitalei de către Germania și aliații săi, cu tragedia Marelui Refugiu Românesc din Moldova, în care a răsărit speranța de la Mărășești în august 1917.

Într-o situație politico-militară a României atât de complexă și dificilă, a avut loc evenimentul istoric de importanță majoră al **Unirii Basarabiei cu România, la 27 martie 1918** (stil vechi), a cărei însemnătate teritorială era primordială.

Pacea impusă României de Germania la București, în mai 1918, conținea clauze politice, teritoriale și economice dintre cele mai grele (privind modificarea spre interior a frontierei de pe Carpați, ocuparea Dobrogei, accesul la Marea Neagră, despăgubirile).

Sfârșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie 1918 marcau trecerea la faza finală a războiului, prin capitulările succesive respective.

Desprinderea teritoriilor românești de sub ocupația statelor oprimate era inevitabilă. Ea nu putea avea alt obiectiv decât acela al reunirii cu țara. La 28 noiembrie 1918 a fost proclamată, la Cernăuți, **unirea Bucovinei cu România**. MAREA UNIRE a culminat în ziua istorică de 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, prin Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu România. Privind desfășurarea evenimentelor peste timpuri, era firesc ca ziua de 1 Decembrie să devină Ziua Națională a României. Rezoluția Unirii de la Alba Iulia includea întregul Banat în clauzele sale teritoriale.

Conferința de Pace de la Paris, din 1919–1920, a marcat încheierea Tratatelor de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate cu Germania, Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia. România făcea parte din grupul Puterilor Asociate și a constituit subiect de reglementare în trei dintre cele cinci Tratamente de Pace (cu Austria, Ungaria și Bulgaria), privitoare la consacrarea unirii Bucovinei, Transilvaniei și Banatului. Tratatul de la Paris, privind Basarabia, din 28 octombrie 1920, a fost semnat de România, Franța, Anglia, Italia și Japonia.

În perioada martie-august 1919, în Ungaria a fost instaurat regimul comunist al „Republicii Ungare a Sfatuirilor”, care s-a exercitat și asupra părții Transilvaniei de dincolo de liniile demarcaționale, în zone românești. Ungaria comunistă a atacat România, determinând războiul româno-ungar din 1919, pentru eliberarea teritorială a Transilvaniei.

Problema teritorială a Banatului întreg, ajunsă în atenția Conferinței de Pace, a fost marcată de poziția rigidă, intransigentă a lui I.I.C. Brătianu, care nu putea fi acceptată de noul stat sârbo-croato-sloven, deoarece ea prevedea frontiera pe linia Dunării, situând Belgradul pe linia frontierei sârbo-române. Brătianu și-a dat demisia, iar situația creată a favorizat afirmarea în cauză a adversarului său politic, Take Ionescu, care a înțeles-o în mod realist și abil. Conferința de Pace a transferat problema unei comisii mixte româno-sârbe ce urma să traseze noua frontieră pe teren; operațiunea s-a prelungit până prin anul 1925.

În anii 1919–1920 au fost marcate în teren noile frontiere cu Austria și Ungaria, din Bucovina și din vestul Transilvaniei, menținându-se cea cu Bulgaria, din Cadrilater. Apariția pe harta politică europeană a noilor state, Polonia și Cehoslovacia, a determinat stabilirea conformă a frontierelor nordice ale României. În această parte se afla și zona din nordul Maramureșului istoric, din dreapta Tisei, ținutul istoric românesc al Apselor și Bisericii Albe, care a rămas în afara frontierelor României (astăzi, în Ucraina subcarpatică).

Rezultatele de ansamblu ale Primului Război Mondial privitoare la *noile frontiere ale României*, ca stat național unitar, suveran, au conferit Statului Român poziția corespunzătoare în dreptul internațional și în relațiile internaționale.

Perioada postbelică a fost marcată de politica revizionistă a Ungariei, URSS-ului și Bulgariei față de România, în problemele teritoriale respective. Ascensiunea Germaniei naziste și slăbirea alianțelor cu statele democratice occidentale au permis sfâșierea teritorială a României în anul 1940, prin Notele ultimative sovietice din 26–28 iunie, în urma cărora Basarabia și nordul Bucovinei au fost anexate de URSS; „Arbitrajul” (Dictatul) de la Viena – impus României, la 30 august 1940, de către Germania nazistă și Italia fascistă – a însemnat cedarea nordului Transilvaniei către Ungaria; Tratatul de frontieră româno-bulgar, din 7 septembrie 1940 de la Craiova, a retrocedat Cadrilaterul Bulgariei.

Prin intrarea României în război, la 22 iunie 1941, Basarabia și nordul Bucovinei au reintrat în componența României până în vara anului 1944, când au trecut din nou sub regimul sovietic.

La finele celui de al Doilea Război Mondial și prin Tratatul de Pace din 1947, România a recuperat numai partea Transilvaniei ocupată de Ungaria.

Ca epilog al războiului, al perioadei postbelice și al celei postcomuniste, Basarabia a fost inclusă

în URSS ca „Republica Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească”, proclamându-și independența în 1991, devenind Republica Moldova, al doilea stat românesc pe harta Europei. După destrămarea și dispariția URSS-ului, sudul Basarabiei (fostele trei județe, arondate în Regiunea Odessa) și nordul Bucovinei (Regiunea Cernăuți) au fost încadrate ca părți ale Republicii Ucraina.

Noile realități politice ale Uniunii Europene și ale Pactului NATO, încadrarea României ca membru și aliat al acestora, situația Republicii Moldova și a Ucrainei ca parteneri sau asociate, integritatea și deschiderea frontierelor, libera circulație în majoritatea cazurilor au atenuat asperitățile trecutului, influențând pozitiv apropierea și colaborarea între state și popoare.

Evoluția multiseculară a structurii teritoriale a României, cu părțile ei favorabile sau mai puțin favorabile, este parte integrantă a istoriei României, a complexității acesteia.

Rezultatele ei au modelat înfățișarea materială și spirituală a societății românești, conștientizate prin situația actuală, de ansamblu, prin perspectivele acesteia în cadrul lumii contemporane.

Grigore Brâncuș (1929–2022)

Academia Română anunță cu profund regret stingerea din viață a profesorului Grigore Brâncuș, membru titular al Secției de filologie și literatură a Academiei Române din 15 noiembrie 2011 (membru corespondent din 2006). Profesorul Grigore Brâncuș, cel mai bun specialist român în cercetarea fondului lingvistic autohton, și-a dedicat întreaga viață studiului din perspective multiple al limbii române.

Grigore Brâncuș s-a născut la 20 martie 1929, în Peștișani, județul Gorj.

Studii liceale le-a urmat la Târgu Jiu, la Liceul „Tudor Vladimirescu” (1940–1948), și pe cele universitare la Facultatea de Filologie (1948–1953) din București, unde, în 1968, a obținut titlul de *doctor în filologie*, sub conducerea acad. Al. Rosetti. În 1958–1959 și 1965 a urmat studii de specializare în Albania. A fost cadru didactic la Facultatea de Litere a Universității din București, din 1990 a fost conducător de doctorat, iar din 1999 profesor consultant. A fost șef al Catedrei de limba română a Facultății de Litere (1972–1980, 1986–1996). În perioada 1968–1969 a funcționat ca lector de limba română la universitățile din Amsterdam și Groningen (Olanda). În 1970–1972 a fost prodecan al Facultății de Litere din cadrul Universității din București.

În 1965, Grigore Brâncuș a făcut anchete dialectale în câteva sate de aromâni din Albania. Are contribuții științifice în istoria limbii române, lingvistică balcanică și filologie.

Rezultatele cercetărilor sale se regăsesc în numeroase lucrări, între care: *Limba română contemporană. Morfologia verbului* (1976), *Vocabularul autohton al limbii române* (1983), *Cercetări*

asupra fondului traco-dac al limbii române (1995, versiune albaneză în 2009), *Gramatica limbii române* (1998, în colaborare), *Concordanțe lingvistice româno-albaneze* (1999), *Introducere în istoria limbii române* (2002), *Morfologia limbii române* (2002), *Istoria cuvintelor* (ediția a doua, 2004), *Studii de istorie a limbii române* (trei volume, 2007, 2008, 2013), *Expresia populară în ciclul „La liliaci” de Marin Sorescu* (2014).

A realizat ediții critice: B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae* (trei volume, 1972–1976), B.P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor* (1984, 2021), B.P. Hasdeu, *Studii de lingvistică și filologie* (două volume, 1988, 2012), Ion Creangă, *Opere* (2014, în colaborare).

A făcut traduceri din limba albaneză: Migjeni, *Fructul oprit* (1976).

A colaborat la *Dicționarul limbii române al Academiei Române* (1950–1952, 1960–2012, fără întrerupere).

A fost membru în Comisia națională de evaluare și promovare a cadrelor didactice universitare de pe lângă Ministerul Educației și Cercetării, membru în Comitetul Internațional de Tracologie, membru în comitetele de redacție ale unor reviste de lingvistică și filologie („Revue roumaine de linguistique”, „Limba română”, „Fonetică și dialectologie”, „Studii și cercetări de onomastică”).

A fost distins cu Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române (1976), cu Ordinul „Meritul Cultural pentru Învățământ” (2010); *conferențiar emerit* (1980), *profesor emerit* (2010).

Cercetător profund și excelent profesor, va rămâne în amintirea tuturor, colegi, colaboratori și studenți, pentru gândirea sa dreaptă și pentru modul direct de a transmite ceea ce gândea.

Radu Miron (1927–2022)

Membrii Secției de științe matematice aduc un pios și respectuos omagiu la ceasul despărțirii (10 martie 2022) de academicianul Radu Miron, cercetător pasionat și profesor eminent, care și-a dedicat întreaga viață studiului în domeniul geometriei. Radu Miron a fost membru titular al Academiei Române din 21 aprilie 1993 și membru corespondent din 9 martie 1991.

Radu Miron s-a născut la 3 octombrie 1927, în Codăești, județul Vaslui. A urmat Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din Iași. În 1957 a susținut teza „Geometrizarea sistemelor mecanice neolonome”, devenind *doctor în matematică*, iar în anul 1973 a primit titlul de *doctor docent în științe*.

Radu Miron a desfășurat o bogată activitate didactică. Încă din ultimii ani de studii (1950) a devenit preparator și apoi asistent la Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din Iași (1956). În 1963 a devenit conferențiar la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, iar din 1969 profesor titular. A fost decan al Facultății de Matematică în perioada 1972–1976. În paralel, a fost cercetător, cercetător principal și apoi șef de sector la Institutul de Matematică „Octav Mayer” din cadrul Filialei Iași a Academiei Române. A fost *visiting professor* la universități din Canada, Germania, Ungaria, Italia, Japonia și SUA. A participat la congresele internaționale de matematică de la Nisa (1970), Varșovia (1981) și Kyōto (1990) și a făcut parte din grupul de organizatori al celui de al 5-lea Congres al Matematicienilor Români (2003).

Preocupările sale științifice au grupat șase direcții principale: geometria diferențială, fundamentele geometriei, topologia algebrică, mecanica teoretică și aplicații ale geometriilor lui Joseph Louis Lagrange și William Rowan Hamilton în

fizica teoretică. Începând din 1975 a descoperit geometriile lagrangiene, iar din 1987 geometriile hamiltoniene. În anul 2007 a introdus conceptele de mecanică finsleriană, lagrangiană și hamiltoniană, a căror geometrizare a realizat-o integral. A elaborat metode noi de investigare a fibrelor vectoriale, pe care le-a aplicat la studiul modelelor geometrice în fizica teoretică. O consecință a fost descoperirea unor domenii noi de cert interes științific și aplicativ: geometriile Lagrange și Hamilton de ordin superior, spațiile Finsler și Cartan de ordin superior. Noțiunea de conexiune neliniară, introdusă în premieră în aceste geometrii, i-a permis rezolvarea unei probleme celebre formulate acum peste o sută de ani de Luigi Bianchi: prelungirea de ordinul k mai mare decât 1 a structurilor riemanniene. Acestea au făcut obiectul a zece monografii, redactate singur sau în colaborare și publicate în edituri prestigioase din SUA, Singapore, Germania, Olanda,

Canada și România. Numeroase noțiuni și rezultate îi poartă numele: „reperre Miron”, „ecuații fundamentale ale reperelor Miron”, „conexiuni Miron” (denumiri specificate în celebra carte a lui Makoto Matsumoto: *The Foundations of Finsler Geometry*, 1986). Alte concepte definite de Radu Miron au fost: „geometrie Lagrange”, „geometrie Hamilton”, „energii de ordin superior”, „mecanica Lagrange”, „mecanica Hamilton”, „configurație Myller” etc., sunt utilizate de specialiști în mod curent.

Rezultatele cercetărilor sale se găsesc în peste 200 de lucrări științifice. Un număr impresionant dintre acestea (peste 20) sunt cărți, monografii și tratate scrise singur sau în colaborare și apărute în prestigioase publicații din lume (Kluwer-Springer, Editura Academiei Române ș.a.). Dintre cărțile sale se pot menționa: *Configurații Myller* (1966, distinsă cu Premiul „Gh. Țițeica” al Academiei Române); *Geometria analitică și diferențială* (2 vol. 1968, 1969, în colab.); *Fundamentele aritmeticii și geometriei* (1968, în colab. cu prof. Dan Brânzei; ed. în engleză *Backgrounds of Arithmetic and Geometry*, Singapore, 1995); *Topologie algebrică* (1974, în colab.); *Fibrat vectoriale. Spații Lagrange. Aplicații în relativitate* (1987, în colab.); *The Geometry of Lagrange Spaces. Theory and Applications* (1994, în colab.); *The Geometry of Higher-Order Lagrange Spaces. Applications to Mechanics and Physics* (1997); *The Geometry of Higher-Order Finsler Spaces* (1998); *The Geometry of Hamilton and Lagrange Spaces* (2001, în colab.); *The Geometry of Higher-Order Hamilton Spaces. Application to the Hamiltonian Mechanics* (2003); *Finsler-Lagrange Geometry. Applications to Dynamical Systems* (2007, în colab.); *Lagrangian and*

Hamiltonian Geometries. Applications to Analytical Mechanics (2011) ș.a.

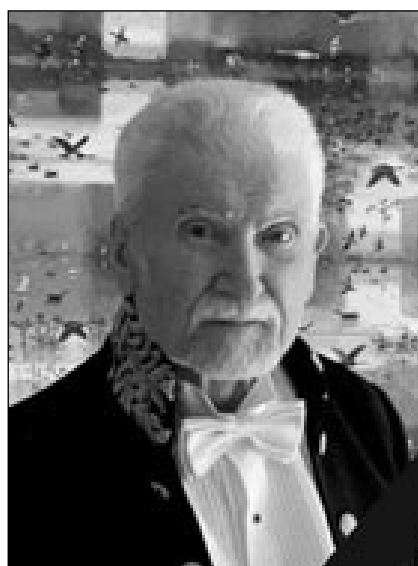
Sub conducerea sa științifică, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, au obținut doctoratul în matematică 25 de matematicieni români și zece matematicieni din Japonia. Radu Miron a fost fondatorul Seminarului Național de Geometrie Finsler și Lagrange (1980); fondator și primul președinte al Societății Balcanice a Geometriilor (1995); membru în societățile Institute of Basic Researches (SUA), Tensor (Japonia), Mathematical Society (SUA), Finsler Geometry (Japonia) ș.a.; membru de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova; *doctor honoris causa* al Universității din Tiraspol cu sediul la Chișinău; *doctor honoris causa* al Universităților din Bacău, Brașov, Constanța, Craiova, Galați și Oradea. A fost distins de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior cu Premiul „Opera Omnia” (2004). A susținut o intensă activitate editorială, fiind membru în conducerea revistelor „Tensor” (Japonia), „Algebras, Groups and Geometries” (SUA), „Journal of the Egyptian Mathematical Society” (Egipt), „Progress in Mathematics” (India). La 24 aprilie 1996 a susținut discursul de recepție în Academia Română, intitulat „Contribuții românești la fundamentarea și dezvoltarea din punct de vedere teoretic și aplicativ a geometriilor de ordin superior”. Radu Miron a fost un excepțional profesionist, care s-a impus ca un reputat specialist în domeniile sale de cercetare și s-a bucurat de recunoaștere internațională. Disparația sa este o grea pierdere pentru comunitatea științifică matematică și pentru Academia Română. Îi vom păstra o vie amintire.

Viorel Mărginean (1933–2022)

Academia Română anunță cu profundă tristețe stingerea din viață a artistului plastic Viorel Mărginean, membru de onoare al Academiei Române.

Viorel Mărginean s-a născut la 12 decembrie 1933, în Cenade, județul Alba. A urmat Școala medie de arte plastice din Cluj (1948–1953) și Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București (1953–1959). A avut burse de studiu acordate de Departamentul de Stat al SUA (1970, 1984) și de Italia (1982). A ocupat diferite funcții: membru în Biroul Executiv al Uniunii Artiștilor Plastici din România (1973), secretar (1975–1976) și vicepreședinte al Uniunii Artiștilor Plastici din România (1978–1989), director general al Muzeului Național de Artă al României din București (1993–1995), ministru al Culturii (1995–1996).

Între anii 1957 și 2007, Viorel Mărginean a participat la toate expozițiile regionale, bienale, republicane de desen și de gravură, anuale de pictură și de sculptură, precum și la expoziții de grup din țară și din străinătate. A expus în țară, la Sala Dalles din București (1970), Galeria Orizont din București (1975), Galeria Uniunii Artiștilor Plastici din Cluj-Napoca (1978), la Alba Iulia (1983), la Cluj-Napoca, Târgu Mureș și Timișoara (1984), Muzeul de Artă din Tulcea (1994), la Palatul Culturii din Iași, Muzeul Bruckenthal din Sibiu (1995), la Muzeul de Artă din Craiova (1996), la Muzeul Național de Artă al României (2003) etc. În străinătate, a expus la Galeria „Hartmann” din New York (1970), Galeria „Bausback” din Mannheim (1979), Galeria „Palatul Palffy” din Viena (1980), Galeria Uniunii Artiștilor Plastici din Sofia (1982), Galeria „Kutscha” din Salzburg

(1988), la Palatul UNESCO din Paris (1992, 2006), la Accademia di Romania din Roma și la Centrul Cultural din Viena (1993), la Institutul Român de Cultură din Madrid (1996), la Parlamentul European în Bruxelles (2006) etc.

Viorel Mărginean a fost membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România (1962), membru al Academiei Europene de Științe, Arte și Litere din Paris (1981), membru al Academiei Naționale de Artă Modernă din Roma (1999).

A fost distins cu „Meritul Cultural”, clasa IV (1968) și clasa II (1979), Marele Premiu și Diploma de Onoare la Trienala Internațională de Cultură de la Sofia (1979), Marele Premiu al Uniunii Artiștilor Plastici pentru întreaga activitate (1984), Premiul „Ion Andreescu” al Academiei Române (2004). A fost decorat cu Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de Cavaler (2003) și cu Ordinul „Stella della Solidarita Italiana” (2005).

Martie

4 martie: Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române a găzduit expoziția „Albrecht Dürer. Gravura germană în secolul al XVI-lea”. Evenimentul a fost prezentat de acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române și președinte al Secției de arte, arhitectură și audiovizual. La vernisaj au luat cuvântul prof. ing. Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii Academiei Române, și Cătălina Macovei, curatoarea expoziției. Expoziția a adus pe simeză întreaga colecție de lucrări semnate Albrecht Dürer deținută de Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române. Au fost expuse 67 de gravuri pe metal și în lemn realizate de renumitul pictor și gravor german, cel care a contribuit în mod decisiv la impunerea gravurii ca artă. Alături de acestea au fost expuse zeci de alte gravuri, opere aparținând discipolilor sau rivalilor săi artistici: Lucas Cranach, Hans Burgmair, Georg Pencz, Hans Sebald Beham. În total, peste 150 de gravuri care redau atmosfera lumii germane de la sfârșitul secolului al XV-lea și primele decenii din secolul al XVI-lea, măcinată de frământări politice și religioase, și demonstrează puternica conectare la realitate a artiștilor plastici din epocă.

4 martie: Secția de științe geonomice a Academiei Române, prin Comisia pentru Reducerea Efectelor Dezastrelor Naturale, Institutul de Geografie – în colaborare cu Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, Ministerul Afacerilor Interne și cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului – au organizat sesiunea de comunicări științifice și dezbateri „Evaluarea integrată a riscurilor naturale din România – 45 de ani de la cutremurul din 4 martie 1977. Dezbateri asupra proiectului Strategiei Naționale privind Reducerea Riscului de Dezastre”. Evenimentul s-a desfășurat în Aula Academiei Române (fizic și *online*). Sesiunea a fost moderată de acad. Dan Bălțeanu, dr. Constantin

Ionescu, prof. Radu Văcăreanu, col. Francisc Senzaconi. Au susținut alocuțiuni:

– acad. Dan Bălțeanu, Institutul de Geografie al Academiei Române, *Considerații introductive*;

– dr. Constantin Ionescu, prof. Mircea Radulian, membru corespondent al Academiei Române, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului, *Seismicitatea României. Lecțiile trecutului*;

– col. Bogdan Grigore, lt. col. Victor Graure, col. Francisc Senzaconi, Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, *Conștientizarea, informarea și pregătirea populației – necesitate și provocări în reducerea riscului de dezastre*;

– Matei Sumbasacu, Alberto Groșescu, RE:RISE, ONG ARCEN, *Vulnerabilitatea zonei centrale a Municipiului București – comunitate, clădiri, accesibilitate*;

– Zuzana Stanton-Geddes, senior expert, World Bank, *Presentation of the proposed National Disaster Risk Reduction Strategy draft* (online).

Dezbateri asupra proiectului Strategiei Naționale privind Reducerea Riscului de Dezastre, instituții participante: Ministerul Lucrărilor Publice, Dezvoltării și Administrației, Ministerul Educației, Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor, Ministerul Culturii, Institutul Național al Patrimoniului, Administrația Națională de Meteorologie, Administrația Națională Apele Române, Institutul de Hidrologie și Gospodărire a Apelor, Agenția Spațială Română, Centrul Național de Cartografie, Universitatea Tehnică de Construcții București, Universitatea București, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Construcții, Urbanism și Dezvoltare Teritorială Durabilă „URBANIN-CERC”, Institutul Național de Statistică, ONG ARCEN – Asociația Română pentru Cultură, Educație și Normalitate, ONG RE:RISE – Asociația pentru Reducerea Riscului Seismic.

10 martie: Acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, a primit vizita delegației Uniunii Consulilor Onorifici din România (UCOR). Delegația a fost condusă de Andreas Huber, președinte UCOR și consul onorific al

Austriei la Sibiu. În cadrul întâlnirii, acad. Ioan Dumitrache a prezentat oaspeților misiunea Academiei Române și activitățile pe care aceasta le desfășoară. Cei 16 membri ai delegației au beneficiat de un tur ghidat la sediul Academiei Române și au vizitat expoziția „Albrecht Dürer. Gravura germană din secolul al XVI-lea”, organizată la Biblioteca Academiei Române.

16 martie: O delegație a Prezidiului Academiei Române s-a întâlnit la sediul Academiei cu delegația Ministerului Cercetării, Inovării și Digitalizării. La reuniune au participat acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei, acad. Maya Simionescu, președintele Secției de științe biologice, acad. Nicolae Panin, președintele Secției de științe geonomice, și acad. Florin G. Filip, președintele Secției de știința și tehnologia informației din cadrul Academiei Române. Ministerul a fost reprezentat de Marcel Ioan Boloș, ministrul Cercetării, Inovării și Digitalizării, Tudor Prisecaru și Alexandru Andrei, secretari de stat. Discuțiile s-au axat pe problematicile esențiale din domeniul cercetării-dezvoltării, cu accent pe promovarea unui ecosistem de #CDI competitiv și pe întocmirea unui inventar al provocărilor din domeniu.

25–26 martie: Biblioteca Academiei Române a găzduit sesiunea internațională omagială dedicată prof. univ. dr. Basarab Nicolescu, membru de onoare al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 80 de ani. Manifestarea s-a desfășurat în două părți: prima parte în format hibrid în Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române, la 25 martie 2022, și în format exclusiv online la 26 martie 2022. Prima zi a sesiunii s-a constituit într-o *Laudatio* și a fost deschisă printr-un cuvânt al acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. Au urmat discursul omagial rostit de prof. univ. dr. Emil Constantinescu (președintele României între anii 1996–2000) și alocuțiunea acad. Mircea Dumitru, președintele Secției de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie din Academia Română. În cadrul sesiunii omagiale, moderată de dr. Magda Stavinschi, a fost pre-

zentat filmul „Basarab Nicolescu – omul cosmodern”, realizat de Anca Filoteanu, și a fost lansat volumul omagial cu același titlu. A doua parte a sesiunii omagiale, intitulată *In honorem*, a cuprins 13 lucrări științifice circumscrise domeniului pluri-, inter- și transdisciplinarității și au fost abordate teme, precum educația, limbajul, etica, conștiința, spiritualitatea, transistoria. Evenimentul a fost organizat în parteneriat de Academia Română, Institutul de Studii Transdisciplinare în Știință, Spiritualitate, Societate – IT4S, Centrul Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare – CIRET, Academia de Studii Transdisciplinare – ATLAS din Texas, SUA și de comitetul de organizare al celui de-al treilea Congres mondial de transdisciplinaritate din Mexic.

Membru de onoare al Academiei Române din anul 2001, în cadrul Secției de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie, prof. Basarab Nicolescu a dedicat decenii întregi transdisciplinarității; este fondatorul Centrului Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare – CIRET și un susținător al reconcilierii transdisciplinare între științele exacte și științele umaniste. În 2021 a fost nominalizat pentru Premiul Nobel pentru Pace.

29 martie: Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române a găzduit lansarea volumului *Stalin și poporul rus... Democrație și dictatură în România contemporană* al istoricului Gheorghe Onișoru. Evenimentul, organizat de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române în parteneriat cu Biblioteca Academiei Române, a fost prezentat de acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române și președintele Secției de științe istorice și arheologie, și de acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române și președintele Secției de arte, arhitectură și audiovizual. Au luat cuvântul prof. ing. Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii Academiei Române, prof. univ. Gheorghe Onișoru, dr. Vasile Buga, coordonator al Centrului de Studii Ruse și Sovietice „Acad. Florin Constantiniu” din cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, și cercetătorii dr. Florian Banu, dr. Constantin Buchet, dr. Dan Cătănuș, dr. Florin-Răzvan Mihai.

30–31 martie: Academia Română, Secția de științe chimice, împreună cu Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române au organizat simpozionul „120 de ani de la nașterea academicianului Ilie Murgulescu”, care s-a desfășurat în două sesiuni. În cadrul primei sesiuni a fost evocată personalitatea academicianului Ilie Murgulescu și au luat cuvântul:

– acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române;

– acad. Marius Andruh, președintele Secției de științe chimice;

– dr. Nicolae I. Ionescu, membru de onoare al Academiei Române, *Academicianul Ilie Murgulescu – omul și opera*;

– profesor emerit dr. Ioana Demetrescu, Facultatea de Chimie Aplicată și Știința Materialelor, Universitatea Politehnică din București, *Academician I.G. Murgulescu, profesor, cercetător și un om de excepție*;

– acad. Maria Zaharescu, *Academicianul Ilie Murgulescu și primele cercetări în domeniul compușilor oxidici în Institutul de Chimie Fizică*;

– prof. dr. Claude Nicolau, membru de onoare din străinătate al Academiei Române, *Ilie G. Murgulescu, dascăl incomparabil*;

– dr. Speranța Tănăsescu, Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române, *Profesor Ilie Murgulescu, mentor și model profesional*;

– dr. Nicolae Totir, Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române, *Profesorul Ilie Murgulescu – Părintele Școlii de Chimie Fizică din România*;

– dr. Dan-Florin Anghel, Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române,

Academicianul Ilie Murgulescu – Întemeietorul Laboratorului Chimia Coloizilor din Institutul de Chimie Fizică al Academiei Române;

– dr. Vlad Tudor Popa, Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române *Profesorul Ilie Murgulescu – amintiri din cea de-a doua sferă de coordinație*.

Partea a doua a simpozionului a fost dedicată direcțiilor actuale de cercetare ale Institutului de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu”.

Aprilie

4 aprilie: Academia Română a celebrat 156 ani de la fondare printr-o Adunare generală festivă. Manifestarea s-a desfășurat în Aula Academiei Române și a fost deschisă de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. A urmat un grupaj de filme documentare despre principalele momente din istoria de peste un veac și jumătate a Academiei Române.

13 aprilie: Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române a găzduit expoziția „Ion Heliade-Rădulescu – 220 de ani de la naștere”, organizată în parteneriat cu Muzeul Național al Literaturii Române. Au luat cuvântul acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, prof. ing. Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii Academiei Române, prof. univ. Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române, și Gabriela Dumitrescu, curatorul expoziției.

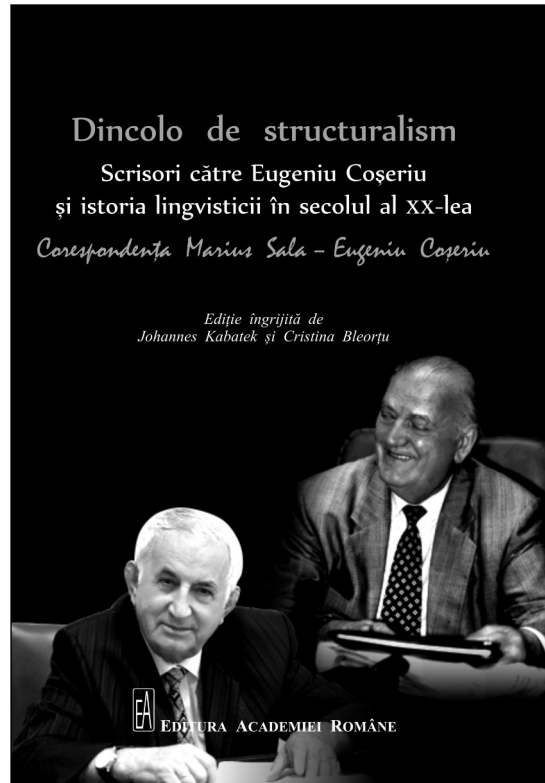
**DINCOLO DE STRUCTURALISM.
SCRISORI CĂTRE EUGENIU COȘERIU
ȘI ISTORIA LINGVISTICII ÎN SECOLUL AL
XX-LEA**

Correspondența Marius Sala – Eugeniu Coșeriu

Ediție îngrijită de **Jonannes KABATEK**
Cristina BLEORȚU

Publicarea corespondenței dintre Marius Sala și Eugeniu Coșeriu se înscrie în demersul Catedrei de iberoromanistică a Universității din Zürich de prezentare în cadrul proiectului „Dincolo de structuralism. Scrisori către Eugeniu Coșeriu și istoria lingvisticii în secolul al XX-lea” a scrisorilor trimise și primite de lingvistul român.

Textele sunt reproduse fidel, pornind de la scrisorile originale. Se observă două etape de corespondență între Coșeriu și Sala: mai întâi, când Eugeniu Coșeriu își asumase deja conducerea Catedrei de lingvistică de la Universitatea din Montevideo și a Institutului de Cercetări afiliat acesteia, iar Marius Sala era doar un tânăr cercetător, care lucra cu Rosetti și Iordan, dornic de a citi mai multe cărți de dialectologie și de a învăța spaniola de la sefardiții din București; apoi, când cei doi se ajută reciproc prin schimb de opere, studenți și idei, din România și Uruguay.

**ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
PE REGIUNI.
MUNTENIA ȘI DOBROGEA
Volumul VI**

**Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti”**

Volumul, consacrat verbului, încheie publicarea *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*. Acesta pune în evidență complexitatea și particularitățile specifice flexiunii verbale în graiurile din Muntenia și Dobrogea. Materialul dialectal reprezentat pe hărțile lingvistice din acest volum înfățișează răspunsurile înregistrate la „chestionarele speciale” cu care s-a lucrat pe teren în perioada anilor 1970–1978.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.**
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.

ISSN 1220-5737 102 PAGINI

PREȚUL 6 lei